Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SEJER KÜHLE

FREDERIK PALUDAN-MÜLLER

(SÆRLIG 1809—1850)

I. DEL

ASCHEHOUG DANSK FORLAG
KØBENHAVN

SEJER KÜHLE

FREDERIK PALUDAN-MÜLLER

(SÆRLIG 1809–1850)

I. DEL

ASCHEHOUG DANSK FORLAG
INDEHAVER: G. M. STEFFENSEN
KØBENHAVN MCMXLI

INDHOLD

1. Indledning 7
2. I Kærteminde (indtil 1819) 8
3. I Odense 1819—28 21
4. De første Studenteraar 39
5. Smaadigte 63
6. »Kjærlighed ved Hoffet«. 1832 71
7. »Dandserinden«. 1832 77
8. »Amor og Psyche«. 1834. — Mindre Digte 101
9. Paludan-Müllers Forhold til danske Kritikere og Digtere 111
10. De sidste Studenteraar 135
11. I Aarhus. 1835—36 145
12. Hverdag og Romantik. — »Poesier« I. 1837 163
13. »Trochæer og Jamber«. 1837 170
14. »Poesier« II. 1838 178
15. Forlovelse og Bryllup 187
16. Henvisninger og Tilføjelser 197

I.

INDLEDNING

Paludan-Müllers Liv og Digtning er ofte beskrevet før. Georg Brandes har ydet Bidrag, som stadig er værd at nævne. Julius Lange har givet en Skildring; og hans yngre Broder, Frits Lange har derefter skrevet det Værk, som mere end noget andet har øget vor Viden om Æmnet. Troels Lund, Carl S. Petersen, Vilh. Andersen og Martensen-Larsen har føjet nye Bidrag dertil; og mange har prøvet i mindre Omfang at skrive om nævnte Digter.

Men dermed er Æmnet langtfra udtømt. Man har bl. a. savnet et saadant Materiale (Breve, Dagbøger o. s. v.), som indeholdt biografiske Data; og man har savnet saadanne Oplysninger, som viste os Værkerne i deres historiske Sammenhæng. Derfor skal der i det følgende lægges Vægt paa at fremskaffe et saadant Stof, som dels kan støtte et Viderestudium, dels umiddelbart kan belyse Digterens Levned og Skrifter.

Dog skal Opgaven begrænses til en Del af hans Levetid.

I det væsentlige slutter sig ved Treaarskrigen, det Tidspunkt, da Paludan-Müller havde fuldført sit Hovedværk. Sidste Del af hans Liv og Digtning skal omtales ganske kort; og mange Forhold, der naturligt behandles i Forbindelse med denne Livsperiode, kommer derfor ikke i Betragtning.

Efter et Par Bemærkninger om Forældrene begynder naturligt med den Tid, da Paludan-Müller blev født, den Tid, da den nye Digtning brød frem, men ellers meget var vrangt og fattigt herhjemme.

II.

I KÆRTEMINDE

(indtil 1819).

Fr. Paludan-Müllers Fader, Jens Paludan Müller havde ikke haft en lykkelig Ungdom. Han var født 7. Nov. 1771, men allerede i 1776 blev hans Moder Enke, og ikke blot efterlod hendes Mand en Del Gæld, men man sigtede ham desuden for at have besveget Sorø Akademi, hvorunder han havde gjort Tjeneste som Godsforvalter; og først tolv Aar efter sluttedes Sagen med Højesteretskendelse for, at Beskyldningen var ugrundet.

Enken havde da i en halv Snes Aar levet i meget smaa Kaar, før hun blev antaget som Kammerfrue hos Prinsesse Louise Augusta, der 1786 ægtede Hertug Frederik Kristian af Augustenborg. I de ulykkelige Aar kom Sønnen først i Huset hos sin Onkel, Lauritz Laurberg Kongslew, der var Professor i Sorø. Efter hans Død (1783) fulgte han med Peder M. Smith, der havde været Informator hos Kongslews, men netop dengang var bleven Præst i Pedersborg; og endelig kom han til København, hvor han 1789 af Onklen Johan Lønborg Paludan, der var Præst ved Trinitatis Kirke, blev ført frem til Studentereksamen.[1])

Efter fire Aars Studium blev han teologisk Kandidat, fik Ansættelse som Lærer ved Waisenhuset og havde desuden Informationer i Byen. Bl. a. var han — indtil Sommeren 1795, da Waisenhuset brændte — Lærer for Fr. Chr. Sibbern, der da var ti Aar gammel. Senere fik han Kald som Præst i Tise i Salling, og i 1801 blev han forflyttet til Kærteminde.

Som ung Teolog (1794) forlovede han sig med Marie Benedicte (kaldet Dicte) Rosenstand-Goiske (f. 1775). Ogsaa hun havde meget tidligt (1777) mistet sin Fader, der var

Præst paa Falster, og levede efter den Tid sammen med Moderen, som fra 1793 boede i et Hus i Førslev ved Fuglebjærg. Hun havde allerede som ung en synlig Legemssvaghed, men var særdeles opvakt og interesserede sig stærkt for Tidens aandelige Liv. Da hun og Müller var forlovet, handlede deres Kærlighedsbreve ofte om etisk-litterære Æmner. Naar Müller f. Eks. citerede sit »Oracel«, nemlig Rousseaus »*Émile*«, kunde hun svare med Alexander Popes «*Essay on man*«. De fortalte hinanden om Pædagoger, Etikere og Digtere som Salzmann, Knigge, Zimmermann, Sterne o. s. v. Særlig havde hun Forkærlighed for Engelsk og hjalp sin Kæreste at lære Sproget. Men iøvrigt læste de — dog mest i Oversættelse — baade tyske og franske Bøger, som h a n fik fra den augustenborgske Hertugindes Bibliotek, mens h u n laante Bøger af Admiral Moltke paa Førslevgaard.

Nu var de Ægtefolk og var bosat paa Fyn. Naar man drog fra Nyborg ad Landevejen, der et langt Stykke gik langs Vandet, kom man kort før Kærteminde forbi Storskoven med Klinten og derefter forbi Lundsgaard, der ejedes af Grev Chr. Ahlefeldt-Laurvigen, som senere arvede Grevskabet Langeland efter sin Onkel, Generalen. Foran Byen, der naaede helt ud til Bæltet, gik Fjorden; over Fjordsnævringen førte Langebro, og i den forreste Firkant til højre laa Præstens Ejendom. Bag Haven vendte mod Øst ud til Strandgade den gamle Toldbod, som ligger der endnu. Højere oppe saa man, omgivet af en lille Kirkegaard, den store Kirkebygning, der mod Vest vendte Forsiden og det lave, brede Taarn ud til Langegade. Paa den modsatte Side af samme Gade var Raadhuset, en gammel Bindingsværksbygning med syv Fag Vinduer, og længere oppe fulgte andre hvidtede Bindingsværkshuse med røde Tegltage. Det var næsten altsammen som nu. Kun Havnepladsen er af nyere Dato.

Da Præsten var kommen til Byen, havde han i 1801 maattet købe den nævnte Gaard i Langegade (nu Nr. 2, dengang Nr. 64) mellem Kirken og Langebro, idet man ingen Præstebolig havde at byde ham. Sælgeren var Købmand Fr. L. Minden, der kort før havde købt Ejendommen af den gamle Konferensraadinde Charlotte Amalie Brüggemann (død 1812), som boede i Nabohuset (dengang Nr. 63). Gaarden bestod af et Forhus i to Etager,

et Sidehus med Port, et Baghus og desuden Gaardsplads, Have og Lysthus. Dertil kom i 1814 et Stykke Jord (3 Skp. 3 Fdk. Hartkorn), hvorpaa hvilede Afgift til Kirken.

Præsten var i 1808 fyldt 37 Aar, mens Hustruen var 33. De havde fem Børn, og desuden var en Søn nylig død (8. Sept. 1808) og begravet — som den første — paa den ny Kirkegaard udenfor Byen. Den skrøbelige Præstekone fødte da 7. Februar 1809 atter en Søn, der samme Dag blev hjemmedøbt — uden Tvivl fordi han ikke syntes levedygtig —, og det var ham, der fik Navnet F r e d e r i k. Den 24. Marts blev han fremført i Kirken og baaret af Majorinde Adolphine Siegfriede Berregaard f. Oldeland, og Vidner var Jomfru Andrea Borch fra Sorø, Artillerikaptajn Gustav Blicher, Købmand Hans Larsen (Fader til Professor, Overkirurg Søren Eskildsen Larsen) og Forpagter paa Lundsgaard Niels Jensen.

Børnene blev allesammen født under Napoleonskrigene, da Avisen Aar efter Aar fortalte om franske Sejre, og da man fra vore Kyster Gang paa Gang saa engelske Skibe krydse frem og tilbage. Krigen var ganske naturligt det, der optog alle.

Paa Aarsdagen for Slaget ved København den 2. April 1801 havde Præsten talt smukt og værdigt om det Mod, vore Folk havde vist: »Vore Hierter føle sig opløftede ved den Tanke, at vi høre med til det Folk, som for et Aar siden med Romer-Kraft og gammel dansk Standhaftighed forsvarede sin Frihed og sin Ret mod en overlegen Fiendes Angreb.«[2])

Men Krigens Tryk blev haardere; og en Rædsel greb Folket, da der fortaltes om Bombardementet i 1807. Man gik ude i Landet i Frygt for, at Slægtninge og Venner skulde være hjemløse eller dræbte. Tusinder af Flygtninge havde forladt Hovedstaden. Bl. a. kom Præstens Søster, der var gift med Kammerraad C h r. R o t h e, til Kærteminde med sine Børn og drog derfra videre til Svogeren, Amtmand J. H. S e l m e r i Vejle.

Fra Udlandet blev sendt Tropper herop. Spanske og franske blev indkvarteret; og fra Kærteminde skulde en Del af dem føres videre til Sjælland. Linieskibet »Prins Christian Frederik« blev sendt til Store Bælt for at vogte Overfarten. Men det kom i Kamp, og Skibet blev ødelagt ved Sjællands Odde.

Ufred var der paa alle Kanter. Hæren stod paa Vagt langs Kysterne; og i den følgende Tid hørte man jævnlig om Kanonchaluppernes Kamp mod engelske Orlogsmænd.

I Kærteminde følte man sig som i Centrum for det hele. Borgernes Velfærd var jo knyttet til Søen; og det er naturligt, at de store Begivenheder gjorde et uforglemmeligt Indtryk. Det ser man da ogsaa af de Optegnelser, den næstældste Søn Caspar har efterladt: »Livet i Kjerteminde havde i mine første 10 Aar været stærkt bevæget, da Krigen og dens Følger bragte baade danske og fremmede Krigsfolk til denne for Overfarten til Sjælland i en Søkrig saa velbeleilige By og desuden Kanonbaade og Kapere havde deres Tilhold. Min Fader eiede en Gaard, der laa tæt ved Stranden, hvor vi Drenge færdedes i Fritimerne, saa Kapere gaa og komme, bringe undertiden kostbare Priser fra de Konvoyer, der passerede Store Bælt, og opfyldte den lille By med vild Tummel.«

Men i Opvæksten var det ikke blot Krigen, der gjorde Indtryk paa Børnene. Selve Livet ved Havnen gav Stof til megen Morskab, hvad ogsaa fremgaar af samme Beretning: »Da jeg blev større, tumlede jeg dygtig med andre Drenge i Leg og Slagsmaal, paa Land og Sø, lærte at bruge en Aare saa godt som nogen af Fiskerdrengene, at dreie Fløiet paa Toppen af den gamle Brig, og anden Frihaandsgymnastik, der ikke har været uden gavnlig Virkning paa min fysiske Udvikling.«

Selv om Broderen Fritz (Frederik) var yngre og mindre stærk end Caspar, var ogsaa han optaget af Livet ved Søen. Han tumlede sig sammen med Byens Drenge ved Havnen, legede i Fiskerbaadene og badede ved Stranden. Om Krigen kunde han vel ikke senere huske noget. Men han hørte tit om Fredsslutningen i 1814, hvorved Adskillelsen mellem Danmark og Norge kom. Man talte meget om Napoleon, der i 1815 førtes til St. Helena. Og om det økonomiske Tryk, man overalt mærkede fra Statsbankerottens Tid, maa han ogsaa have haft tydelige Erindringer.

Præsten interesserede sig meget for Skolevæsnet; og i den Retning arbejdede han godt sammen med Amtsprovsten i Lumby, Peter Wilhelm Lütken (f. 1761), som han i mange Aar sluttede sig nær til. Han fik bygget nye Skoler baade i Kærteminde

og Drigstrup, antog nye Lærere og gav dem adskillige Impulser, saa Undervisningen blev væsentlig bedre end før.[3])

Til Kærteminde fik han i 1804 en fortrinlig Lærer, nemlig Hans Chr. Nielsen (f. 1768), der udgav et Par Regnebøger og i 1813, da Paludan Müller blev Ridder, fik Dannebrogskorset, en Udmærkelse kun enkelte Skolemænd havde opnaaet paa den Tid.[4])

At Fritz senere huskede ham, ser man deraf, at Adam Homo fik Undervisning baade af Faderen,

> Og for at lære Skriven, Tegnen, Regnen,
> Gik eengang han om Ugen hen til Degnen,
> Der længst — hvorfor han og var Dann'brogsmand —
> Indbyrdes Undervisning havde grebet,
> Og mangt et Bondebarn ved Samme slebet.
>
> (*Poet. Skr.* II, S. 38.)

Ude paa Landet var Skoleforholdene ikke saa lidt ringere end i Købstaden. Præsten indsaa derfor Nødvendigheden af at forbedre Landsbylærernes Uddannelse, og det medførte, at han i 1809 oprettede et Institut, hvorfra der udgik adskillige fynske Skolemestre.[5])

Blandt dem, der interesserede sig for denne Virksomhed, var Amtsprovstens Sønner. Den ene, Chr. Lütken (f. 1791) blev Lektor i Filosofi i Sorø. Den næste, Otto Diderik (f. 1793) var 1812 Lærer ved Instituttet, senere havde han forskellige Præsteembeder.

Førstelærer var i mange Aar cand. theol. Chr. Kiøliken Bagger (f. 1786), en Præstesøn fra Jylland. Han var Kandidat fra 1809 og havde Eksamen med første Karakter. I 1811 var han Fadder ved Henriette Paludan Müllers Daab. I 1818 blev han Hovmester hos Juel-Brockdorff paa Taasinge; og i 1820 blev han efter Paludan Müllers Anbefaling Præst i Jylland, hvorpaa han — med Paludan Müller som Forlover — holdt Bryllup med en Datter af Købmand Hans Larsen. Som Præst siges der om ham, at han virkede stærkt for indbyrdes Undervisning.

En af Andenlærerne var en Særling, Teologen Peter Hansen Steenschwang, der var Lærer 1813—Nov. 1814. Han

kom i Ry »ved sin Ivren i Tide og Utide mod Alt, hvad der i hans Tanker stødte an mod gode Sæder. Paa Landet prædikede han, navnlig i Rynkeby og Revninge, og oplæste da stundom hele Stykker af en eller anden Bog, som han yndede, især af Salzmanns »Himmelen paa Jorden.««[6])

Hans Levemaade var mærkelig. »Han badede sig daglig, endog midt om Vinteren, naar han maatte hugge Hul paa Isen for at komme i Vandet; han øvede sig i Tarvelighed og levede i længere Tid ved Salt og Brød.« Vedrørende Undervisningen paastod han, »at det kun var Daarskab, Tidsspilde og et Middel til den menneskelige Elendigheds Udbredelse at lægge sig efter de gamle Sprog.«

I 1815 søgte han om Tilladelse til at oprette et Institut som Paludan Müllers; og i Ansøgningen gjorde han opmærksom paa, at han kendte den indbyrdes Undervisning: »Min Undervisningsmaade er af den Beskaffenhed, at jeg og to Medhjælpere ligesaa let kunde undervise Tusinde Disciple som nogle Faa.« Dog tilføjede han den karakteristiske Bemærkning, som maa have moret Kancelliets Embedsmænd, at han frabad sig Elever, »som ikke kunne existere iblandt dydige Mennesker, eller i Lyksalighedens Rige, det vil sige, Saadanne som i Fremtiden skulle være Jurister og Krigsmænd.«[7])

Samme Aar udgav han »*Glædens Kilde*« med ubeherskede Angreb paa Konger, Provster, Professorer o. s. v. Bogen blev forbudt i 1816, og to andre Bøger »*Juristernes Undergang*« og »*Præstespeilet*« blev aldrig trykt.

Steenschwang havde megen Rejselyst. Han havde allerede spadseret en Tur gennem Tyskland og Schweiz til Italien; og i 1816 vilde han virkeliggøre, hvad han tidligere havde tænkt paa. Han vilde være Missionær; og i den Hensigt gik han gennem Tyskland, Bøhmen og Østrig, sejlede derefter ad Donau, men blev paa Sortehavet syg og døde i Konstantinopel.[8])

Skønt Fr. Paludan-Müller ikke direkte kunde huske ham, blev han i idealiseret Skikkelse fremstillet i »*Ivar Lykkes Historie*« som Magister Tønnesen. Beskrivelsen af hans Ydre, hans Levemaade, hans »raa Oprigtighed« er godt gengivet; og flere Steder fremføres hans Meninger temmelig ordret efter trykte Meddelelser.

Efter Steenschwang kom Peter Sandal (f. 1789) til Instituttet og var der i to Aar. Han var Student fra 1809, studerede derefter Teologi, lagde sig efter Tysk, Fransk og Engelsk og var en dygtig Lærer i Latin, men en haard Tugtemester; og selv de yngre Poder har vel faaet Andel baade i Lærdommen og Pryglene. — Fra Kærteminde kom han til Nakskov og fik i 1827 et Drengeinstitut i Roskilde.[9])

Paludan Müller havde selv otte Børn, der skulde undervises, nemlig: Carl (f. 1800), Anne Julie (f. 1802), Lovise (f. 1803), Caspar Peter (f. 1805), Vilhelm (f. 1807), Frederik (Fritz) (f. 1809), Charlotte Henriette (f. 1811) og Jens (f. 1813). Den ældste, Carl, blev dog sendt til Odense, hvor han blev Student og derefter en Tid hjalp til ved Undervisningen hjemme.

Men foruden de otte Børn var der ogsaa et Par Plejebørn at opdrage, hvoriblandt den unge Greve Gregers Petersdorff (f. 1800), der var eneste Søn af den i Januar 1813 afdøde Lensgreve til Einsiedelsborg og Kørup og en nær Slægtning af Ritmester Juel til Hverringe. I 1816 blev han konfirmeret i Kærteminde, blev senere sendt til København, boede hos og fik Undervisning af Professor (senere Biskop) P. E. Müller og kom derefter paa Kadetskolen. I 1823 blev han Løjtnant ved Dragonerne i Odense, overtog Ledelsen af Grevskabet, men døde allerede 1839.[10])

Efter at han var rejst bort fra Kærteminde, havde han vistnok ikke megen Forbindelse med sine Plejeforældre. I hvert Fald faar man kun lidt at vide derom. Derimod havde Præsten en Plejedatter, Komtesse Ane Cathrine Henningia Moltke (f. 1798), som hele sin Ungdom hørte til Familien.

Hun var Datter af førnævnte Admiral, hvid Ridder, Æresmedlem af Videnskabernes Selskab Grev Adam Gottlob Ferdinand Moltke, der i sin Tid havde boet paa Førslevgaard, men senere som sindssyg var bleven ført til Jylland, hvor baade han og Hustruen døde i 1820. Hendes Formynder var Fætteren (der var født paa Einsiedelsborg) Grev A. W. Moltke, den senere kendte Statsminister. Af hendes Slægtninge kan desuden nævnes Fætteren Grev Gebhard Moltke til Glorup. Han var indtil 1814 Stift-

amtmand i Odense. En anden Fætter var Grev Otto Moltke til Espe og Bonderup, hos hvem Poul Martin Møller en Tid var Huslærer, og hendes Grandtante var førnævnte Konferensraadinde Brüggemann, der var Paludan Müllers Nabo indtil 1812. Pigebarnet, der altid kaldtes A n n e t t e, kom allerede i Foraaret 1803 (5 Aar gammel) i Pleje hos Præstens og forblev i hans Hjem indtil 1830. Hun blev betragtet som Børnenes Søster og kaldte sig ogsaa selv saadan. I det følgende vil hun blive omtalt endnu et Par Gange.

Fra Tiden i Kærteminde huskede Fr. Paludan-Müller senere mange Historier. I Fr. Langes Biografi (S. 20 f.) er gengivet nogle Træk; og andre fremgaar af bevarede Breve. Der siges f. Eks., at Præsten havde en Del Besvær af Folk, der yndede Flasken. Ved Siden af Kirken boede saaledes en Lods, Lars Olsen, der til Tider syntes forrykt. Præsten maatte da jage den onde Aand ud af ham, og da Professor Sibbern var paa Besøg, maatte ogsaa han hen til Manden for at foretage Besværgelser.

Selv om der boede flere Lars Olsener i Byen — Klokkeren f. Eks. saa mildt og tit til Brændevinsdunken —, var der dog Muligheder i Befolkningen for aandelig Paavirkning. Fr. Paludan-Müller fortæller i »*Ivar Lykkes Historie*« bl. a., hvordan Johannes Næve, der var født i Kærteminde, fik Interessen vakt for Litteratur og Skuespil:

»Min Ungdomstid faldt i Aarene efter Krigen, da den store Napoleon var styrtet, og vor ædle Frederik havde maattet ligge under for Overmagten. Men hvad der end kan indvendes mod hine Tider, hvor slet end Mønten var — tænk Dem, man gav 300 Rigsdaler for et Par Støvler — hvor mange Folk, der end maatte gaa fra Gaard og Gods, hvormeget der end var iveien og istykker, skjevt og forkeert, raaddent og broddent paa alle Kanter: Eet holdtes dog i Ære — Eet blomstrede — Konsten, især Skuespilkonsten! Hele Landet spillede Comedie, og min Fødeby med. Jeg som De her seer mig, jeg fattige Knøs paa en sytten, atten Aar, læste Dag og Nat Romaner, Dramer og Konstkritiker, saa De kan tænke Dem, at det ogsaa gjenklang i mit Indre, naar Byens Raadstue, hvor Theatret var opreist, gjenlød af Tilskuernes Jubel og Skuespillernes Declamation.«

Blandt de spillende nævnes som den vigtigste »Byfogdens Søn, der som juridisk Candidat nylig var kommen fra Kjøbenhavn«. Desuden omtales Garver Klinks Kone, Jomfru Sackmann, unge Købmand Falk, Farver Rønne og Fuldmægtig Bjørnsen; og det forholder sig virkelig rigtigt, at Byfogden havde en Søn Mads (Mathias) Schou (f. 1791), der i 1815 tog juridisk Eksamen og derefter i en Del Aar opholdt sig i Kærteminde. Navnene Klink og Bjørnsen er ogsaa rigtige. Farveren hed derimod ikke Rønne, men Rønning. (Hans Søn var den senere kendte Blækfabrikant P. H. Rønning.)

Selve Johannes Næve (der latiniserede sit Navn og kaldte sig Nævius) svarer muligvis — uden at Forbilledet dog er fastholdt — til Skolelærerens Søn Johan Moses Georg Hollard Nielsen (f. 1804), der blev konfirmeret sammen med Caspar Paludan Müller og i 1824 blev Seminarist med Udmærkelse, i 1828 Student fra Nyborg og 1838 cand. jur.

Allerede 18 Aar gammel (1822) udsendte han »*Liden Samling af Sange*«, i 1825 »*Vilde Smaablomster*», i 1826 et Digt til Tusindaarsfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark og Mindedigt over Jens Baggesen. Sidst i Tyverne skrev han, til fyrstelige Personer, adelige Damer o. a., Poesier, som blev samlet i »*Myrtheblade*«, og i 1828 et Digt til Prins Frederik (VII)s Bryllup. Det var derfor ikke mærkeligt, at Fr. Barfod henregnede ham blandt de fire store Profeter af Aargang 1828.

Den unge, begavede Mand blev i sine Studier støttet af Bülow paa Sanderumgaard og derefter af Prins Kristian (VIII), Fyns Guvernør, der stadig senere viste ham Velvilje. Overalt fandt han Imødekommenhed. Hempel gav i sin Avis de mest fremtrædende Pladser til hans Digte. Ingen kunde være i Tvivl om, at han vilde blive en af vore store Poeter; og det er troligt, at Fr. Paludan Müller engang haabede at blive en Digter lige saa stor som han. Hvorfor skulde vel Præstens Søn have mindre Geni end Degnens?

Med Nielsens Geni gik det dog ikke som ventet. Han begyndte at studere Teologi, men fik Brystsyge og gik i 1830 over til Juraen. I de første Studieaar beskæftigede han sig meget med litterære Sysler. I 1830 havde han paataget sig at redigere Maa-

nedsskriftet »*Valkyrien*« og henvendte sig (6. Dec. 1830) til Oehlenschläger for at faa et Digt til første Hæfte. Men Redaktionen blev overdraget til en anden. Han forsøgte et Par Gange uden Held at udsende andre litterære Tidsskrifter, udgav en Del Digte og skrev nogle Romaner. Men det viste sig mere og mere, at hans Ævner havde tabt sig; og Sygdom og økonomiske Bekymringer hæmmede ham.

I et Par Aar udgav han bl. a. — stærkt haanet af de liberale — »*Ugeskrift for alle Stænder*« (1841—42), der støttedes af Kristian VIII. En Tid gjorde han Tjeneste hos Sagførere i Assens og Faaborg, men flyttede igen til København; og efterhaanden gik det meget tilbage. Han fik den stolte Ide, at han var af fyrstelig Slægt, kaldte sig: Hollard, Prins af Valois, og betragtede sig som retmæssig Arving til Frankrigs Trone. Saare drikfældig hensank han i stor Elendighed og blev en Vinterdag 1870 funden som Lig paa sit Loftskammer. — Degnens Søn, der begyndte som et lyst Hovede, endte sit Liv i Armod og Usselhed.[11])

Johannes Næves Beretning om Skuespilkunsten i Kærteminde er et enkelt Vidnesbyrd om, at man stod under Paavirkning af Kulturlivet. Paa anden Maade skabte Præsten en Forbindelse. Han var ganske naturligt den, der havde Udsynet.

Til Hovedstaden havde han væsentlig Tilknytning gennem Slægtninge og Venner. Om Sommeren modtog Paludan Müller ofte Plejebroderen Troels Kongslew, der i 1802 var bleven viet i Kærteminde til hans Søster Nicoline. Kongslew havde faaet Ansættelse i Kancelliet og blev efterhaanden en anset Embedsmand i Rentekammeret.

Et Par Gange (1817 og 18) var ogsaa Professor Fr. Chr. Sibbern i Besøg.[12]) Han hørte senere til de Gæster, der jævnlig kom og diskuterede filosofiske Spørgsmaal, og desuden forsynede han stadig sin tidligere Lærer med ny Litteratur.

Nu og da tog Paludan Müller selv til Sjælland. Han saa da i Herlufmagle til Pastor Tryde. I Sorø mødte han gamle Venner og Slægtninge, og i København besøgte han flittigt enhver betydende Mand, han kunde have Forbindelse med. Foruden Slægtningene Kongslews og Rotherne kom han til Sibbern, Mynster, Ørstederne og en Del af Kancelliherrerne.

I det daglige havde han nok at gøre. Han betragtedes i Kærteminde som en streng Mand; og selv om vi af Breve fra Datiden faar et overordentlig smukt Indtryk af ham, var han formodentlig ogsaa ret streng overfor Børnene. Paa Waisenhuset havde han lært at gribe ind, saasnart han mærkede Uregelmæssigheder; og det var naturligt, at han senere — for at opnaa pædagogisk Fuldkommenhed — var mere ihærdig, end Forholdene krævede.

Hertil kom, at han mærkedes noget af de ulykkelige Kaar, hvorunder han kom til at leve de sidste Aar i Kærteminde. Efter Krigen og Statsbankerotten syntes de økonomiske Forhold haabløse. I 1813 opgjorde Præsten sin Indtægt til 1685 Rdl.; og i den Anledning forklarede han i en Indberetning til Amtsprovsten: »Naar disse Rixbanksdaler reduceres til deres sande Værd og Sølvværdi eller sammenlignes med Priserne paa Livets Fornødenheder, vil det befindes, at fornævnte Løn ikkun er tilstrækkeligt til daglig Brød for en Familie ved Hjælp af god Husholdning.«

Men efter den Tid blev Kaarene endnu langt ringere og Priserne helt forrykte.

Saa kom desuden i Løbet af 1815 Hustruens Sygdom. Med Overgangsalderen indtraf et Sammenbrud, »en Nervøsitet, der i hendes senere Aar oprev i Overspænding hendes Sjæleliv og det svage Legeme, saa at hendes Indflydelse paa Børnene, der i hendes Velmagtsdage var overordentlig stor, tabte sig inden den yngre Halvdel af dem kom ud over Barndomsalderen.«[13])

Hendes Sygdom varede i flere Aar, i hvilke hun dog til Tider kunde tage Del i Husets Arbejde eller gaa i Haven med Børnene. Da Paludan Müller i 1819 flyttede til Odense, b l e v hun i Kærteminde, og dèr døde hun 19. Marts 1820.

Det var vistnok en Lettelse, at hun gik bort. Men hendes Mand mindedes den Tid, hun havde været en god Støtte, og tænkte paa »Hendes udmærkede Egenskaber og sjældne Værd som Hustrue og Moder; hendes lyse og dyrkede Forstand og følelsesfulde Hierte; hendes høie og rene Sands for alt Skiønt og Godt, der udtrykte sig i hendes Blik, Ord og Handlinger; hendes livfulde og kierlige Omgang, og utrættelige Virksomhed i hendes Kreds.«[14])

Fritz var før Moderens Død fyldt 11 Aar. Han kunde vel senere huske hendes Sygdom. Men tvivlsomt er det, om han klart erin-

drede den Tid, da hun var rask og handledygtig. Noget andet er, at han tænkte paa hende og hørte om hende. Han saa ogsaa nu og da hendes Gravsted; og han skal engang i Tyverne, da han saa til Graven, have formet et Digt, hvoraf kan gengives et Par Strofer:

Ak her bag Kirkens Mur, bag Hegnet rolig
En Gravhøj hæver sig.
Den blev det stille Hjem, den sidste Bolig
Ak Moder, ak for dig.

Han husker:

Da hendes Skød var mig et herligt Sæde,
Mit bedste Højtidssted,
Da hendes Fryd var min den bedste Glæde,
Min hele Salighed.

Da Smilet i det skønne Øjes Flamme
Var Hjertets største Løn.
Og da et Kys, da knap jeg kunde stamme,
Var Læbens første Bøn.

(Fr. Langes Biografi S. 24.)

Paa hende tænkte han sikkert ogsaa, da han i »*Adam Homo*« beskrev det idylliske Liv i Præstegaarden:

Hver Morgen sang hun bort hans smaa Unoder,
Hver Aften hun med Kys ham bar i Seng;
I Havens Blomsterbed hun med ham roder,
Og leger med ham paa den grønne Eng;
Alt deler hun: hans Glæde, hans Beklagelse,
Og tænker dog ved Alt paa hans Opdragelse.
— — —
Saa lærte hun ham og bekjendte Sange
Udsatte til en simpel Melodi;
Thi selv poetisk var hun ikke bange
For ham at skade ved lidt Poesi.
Og smukt det var at høre mange Gange,
Naar hun og Barnet begge stemmed i,
Og qvad i Vexelsang, med Toner skære,
Til Fædrelandets Priis, til Danmarks Ære.

(*Poet. Skr.* II, S. 31 og 35.)

De Billeder, der her er givet, kan meget vel passe paa den Tid, Moderen endnu var ved Helbred; men hvad enten de nu beror paa klar Erindring eller ej, saa er det i hvert Fald sikkert, at Fritz ofte dvælede ved Tanken om en Moders Værd. Der viste sig senere hos ham en stor Beundring for og stærk Trang til, hvad han kaldte »moderlig Kærlighed«; og desuden prægede Mindet om Moderen hans Forhold til skrøbelige Kvinder, som han vistnok altid viste særlig Opmærksomhed.

III.

I ODENSE

1819—28.

Den Indflydelse, Faderen havde, faar man dog lettere Øje paa; og det hænger naturligvis sammen med, at han overlevede Hustruen i mange Aar.

Det var paa Lütkens Henstilling, at han søgte Stiftsprovsteembedet i Odense, hvortil han fik Udnævnelse 23. Juli 1819. Nogle Uger derefter flyttede han selv til Byen, hvor Caspar straks kom i Katedralskolen, mens Carl allerede var i København. Dog blev Hjemmet i Kærteminde ikke opløst helt under Hustruens Sygdom og Gaarden i Langegade ikke solgt før 1822.

Stiftsprovsten, der kom syg og nedbøjet til Odense, blev modtaget med Venlighed; og han tog kraftigt fat i sit Embede. Allerede ved sin Ankomst indtog han en fremragende Plads i et Par af Byens Foreninger. I mange Aar havde han været Medlem af »*Fyens patriotiske Selskab*«, hvor Lütken var blandt Førerne; men mest fik han Betydning for »*Fyens litteraire Selskab*«, hvoraf han var Medstifter.[1]) Dertil kommer, at han blev en yndet Prædikant, hvorom der er fremsat forskellige Vidnesbyrd, f. Eks. følgende: »Ingen Prædikener havde hidtil tiltrukket mig som hans. Der udtrykte sig i dem aldeles ikke nogen religiøs christelig Begeistring, men det var en klar og rolig Udtalelse af en religiøsmoralsk Livsanskuelse knyttet til de christelige Forestillinger, ja man kan vel sige, i Retning af Christendom.«[2])

Den sidste Sætning kunde have været sparet; men iøvrigt giver de anførte Ord Indtryk af Talerens Fremstillingsform. I meget ringe Grad føles der i de nævnte Prædikener en Tilknytning til en bestemt bibelsk Tekst; og man vil ikke i dem finde løse Bibel-

brokker, men en klart inddelt Fremstilling af etisk-religiøse Æmner. Biskop Plum, der næsten altid overværede Gudstjenesten, undlod ikke at smigre. Han var heltud Rationalist; og Paludan Müller indrømmede senere, at Plums Standpunkt ikke var uden Indflydelse paa Prædikenernes Indhold. Dog var Stiftsprovsten aldrig indtaget i Rationalismen, som Bispen var. Selv har han om den Sag fremført nogle Betragtninger: »Jeg er født og opdragen i en religiøs Tid og med religiøse Omgivelser. Det Indtryk, som da modtages, er, det veed jeg vist, aldrig blevet udslettet eller har tabt sin Kraft. Men min theologiske Dannelse modtog jeg i Slutningen af forrige Aarhundrede. Det var derfor intet Under, om jeg maatte sige om mig, som Strauss om Schleiermacher: han havde optaget Rationalismen fuldkommen i sig. Men det veed jeg med mig selv, at det har været min redelige Bestræbelse at blive det Optagne qvit. Dog kunde dette naturligvis ikke efter mit aandelige Væsens Beskaffenhed lade sig giøre paa anden end Tænkningens eller, om Du vil, Speculationens Vei. Philosophien maatte for mig blive det Medierende, og da jeg har havt det Held aldrig under Systemernes Vexlen paa min lange Bane at blive henreven af Dagens Mode-Philosophie, men stedse betragtet det udbasunerede med Mistænksomhed, har jeg kunnet lytte til Andres Tale uden at tabe min Selvstændighed i Tænkningen.«[3])

Man faar let et Indtryk af Paludan Müllers Prædikener, eftersom en Del af dem er trykt i tre Samlinger, der udkom i 1822—25. Men hvad man her særlig er opmærksom paa, er den Omstændighed, at der til hver Prædiken er knyttet et Digt, der er forfattet af Paludan Müller selv.

Dette er værd at bemærke; ti skønt der i Versene findes mange knirkende Toner, er der andre, der er værd at lytte til, hvad man vil kunne skønne af et lille Uddrag:

Herre! Du, hvis lyse Faderøie
Skuer Viisdoms Veien klart og nøie,
Som for mig saa ofte skjules her;
Naar dit Barn i Mørket famler, søger,
Og min Tvivl min Ængstelse forøger,
Vær mig med din Naades Bistand nær.

Lad dit Lys, din Sandhed, ei sig dølge,
Giv et Vink, et Ord, jeg trygt kan følge,
Og betræde Viisdoms rette Sti.
Led mig, Fader! uformærkt og stille,
Om end mine Daarskabs Taarer trille,
Hver en Afgrund, hver en Synd, forbi.
Dig, Algode! skal min Siel da prise
Dig, Du evig Store, evig Vise,
Dig, som ei i Faren mig forlod,
Dig, som lod din Stierne for mig tindre,
Og et Glimt lod lyse i mit Indre
At dit Raad, din Villie, jeg forstod.

Veien nedad gaaer, og Solen daler;
Kun med lange Skygger nu den maler
Dalen og den grønne Vang.
Aftenkuldens Aande mig berører,
Og en enkelt Sangfugl kun jeg hører
Der, hvor forhen tusind Stemmer klang.

Alt en venlig Stierne hist jeg skimter;
Haabet i dens milde Straale glimter
Fra sin høie Himmelbo.
I den Rødme, som paa Himlen luer,
Jeg den skiønne Morgens Forbud skuer,
Som vil kalde mig af Gravens Ro.

Til din Viisdoms Styrelse, min Fader!
Mine sidste Skridt jeg overlader.
Kierlig Du bønhøre mig!
Du en blid og rolig Aften sende;
Vandringen din Naade for mig ende
Sorgfri, hæderfuld, og lykkelig!

Undertiden sammentrænges Indholdet i ganske faa Linier:

Binder Du Hiertet til Verden, da som Baaden paa Bølgen
Tumles urolig dit Sind af aldrig mættede Ønsker.
Binder Du Hiertet til Gud, da fast som Klippen i Havet
Vorder din Siel, din Attraa reen og stedse den samme.

Det er en Tanke, der er fremsat saa mange Gange før og siden, men næppe i smukkere eller fastere Form.[4])

Til disse Digte kan føjes en Række andre, der findes i efterladte, men utrykte Papirer; og heraf skal nævnes et Par af stærkt personligt Indhold:

Mit Eget.

Det Træe, som selv med Lyst Du plantet har,
Om det end ingen sielden Frugt frembar,
Dog fryder Hiertet meer end noget Andet;
Og er end Blomsten ikke underskiøn,
Dens Duft dog skienker Nydelse og Løn,
Naar Du med egne Hænder den har vandet.

Hvad skiulte Magter i en heldig Stund
Fra Tankens rørte Dyb og Sindets Grund
Som Syn for Sielens Øie lod opstige,
Den Himmelgave, — var den end ei stor, —
Jeg ordnede med Lyst i valgte Ord,
og stræbte, hvad jeg tænkte, at udsige.

Den mindste Spire af et aandigt Frøe
Maa ei ufrugtbart visne eller døe
Ved Savn af Omhue og en kierlig Pleie. —
En Følelse — et let og luftigt Syn,
Der ellers svinder hurtigt som et Lyn,
Blev, — støbt i Ordets Malm, — mit glade Eie.

Om Vandringsmand Du end med haanligt Blik
Forbi min lille Blomsterhauge gik,
Og syntes den en Bagatel at være;
Saa har dog disse Minder om en Lyst
Som reen og skyldfri vaktes i mit Bryst,
For mig et Værd og er mit Hierte kiere. —

1823. Martii.

Det er øjensynligt, at Stiftsprovsten fandt en Glæde i at udtale sig i bunden Stil; og han delagtiggjorde da ogsaa sin egen Familie i den Gave, han mente at eje. F. Eks. overrakte han i 1822 sin Søn Caspar, der da havde afsluttet sin Skolegang i Odense, et formanende Rimbrev, hvori der hentydes til Sønnens Mangel paa Sans for Smaating. Man ser det allerede af første Strofe:

Til min Caspar.

I Minutter svinder hen din Tid,
Og din Pung sig skillingsviis udtømmer.
Til det Store staaer din Hu og Id;
Men det Smaa med Letsind Du forsømmer.
Viid: at Bierget er af Sandskorn bygt,
Og at Oceanet er kun Draaber.
Skridt for Skridt Du ender Reisen trygt;
I et Spring forgieves Du det haaber.

Faderen forstod altsaa at skrive Vers; og fra Fr. Lange ved vi, at ogsaa Moderen havde poetiske Ævner. Fritz fandt altsaa hos bægge Forældrene Anlæg, som han førte videre.

Men ikke blot Digtene, ogsaa Prædikenerne maa senere have været af Betydning for Børnene. Faderen gav i dem et Vidnesbyrd, som de havde Grund til at mindes. Der fortælles i »*Ivar Lykkes Historie*«, at Ivar af Generalen fik en Bog til sin Konfirmation, en Bog, Generalen selv havde udgivet. Den omhandlede den Maade, hvorpaa en ung Mand skulde opføre sig og var aabenbart en Lærebog i den ottende Kunst. Ogsaa Fritz kan have modtaget en Gave, da han og Vilhelm blev konfirmeret i Paasken 1824, men af et noget andet Indhold. Det var Faderens Andagtsbøger, hvori h a n havde nedlagt s i n Livsvisdom, sine Livsbetragtninger.

De nævnte Prædikener er kun lidet tynget af filosofiske Studier; og heller ikke de utrykte Prædikener, vi kender fra en senere Tid, bærer stærke Spor deraf. Og dog er det rigtigt, at Filosofien optog ham meget. Han siger selv om den Sag: »Mine Tanker ere i en bestandig Bevægelse af Natur. Jeg erindrer dette fra min tidlige Ungdom af. Aldrig har jeg derfor kiedet mig ved at være alene, men ofte, ofte derimod i Selskab, og det fornemmelig af den Grund, at jeg følede mine Tankers Gang hemmet. Denne Tankekilde i mit Indre, som altid flød jevnt, roeligt og rigeligen, aldrig brusende, har min hele Levetid igiennem været mig en uudtømmelig Kilde til Lyst og Næring.« — — »Phantasie tør jeg ikke rose mig af, ej heller af omfattende og troe Hukommelse; men en klar Forestillingsevne er bleven mig

tildeelt i Forening med en langsom, men skarpsindig Forstand, en rigtig og sund Dømmekraft og en just ikke sædvanlig Evne til Tanke, Idee og ualmindelig Fornemmelse af Sandhed.«[5])

Naar Paludan Müller kunde finde en jævnbyrdig, der var i Stand til at tage en Diskussion op, var han altid parat. Med den førnævnte Slægtning, Pastor Eggert Tryde (f. 1781), som han holdt af at besøge, naar han kom til Sjælland, diskuterede han gærne allerede i Kærtemindetiden, men fandt ham uklar. Da Tryde havde offentliggjort en Afhandling i »*Athene*« 1816, gjorde Paludan Müller opmærksom paa hans Svaghed og udtalte i den Forbindelse: »To Hovedegenskaber fordrer jeg ved den Philosophie, jeg skal hylde: Tydelighed og Conseqvents.«

Denne Fordring fandt han ikke opfyldt hos Romantikkens Tænkere, som Tryde yndede. I et Brev af 27. Maj 1826 siger han i Overensstemmelse hermed til J. P. Mynster, som han altid følte sig særlig tiltrukket af, at de tyske Filosoffers — særlig Schellings — Tanker var fuldstændig »indhyllede i Ord-Skyer og Taager, i Haardheder og Ufordøieligheder«. Deres høje Flugt huede ham ikke. Han havde sin egen »Huusphilosophie«, et Udtryk, som Fr. Köppen havde benyttet, og som Paludan Müller tit anvendte: »Denne Huusphilosophie forliges bedre med Fader Kant end med de fleste af hans Disciple og Efterfølgere.«

Om denne Filosofi vil man finde en Del i de utrykte Breve til Mynster, i baade trykte og utrykte Breve til Sibbern og i »*Udvalg af efterladte Papirer*«; men det er overflødigt her at komme nærmere ind paa den Sag. Kun skal bemærkes, at hans Filosofi naturligvis var nær knyttet til hans kristne Tro. Han holdt sig fjærnt fra »det sværmeriske Parti, der har reist sig i de sildigere Tider, og som søger at forjage den roelige prøvende Fornuft, for desto friere at omdanne Christendommen til Phantasiens og en regelløs Følelses Værk,« ligesom han holdt sig fjærnt fra alt det, der kunde nære Irreligiøsiteten.

Fornøjeligt er det at se, hvordan han søgte at bibringe Sønnen Caspar et solidt og klart Grundlag for de filosofiske Studier. Vi ser det bl. a. i et Brev af 8. Juni 1824, da Caspar var 19 Aar: »Jeg skylder Dig Svar, bedste Søn! paa to Breve. De have Begge

meget fornøiet mig; og omendskiøndt jeg just ikke underskriver alle dine Meninger, finder jeg dog saa megen philosophisk og theologisk Aand i dem, at jeg har glædet mig ved at læse dem, og beder Dig at fortfare med at meddele mig dine Tanker, naar Tid og Leilighed dertil forundes Dig.«

Først vil han dog gærne give Sønnen et Par gode Raad. Han anbefaler ham ikke straks at kaste sig over Metafysikken, men lære at definere og behandle almindeligt anvendte Begreber, forstaa at afgrænse og indordne dem i Forhold til hinanden: »Kort — jeg vil raade Dig, for det første ikke at slaae Dig til den sublime, himmelhøie ideelle Philosophie, der taber sig i Taager og Dunkelheder, men at philosophere over daglige practiske Gienstande, og at erhverve Dig Tydelighed, Skarphed og Bestemthed i Begreberne, førend Du gaaer videre. Naar Du har faaet din Attestats ønskede jeg, Du maatte faae Tid og Lyst til at giøre Dig bekiendt med den Kantiske Philosophie. Om Du end ikke bliver en af Kants Tilhængere, er jeg dog gandske vis paa, at Du ved Hielp af hans Studium vil faae en solid Metaphysik og Kraft til at bygge Dig selv et theologisk og moralsk System, der baade vil tilfredsstille dit Hoved og Hierte.«[6])

Naar man her — som flere andre Steder — ser, hvordan Paludan Müller ønskede, at Sønnerne skulde begynde med det elementære: at definere almindeligt forekommende Begreber, da forstaar man, at de unge ikke følte sig tilfredse. Barnets og den unges Tid er de vage Begrebers Tid. Da leves og fantaseres der, mere end der tænkes.

Fr. Paludan-Müller har i »*Adam Homo*« netop søgt at belyse den Sag. Adam skal som Barn fortælle Faderen, hvad det er »at være«. Men Sønnen forstaar ikke, hvordan han skal gøre det; og Moderen definerer ikke, men illustrerer, idet hun belærer sin Dreng om Fuglenes, Sneglens og Træernes Liv og betror ham paa rørende Maade, hvad der stærkest gav hende Følelsen af at leve, Følelsen af at være.

Stiftsprovstens Fordringer til Sønnerne om at skabe et fast Grundlag for en klar Tænkning blev altsaa næppe paaskønnet tilstrækkeligt, men de unge fik dog efterhaanden en Forsmag paa Filosofien og blev fortrolige med den Taleform, han anvendte.

De fik desuden tit Lejlighed til at høre ham diskutere med lærde Folk. De kunde høre ham fredeligt drøfte Problemerne sammen med Sibbern, der bl. a. i 1822 og 1825 var i Odense. Mere ivrige var Meningskampene med Biskop Plum; og særlig hedt gik det til, naar Stiftsprovsten drog i Leding mod Dr. med. Hans Z. Helweg, med hvem han en Tid ofte havde Disputter, skønt han forsikrede, at det var bedre at undgaa dem. Senere kom Adjunkt Kalkar til; men ogsaa han var en »Ultra«.

Selv om Sønnerne ikke forstod, hvad Faderen havde at bemærke om Modsætningen mellem Rationalisme og Supranaturalisme, om Howitzstriden og andre lærde Æmner, saa fik de Forstaaelsen af, at han var en lærd Mand, hvad de da ogsaa fik bekræftet, da han til Reformationsfesten i 1826 fik Opfordring til at indsende en Afhandling til Forsvar for Doktorgraden. De maatte nødvendigvis faa Respekt baade for ham og for hans Yndlingsbeskæftigelse.

Senere kom ogsaa Forstaaelsen af Faderens Filosoferen; og naar Fritz allerede i »*Dandserinden*« indflettede Refleksioner, da var det ikke blot Udslag af den Visdom, han havde høstet i Rusaaret og i Vennernes Kreds. Han havde tidligt lært at tænke.

Faderens Betydning for Sønnerne blev i det hele meget stor. For de fleste af dem blev senere hans Kendskab til og Interesse for Kirke og Skole en god Støtte. I sin Tid havde han beskæftiget sig med historiske Studier, og Caspar hørte altid gærne hans Meninger; og for Fritz fik han Betydning ved den Kritik, han øvede af nogle af hans Poesier, en Kritik, som afsatte kraftige Spor i en Del af hans Hovedværker, hvad vi ved passende Lejlighed skal betragte nærmere.

— Foreløbig maa vi imidlertid lade den Sag ligge, idet Faderens Paavirkning af de yngste Sønner endnu væsentlig havde etisk-pædagogiske Formaal. Navnlig i den første Del af Odensetiden var Fritz ikke i den Alder, da der kunde være Tale om Udformning af Digt og moden Tænkning. Da maatte Tiden hengaa med Leg og Skolegang.

Bægge Dele foregik under helt andre Forhold end før. I Kærteminde havde Børnene kunnet leve ret ugenert. De havde snart

kunnet løbe halvnøgne ved Stranden, snart kunnet stage af Sted til Søs. Nu havde de ikke de frie Marker og den aabne Fjord, men en Aa med dovent og uklart Vand og med Haver langs Bredden. Og som Tumlepladsen var bleven en anden, var Kammeraterne mere sarte og vel dresserede. Odense var en Storby paa over 7000 Indbyggere, hvoraf mange var Standspersoner. Derfor maatte »Comportementet« være sømmeligt, og Stiftsprovsten vaagede — saavidt muligt — strængt derover.

Dog kunde det ske, at de unge faldt tilbage til gamle Vaner. Det hændte f. Eks. i Sommeren 1826, da der laa et ualmindeligt Varmetryk over Landet. Da maatte Faderen 30. Juni indrømme, at han havde givet efter: »Vi ere her i denne Tid færdige at crepere af Hede og Qvalm; og paa Flugt fra dette Onde er ikke at tænke, da det ude er ligesaa slemt som inde. Jeg maae derfor taale den Lidelse at see Wilh., Fritz og Jens som nogle Rækler at gaae i Skiorten, naar de ere her hjemme; — og Pigebørnene gabe, puste og benytte Badehuset uden derfor at faae det bedre.«

Hvad Børnene tabte ved at komme under mere ufri Forhold, fik de dog rigeligt igen paa anden Maade. Om Vinteren havde man Baller og »Assembleer«; og mens man i Kærteminde havde maattet nøjes med Dilettantkomedie, havde man i Odense et ordentligt Teater, hvor tilrejsende Selskaber (Becker, Müller, Werligh o. s. v.) gav den bedste Provinskomedie, man kunde faa paa den Tid. Desuden havde man Militæret, de fynske lette Dragoner. Og endelig maa det nævnes, at Odense havde Bolig for Fyns Guvernør; og man var sig bevidst, at man havde fyrstelige Personer med dertil hørende Hoffolk paa Slottet.

Den Omgangskreds, Familien havde, var ret stor, selv om man i det daglige levede roligt.

For det første maa nævnes Bispen, Dr. phil. & theol. Fr. Plum, en alsidigt interesseret Mand, Kender af klassiske Sprog og i Særdeleshed optaget af Almueskolevæsnet, idet han var en ihærdig Talsmand for Pestalozzis Metode.

Caspar Paludan Müller fik i 1821 Latinundervisning hos ham og boede det første Studenteraar i København sammen med hans yngste Søn, stud. theol. Niels Munk Plum (f. 1803). Men det, der bidrog mest til et nært Forhold til Bispefamilien, var den Om-

stændighed, at Julie Paludan Müller i 1824 blev forlovet med en ældre Søn, Styrmand Søren Munk Plum (f. 1794), med hvem hun — trods hendes Søskendes Modstand — blev gift i 1826, hvorefter hun en Tid var bosat i Sønderby ved Assens, senere i Odense.

Dog opstod der aldrig et helt fortroligt Venskab mellem Bisp og Stiftsprovst. Dertil stod de bl. a. i religiøs Henseende hinanden for fjærnt. Men de havde en Del at tale om, saavel filosofiske Problemer som Kirke- og Undervisningsspørgsmaal. Der fortælles saaledes om Bispen, at »Han og hans gode Ven, daværende Stiftsprovst Paludan Müller — — — red for deres Sundheds Skyld hver Formiddag en Tur sammen; og der siges, at naar de kom op at disputere, kunde det ofte ske, at de standsede i en af Odense snevre Gader og spærrede hele Færdselen der, idet ingen turde afbryde de to lærde Herrer i deres Samtale.«[7])

Til Omgangskredsen hørte ogsaa Familien Benzon paa Kristiansdal. Særlig var en Broder til Ejerne deraf, nemlig Fattigforstander, Kammerherre Jens Benzon en god Ven af Stiftsprovsten.

Dertil kan føjes en Del Officerer, hvoriblandt Oberst Chr. Høegh-Guldberg, der er kendt fra H. C. Andersens Livsskildring og fra Smudsforfatteren Mathias Winthers Angreb; endvidere Ritmester, Baron Joachim Wedel-Wedelsborg, der var gift med en Datter af Juel paa Hverringe, og endelig Major, Greve Ferdinand Moltke, der var Annettes Onkel.

Særlig hos denne Onkel kom Stiftsprovstens en Del. Han havde nogle Døtre og en Søn, der var født henholdsvis 1801, 07, 09, 12 og 16. Selv døde han i 1825; men Enken blev boende i Odense.

Ikke mindre bemærkelsesværdigt er et inderligt Venskab, hvori Annette stod til en sydfynsk Proprietærdatter, Betty Berg, som Paludan Müllers sandsynligvis kendte allerede fra Kærteminde-tiden, idet Bettys Fader C. F. Berg, der var besvogret med nævnte Kammerherre Juel, var fra Skovsbo (ved Rynkeby), som stadig var i Familiens Besiddelse. Han ejede og boede paa Skjoldemose i Sydfyn, hvor Annette opholdt sig om Sommeren. Hun var der

i 1826 og 27 og desuden i 1829, da Betty som gift var hjemme i Besøg sammen med sin Mand og sin førstefødte.

Betty Berg blev i Efteraaret 1826 forlovet med Poul Martin Møller, der da netop var udnævnt til Lektor i Kristiania. Han havde været paa Fyn i Slutningen af Juli 1825, var efter Forlovelsen i Begyndelsen af Oktober 1826 paa Skjoldemose, og 30. Juni 1827 holdt han Bryllup.

Fr. Paludan Müller læste paa den Tid til Eksamen. Men rimeligvis var dog baade han og flere Søskende med til Festen. Fritz bidrog i hvert Fald dertil ved et »*Bryllupsdigt til Betty*«, et Digt, der viser, hvor udmærket han allerede da kunde forme Vers og give sine Tanker Udtryk. Det ses bl. a. af de to midterste Strofer:

Kast Blikket om, og du skal da fornemme,
Hvor kærligt Alle hænge sig ved dig.
De skønne Blomster se paa dig saa ømme,
De ved din Fod kun Døden ønske sig.
Men Fuglekoret hæver klart sin Stemme,
Og synger dig en Sang saa sødelig.
Den hele Egn staar smykt i Højtidsklæde
For dog endnu til Afsked dig at glæde.

Se! Skoven knejser med de grønne Toppe
Og dufter Vellugt fra sin Krone ned —
Igennem Dalen Kildens Bølger hoppe
Og sladre sødt om Kys og Kærlighed.
Paa Bredden staa de unge Rosenknopper
Og spejle sig og rødme huldt derved;
De ligne Betty! Dine friske Kinder,
Naar du dig selv i Brudespejlet finder.[8])

Efter Brylluppet rejste Poul Møller og Betty til Brudgommens Hjem paa Laaland, hvortil ogsaa Annette fulgte;[9]) og 3. August drog de nygifte fra København til Kristiania, hvor de tilbragte de følgende Aar.

Paa samme Tid, som Poul Møller blev forlovet, knyttedes Forbindelsen mellem hans nære Ven Fr. O. Lange (f. 1798) og Fr.

Paludan Müllers Søster L o u i s e. Men h u n maatte vente mange Aar, før hun blev gift.

Lange var en Del Aar Lærer ved Borgerdydskolen. Han havde tidligt et meget svagt Syn, som han i 1828—29 søgte helbredet paa Udenlandsrejse; i 1832 giftede han sig og blev Aaret efter Overlærer ved Vordingborg Latinskole, hvor han 1841 fik Stillingen som Rektor. Hans Hustru var en lærd Dame, der f. Eks. hjalp ham ved Læsning af Oldtidsforfatterne.

Endelig var ogsaa Carl Paludan Müller bleven forlovet. Det var sket i 1822; og hans Kæreste S o p h i e L i e b e n b e r g (f. 1803), Datter af kgl. Konfessionarius Michael Liebenberg, var en smuk ung Pige med udmærkede Kundskaber og et vindende Væsen. Han havde faaet juridisk Embedseksamen og havde — som den ældste — været den af Sønnerne, Faderen bedst havde kunnet betro sine Tanker, og den, han foreløbig kunde stille de største Forventninger til. Derfor blev det en overvældende Smærte, der greb ham, da der i Februar 1825 — efter et Par Maaneders Uvished — kom Bud om Sønnens Død.

Straks skrev Stiftsprovsten til København og bad Liebenbergs sende Sophie til Odense; og her kom hun da (mellem 9. og 13. Marts 1825) sammen med Maleren Caspar Kongslew (»Onkel Caspar«) og blev der foreløbig et Aar (Tilbagerejse mellem 14. og 21. Maj 1826). Senere kom ogsaa Troels Kongslews Datter Laura (Ank. m. 22. og 26. Maj, Afr. m. 3. og 7. Aug.), som næsten hver Sommer var i Odense; og i nogle Sommerdage (Ank. m. 25. og 27. Juli, Afr. m. 3. og 7. Aug.) var Caspar Paludan Müller hjemme med Sophies ældste Broder Carl (f. 1805) — senere Højesteretsadvokat —, der var Caspars bedste Ven.[10]) Det følgende Aar var Sophie Liebenberg igen paa Fyn (Ank. m. 8. og 15. April 1827) og opholdt sig dels i Odense, dels hos Slægtninge i Assens, men drog i 1828 tilbage til København, hvor Faderen døde 3. Maj.

For de unge bragte hendes Besøg værdifulde Oplevelser; og for Fritz medførte de den første Forelskelse. Han ofrede hende adskillige Kærlighedsdigte, hvoraf de fleste er Efterligning af oehlenschlägerske Poesier. Et enkelt, der dog synes opstaaet lidt senere, nemlig i Rusaaret, skal gengives efter Fr. Langes Afskrift:

Aften-Syn.

De mørke Skyer sprede sig,
Klar kommer Maanen frem;
De svundne Minder hilse mig,
Jeg tale maa med dem.

Stærkt drage de mit Hjerte til;
Ak! De fortælle vil,
Om hvad jeg længe taus har gemt,
Men aldrig har forglemt.

Ak! Om min Elskovs korte Lyst,
Om Drømmen, som forsvandt;
Om Saaret i et trofast Bryst,
Som ingen Haand forbandt.

O min Sophia! Hører du
Ej mine Sukke nu?
Og staar Erindringen om mig
Ej kærlig nu hos dig?

Jeg hende ser i Maanens Glands;
Mildt smiler hun som den.
Hun bringer Trøstens friske Krands
Sin kummerfulde Ven.[11])

Et saadant Kærlighedsdigt kan meget godt sidestilles med flere, der stammer fra senere Dage, og det viser, at Fritz tidligt havde Længsler, som sent fik en blivende Genstand. Der skulde ske meget i Mellemtiden.

Ud over Digtningen røbede han næppe særlige Anlæg. Til sin Fødselsdag i 1826 (han blev da 17 Aar) havde han af Caspar faaet en Fløjte; men Faderen, der selv havde spillet i Halvfemserne, svarede ironisk: »Fritz takker Dig meget for Fløiten, men jeg har spaaet ham, at han snart bliver kied af den Tuden, da han intet Naturanlæg har.«

Heller ikke i Skolen synes han at have vist overordentlige Ævner, selv om han blev betragtet som en opvakt Dreng. Efter Ankomsten til Odense var han og Vilhelm kommen i Katedralskolens 1. Klasse; og de fulgtes ad gennem hele Skoletiden. I Efteraaret 1821 kom de i 2. Klasse, i 1822 i 3., mens Jens kom i 1. o. s. v.

I 1822 hedder det: »Wilhelm har staaet sig saa fortrefligt til denne Examen, at han ved Translocationen paa Gymnasiet blev nævnet og offentlig roest af Professoren. Fritz var mindre heldig, men kom dog i 3die Classe.« I 1823 siges der: »Brødrene have i denne Tid været op til Examen; Wilhelm og Fritz har det gaaet saa jevnt; Jens derimod har staaet sig som Ulfsklinge, ja ret brillant.« — —

Om Skoletiden ved vi iøvrigt meget lidt. Dog har Caspar Paludan-Müller, der blev Student 1822, i en Selvbiografi omtalt nogle af Lærerne; og hans Ven og Klassekammerat Fr. Zeuthen har gjort det samme.[12]) — I sidste Omgang er det jo som Regel Disciplene, der giver Lærerne Vidnesbyrd.

Rektor var den musikinteresserede, meget talende Professor Jacob Saxtorph. Han var en god Lærer i Fysik og havde en — efter Datidens Forhold — udmærket Samling fysiske Apparater. Derimod var han ikke særlig duelig som Lærer i Græsk.

Pebersvenden Overlærer Peder Bergenhammer var en lærd Mand. Zeuthen betragtede ham som en fortræffelig Lærer i Latin; men Caspar Paludan-Müller fandt ham utaalelig pedantisk. En Ting var de dog enige om: Han var langtfra ædruelig. At Fr. Paludan-Müller fastholdt Stavemaaden »Qvinde« er i Overensstemmelse med Bergenhammers Skrift fra 1814 »*Appel til Vocalernes Dom* eller: Klage af Bogstavet Q over Bogstavet K«.

I 1825 døde han, og hans Efterfølger blev Adjunkt Johan Krag. Da han havde afløst Bergenhammer, fortalte Stiftsprovsten (7. Juni 1826): »han læser ikke alene Latin som denne, men har og paataget sig noget Græsk og klemmer W. (Vilhelm) og Fr. (Fritz) med Grammatiken, hvilket er en Salve paa deres Hoveder.« Han begyndte at udgive en Oversættelse af Aristophanes' Komedier, en Bog Fr. Paludan-Müller senere ejede, men døde allerede 16. Januar 1827; og Stiftsprovsten skrev Dagen derefter: »Det er et stort Tab for Wilh. og Fr.« Han holdt selv Talen over ham, og Eleverne overværede Begravelsen.

Læreren i Matematik og Hebræisk var den musikalske, altfor godmodige Aug. Krejdal. »Han var som Skind og Been, man kaldte ham derfor »Døden fra Lybek«. Han havde Kundskab nok, men var uden al Myndighed, saa at Klassen øjeblikkelig ved

hans Indtrædelse forvandledes, idet Alle forlode deres Plads.« I sin Tid havde han — ligesom Bergenhammer — opnaaet Universitetets Guldmedaille og havde endog haft Tilbud om et Lektorat i Filosofi ved Universitetet i Kristiania. Chr. Winther oplyser, at han var én af dem, Poul Møller tænkte paa, da han skildrede Licentiaten i »*En dansk Students Eventyr*«.[13])

»Religionslæreren var aldeles ikke istand til at virke noget paa os i religiøs Retning, og han bragtes ofte i Forlegenhed ved Spørgsmaal af Disciplene om en eller anden religiøs Materie.« Det er nok til ham, der hentydes i »Adam Homo« (*Poet. Skr.* II, S. 44), hvor der fortælles, at det kneb for Adam at bevare Alvoren,

> Naar Adjunct Stæhr, en theologisk Stakkel,
> Forklarede paa sin Viis et Mirakel.

Som Skrive- og Tegnelærer i de lavere Klasser virkede Adjunkt Johan H. T. Hanck, der desuden var Redaktør af Iversens Avis og er kendt for sine Tegninger fra Sanderumgaards Have. Hans Datter var Forfatterinden Henriette Hanck.

Af Fr. Paludan Müllers Skolekammerater er der kun Grund til at nævne en enkelt, der endog som Student var et Aar yngre, nemlig Rasmus Chr. Faaborg (f. 1811). Han var Søn af Mølleren i Næsbyhoved (lidt Nord for Odense) og blev Skuespiller ved det kongelige Teater. I »*Ivar Lykkes Historie*« (3. Bog, 10. Kap.) er han omtalt under Navnet »Møller From«. — For Resten var han ikke den eneste kongelige Skuespiller fra Odense, idet ogsaa C. M. Foersom (f. 1794) hørte hjemme der; og det samme gælder Bispens Slægtning Christopher Hvid (f. 1803), der debuterede 1829. — Fyn sendte sit Tilskud til Teatret og Parnasset.

I de sidste Skoleaar viste Fr. Paludan Müller en Svaghed, der betegnedes som Sovesyge. I 1827 skulde Vilhelm og Fritz være Studenter. Det var meddelt i Avisen, at de begge ventedes dimitteret; og i København havde Caspar i Slutningen af August skaffet Logi. Men Fritz kom ikke af Sted. Da den skriftlige Prøve var forbi, blev han syg og kunde ikke deltage i den mundtlige. Vilhelm rejste i September; og 3. Oktober skrev Stiftsprovsten til

Caspar: »Fra Wilhelm venter jeg snart at høre noget om Examen. Fritz sender jeg nu paa en 14 Dage til Julie i landligt Luftbad; thi han er endnu ikke rigtig frisk, skiøndt han ikke egentlig har haft Tilbagefald i den senere Tid. Jeg frygter, der vil gaae en temmelig Tid hen, inden han kommer sig fuldkommen.«

I de følgende Maaneder var han næppe i Skole, men 23. Januar syntes Svagheden overstaaet: »Fritz er nu gandske kommet sig for sin forrige Sygdom, og er endog bleven feed. Kun er det mig ikke behageligt, at han immer har en stærk Couleur; thi jeg anseer det som Tegn paa, at han ikke er fri for at Blodet stiger ham til Hovedet.«

Et ganske lignende Sygdomstilfælde indtraf, da Fritz i 1828 skulde til Eksamen. Han var atter med til den skriftlige Prøve, men til den mundtlige, der i de følgende Dage fandt Sted, kom han ikke; og Stiftsprovsten gav da (20. Septbr. 1828) Caspar en Paamindelse om, hvordan han skulde forholde sig: »Jeg vilde svaret Dig med Fritz, men jeg mener, det er bedst at sende disse Linier foreløbigen; thi han har atter havt et Recidiv af sin gamle Sygdom i disse Dage, og jeg vilde gierne, Du og Wilhelm skulde være beredte paa at have et vaagent Øie med hans Helbred, naar han ankommer, uden at han just alt for meget mærker det. For en 8 Dage siden eller noget længere begyndte han at blive daarlig, og gik snart over til den Døs og Sovesyge, som Du veed, at han forhen flere Gange har havt. Formodentlig var atter Aarsagen den Anstrængelse, han har gjort sig til denne Skole-Examen, som han dog ikke kom til. Thi da han var færdig med Stiilen og Oversættelsen, blev han angreben, og har maattet siden den Tid holde sig inde uden at kunne fuldende det Øvrige. Dog lægger dette ingen Hindring i Vejen for hans Demission. Men nogen Bekymring og Uroe har det forvoldet mig som os Alle, da jeg frygter for, at han ikke skulde komme bort. Ved Helwegs Hielp, Igler og spanske Fluer m. m. er han dog nu, Gud skee Lov, kommet saa vidt, at jeg tør haabe, at han næste Tirsdag kan reise herfra med de andre Candidater. Stærk er han imidlertid ikke. Men der er jo ikke andet at giøre end at vove paa at lade ham reise, og at haabe, at Reisen og Adspredelsen skal fuldende

Cuuren. Naar han kommer, ønskede jeg, at han strax kunde tage til Liebenbergs, og at han ikke befattede sig meget med Læsning inden Examen, hvilket jo dog ikke kan hielpe ham stort; thi hvad han ikke nu allerede veed, lærer han dog ikke inden Examen.«

Efterat have modtaget Faderens Brev gav Caspar (22. Septbr. 28) et Referat til sin Kæreste, der boede i Sorø og føjede til: »Det er dog sørgeligt, at saa opvakt en Sjel er kommen i et saa daarligt Legeme.«

Rejsen forløb heldigt. Fritz kom til København til den fastsatte Tid sammen med Kammeraterne fra Odense og Kandidaterne — hvoriblandt Hollard Nielsen — fra Nyborg.

— Odenseaarene var dermed i det væsentlige forbi. Man havde i Tyverne været optaget af den græske Frihedskrig, man havde med Iver læst Beretningerne om Tyrkernes Misgærninger og indsamlede ogsaa i Odense Bidrag til de nødstedte Grækere.

Litterært var Tiden præget af Goethe, Schiller, Heine, Tieck og Jean Paul, Byron og Walter Scott; og blandt vore egne Digtere var det naturligvis Oehlenschläger, der begejstrede de unge. Hvordan Fr. Paludan Müller kom under litterær Paavirkning er uvist. Men vi ved jo, at Stiftsprovsten var interesseret i baade dansk og tysk Litteratur, og det er muligt, at ogsaa Sophie Liebenberg i den Retning havde Betydning for ham. Hendes Fader var i hvert Fald ivrig Beundrer af Oehlenschläger og havde oversat mange skønlitterære Arbejder.

I lige saa høj Grad kan Interessen dog være vakt genem Teatret, hvor man i Tyverne spillede Stykker af Holberg (»Jeppe paa Bjerget«, »Gert Westphaler«, »Jacob von Thyboe« og »Maskeraden«), Olufsen (»Gulddaasen«), Oehlenschläger (»Axel og Valborg«) og desuden en Række af Heibergs Vaudeviller, men ellers væsentlig Arbejder af udenlandske Forfattere, af hvilke Kotzebue var stærkest repræsenteret. Dog møder man ogsaa Calderon (»Bonden som Dommer«), Schiller (»Røverne« og »Kabale og Kærlighed«) og Molière (»Gnieren«).

Paa selve Fyn var ingen betydelige Skuespildigtere. Den mest bekendte blandt Amatørerne var Guvernementssekretæren, Carl

von Holten. Om Fr. Paludan-Müller hedder det senere i et Brev (7. Januar 1840) fra Faderen til Professor Molbech, »at han allerede i sin Skoletid skrev adskillige Smaastykker, som morede og behagede.« Det samme havde H. C. Andersen gjort som ung, mens der intet forlyder om, at Hollard Nielsen forsøgte sig paa dét Omraade.

Sidstnævnte Mand havde forøvrigt i Slutningen af Tyverne forandret Navn. Han kaldte sig nu Hollard-Nielsen, men kastede senere Bindestregen bort. Det var ogsaa i Tyverne, at Bindestregen indførtes i Navnet Paludan Müller. De ældste Søskende, der var konfirmeret i Kærteminde, kaldtes paa den Tid Carl Müller, Julie Müller, Caspar Müller og Louise Müller. I Odense indførtes Navnet Paludan ogsaa for Børnenes Vedkommende; og derefter kom Bindestregen.

Den sidste Forandring var sket, før Fritz tog til Hovedstaden; og under Navnet Fr. Paludan-Müller blev han kendt, selv om det endnu mange Aar efter kunde hænde, at han kaldtes ret og slet Fritz Müller.

IV.

DE FØRSTE STUDENTERAAR

Mange af de unge Kandidater stod nu blandt halvt eller helt fremmede. De skulde eksamineres af Mænd, de ikke kendte, Mænd, der tilmed var af en Verden højt hævet over den, hvori de arme Adjunkter og Overlærere hørte hjemme. »Den skriftlige Examen ansaaes for at være den værste. Den omfattede, foruden latinsk Stil og Version, en historisk Afhandling, der tillige blev bedømt som dansk Stil, en geometrisk og en arithmetisk Opgave, samt en tysk og en fransk Version, hvilke sidste for mange af Kandidaterne vare de værste Anstødsstene paa Grund af den overordentlige Ligegyldighed, hvormed de nyere Sprog den Gang bleve behandlede i de lærde Skoler. Men til Held for Mange gik det ikke saa strængt til ved den skriftlige Examen, da det jo var umuligt for Opsynsmanden at holde et vaagent Øie med halvtresindstyve unge Mennesker, der var placerede fire ved hvert Bord i det store Auditorium ved Ehler's Kollegium.«

Efter denne Prøve kom den mundtlige: »De Dage paa hvilke den mundtlige Examination afholdtes, vare sande Festdage; man spaserede om i sort Kjole og hvidt Halstørklæde og hørte paa de Andre, naar man selv havde overstaaet sin Tour.«[1])

Der siges, at tit var Lokalet, hvori Eksaminationen fandt Sted, saa overfyldt, at man traadte Censorerne paa Tæerne, og at Tilhørerne uden Vanskelighed kunde give Eksaminanden den nødvendige Vejledning.

Paludan-Müller, H. C. Andersen, Hollard-Nielsen og adskillige andre klarede Prøven med anden Karakter; og efter den akademiske Konfirmation tog man fat paa Rusaarets Blanding af Løjer og alvorlig Læsning.

Paludan-Müller boede det første Aar i Hausergade hos Enkefru Liebenberg, hvis yngste Søn, den senere Litteraturudgiver Fr. L. Liebenberg fortalte: »Med Frederik Paludan-Müller blev jeg Student, og han tilbragte sit Rusaar i min Moders Hus, hvor jeg daglig omgikkes med ham. Men han var halvandet Aar ældre og af langt over halvandet Aars større Modenhed end jeg, saa Forholdet imellem os, hvorvel venskabeligt, dog ikke blev ret fortroligt eller varmt, hvad det heller aldrig senere er naaet til at blive.«[2])

Den ældre Broder Carl Liebenberg havde først staaet Carl og dernæst Caspar Paludan Müller nær. Senere sluttede ogsaa Fritz sig til ham, skønt Liebenberg havde et meget betydeligt Forspring, idet han allerede 1827 blev Jurist, i 1830 Auditør i Hæren og 1833 Højesteretsadvokat.

Søsteren, Sophie Liebenberg var netop i 1828 hjemme i København. I Assens var hun blevet forlovet med Amtsforvalter, Kammerraad Christopher Adrian Engelbrecht Bentzon (f. 1790), der var Søn af Købmand i Helsingør Lauritz Bentzen og Mette Margrethe Larsen. Hun beredte sig derfor til Bryllup, der stod i Hjemmet 9. April 1829, ved hvilken Lejlighed Tr. Kongslew var Forlover. De fleste poetiske Suk, Fr. Paludan-Müller sendte hende, stammer sagtens fra den Tid.

Sophie Liebenberg havde været særdeles afholdt, medens hun var i Odense. Men Forlovelsen og Brylluppet betød ganske naturligt en Adskillelse. Dog kom hun og Paludan-Müllers ogsaa efter den Tid sammen. Hun havde i 1827 været Fadder i Sønderby til Julie Plums Datter, var i 1836 Fadder til Caspar Paludan-Müllers Søn Jens og kom ikke sjældent i Caspars Hjem. I 1834 besøgte hun Bispen i Aarhus; og i 1842 boede hun nogle Dage hos Kongslews i København, ligesom Kongslews Datter Laura ofte besøgte hende om Sommeren. Men for Fritz var det gamle Sværmeri forbi, i Særdeleshed da Familien Liebenbergs Hjem opløstes, og Fru Liebenberg rejste til Assens.

Han maatte da finde andre Steder hen og søgte bl. a. til Kongslews, der stadig var Bindeleddet mellem Stiftsprovsten og de studerende Sønner. Her havde Caspar Paludan-Müller boet et Par Aar. Men efterat han i 1827 havde taget teologisk

Eksamen, fik han i Februar 1829 Ansættelse som Adjunkt i Odense og rejste i Marts.

Kongslews Hjem var gammeldags, og Familien passede dertil. Husherren selv var konservativ og kongetro. Professor Molbech bemærkede i 1844 i sine Dagbøger om ham, at han var »en høist retskaffen, from, mild, utrættelig arbeidsom Mand, som jeg agtede og havde megen personlig Hengivenhed for. Han var f. i Sorøe og bevarede altid en mærkelig Kiærlighed f. sit Fødested.«

Paa samme Tid udtalte Paludan-Müllers Fader om sin Ven, som han havde været »forenet med fra Barndommen af«: »Han havde et varmt og følelsesfuldt Hierte; men jeg har aldrig bemærket en skrømtet Følelse hos ham. Han havde en fiin og levende Æresfølelse, men — *nihil ad ostentationem omnia ad conscientiam.* Det Sande, det Rigtige, Sagen, som den virkelig var og forholdt sig, søgte han i alle sine Arbeider og Forretninger. Jeg mindes aldrig at have hørt en Usandhed fra hans Læber, eller endog kun en overdreven Sandhed.«[3])

Men det er ikke nok at sige, at han til det yderste var nøjagtig i sit Arbejde og sandhedskærlig i alle Forhold. Han var genert og tilbageholdende: »Naar han optraadte i Selskabslivet, selv blandt sine Venner, var han taus og stille og hengav sig, mere end den almindelige Selskabelighed, ja Høflighed, tillod, til sin Tilbøjelighed til at være mere iagttagende end deltagende; men i hans Familiekreds aabnede hans Væsen sig mere, og han saa gjerne en Kreds, fornemmelig af Yngre, omkring sig, for hvem hans Nærværelse aldrig havde noget trykkende og generende.«[4])

Hustruen (»Tante Nicoline«) tilpassede sig efter ham og levede i det væsentlige kun for ham. Den eneste Datter, Laura (f. 1803) forblev ugift.

Kongslews boede i et Hus i Stormgade; og den elskelige Maler Caspar Kongslew (f. 1776), der siden 1809 havde været Enkemand, havde Lejlighed paa 1. Sal. Han var Lærer ved Akademiet, forestod mange store Dekorationsarbejder ved offentlige Bygninger — f. Eks. ved de kongelige Slotte i Nordsjælland — og har som Elever bl. a. haft L. A. Kornerup, Hilker og Carlo Dalgas, og til ham sluttede Fritz sig i særlig Grad. De unge havde i ham en mild og hengiven Ven.

I Kongslews Hus omtaltes allerede i 1824 nogle selskabelige Sammenkomster, der kaldtes den »æsthetiske Thee«. Men denne »Thee« var ikke noget nyt, idet der siges, at den paa den Tid skulde laves om, saa det litterære antog en mindre tvungen Karakter. Hvem der kom til den, ved vi ikke saa nøje; men efterat Rotherne i 1826 havde opgivet Buderupholm, kom hele Flokken nu og da paa Besøg, og det samme gælder vel Carl Liebenberg og Søsteren Sophie samt Slægtningen August Paludan, N. L. Høyen, Fr. Lange og Selmers. Naar Caspar senere følte sig saa nært knyttet til Høyen, stammer det rimeligvis fra den Tid.

Den æstetiske Te maa have haft en lang Levetid. Den bestod nemlig ogsaa, mens Fritz var i København; og han fik derved Afløb for sine litterære Interesser. Endnu er der fra den Tid bevaret et Manuskript med den drabelige Titel »*Menneskehedens miskiendte, men omsider triumpherende Genius* eller A : B : C : D: og Maskinmesteren. — Drama i een Handling. Uden Aar og Trykkested. — Den litteraire Thee! — / Adr: Stormgade No 196. 1ste Sal /«.

Nævnte »Drama« er kun en Prolog, skrevet i Vers, der minder om Wessels. Af Forfattere nævnes Houwald, Walter Scott og Franz Horn; men Prologen synes skrevet til et Stykke af E. T. A. Hoffmann, hvis »*Phantasiestücke in Callots Manier*« gjorde Lykke paa den Tid.[5])

Foruden til Kongslews kom Paludan-Müller naturligvis ogsaa hos Etatsraad Chr. Rothe, der havde været gift med en anden Søster (død 1814) til Fr. Paludan-Müllers Fader og nu boede paa »Vennersly« i Frederiksberg Alle, en Ejendom med Have paa over 2 ha Land, der strakte sig hen til Værnedamsvej og helt igennem til Gl. Kongevej.

Rothe var væsentlig forskellig fra Kongslew og stod aldrig selv i et særlig varmt Forhold til ham. Han var ligesom han særdeles arbejdsom, men var ilter og livlig, uden dog at være meget meddelsom. Paa den Tid, her er Tale om, havde han 6 voksne Sønner, hvoraf de fleste var i Stilling, og 3 voksne Døtre.

Særlig tidligere havde »Vennersly« været Samlingssted for mange: »Næsten hver Søndag Aften tyede Flere, ubudne men velkomne Gjæster dertil og udgjorde et ofte temmelig talrigt Sel-

skab. Der samledes Gamle og Unge, Mænd og Kvinder; der var Alvor og Spøg, Samtale, Musik, Leeg og Dands.«[6])

Der var altsaa Steder nok, Paludan-Müller kunde gæste, og dog var den endnu en Del Hjem, hvortil han havde Adgang. Han havde Slægtninge som Paludans og Selmers. Ogsaa A. S. Ørsted hørte til Familien, da hans første Hustru var en Kusine til Fritz' Moder; og endelig var Fritz heller ikke fremmed overfor Sibbern, som vi allerede flere Gange har nævnt.

Men det blev hverken Stormgade eller Frederiksberg Alle, den unge Student helst opsøgte; og heller ikke Ørsted eller Sibbern. Det blev Familien Borch.

Fru Anne Margrethe Borch (f. 1761) var Tante til Fritz' Moder og Enke efter Professor i Sorø Caspar Abraham Borch. Hun boede fra 1805 indtil Begyndelsen af Tyverne ved Søen i den Pavillon, der senere kaldtes »Ingemanns Hus«, og det var den Plet, hvortil en Del af Børnene følte sig stærkest knyttet.[7]) Dog kunde de ikke overlade Huset til et mere elskværdigt Par end de to nygifte, der flyttede ind efter dem. Den ene af Fru Borchs Døtre (Andrea Hansteen) sendte da ogsaa en versificeret Velkomsthilsen, hvorpaa Ingemann i Juni 1823 svarede med en poetisk Beskrivelse af hendes gamle Hjem:

Paradiset er endnu det samme:
Gammeldags trohjertig staaer endnu
Huset med de underlige Kamre,
Med de mange Kroge og Smaalukker,
Hvori vist du leged Skjul som Barn.
Ranken snoer sig end med grønne Blade
Over Vindvets gamle Kirkebuer;
Søen bruser end som før dernede,
Hvor paa Bænk ved grønne Ask du sad.

Senere boede Fru Borch en Aarrække paa Hjørnet af Torvet og Søgade i den Gaard, hvor man i 1833 indrettede Scavenius' Stiftelse for Lærerenker. Men allerede paa den Tid opholdt hun sig en Del af Aaret i København og paa Farumgaard, og nogle Aar derefter flyttede hun helt bort.

Gennem Familien Borch fik Fr. Paludan-Müller Tilknytning

til den By, hvori ogsaa Faderen havde følt sig hjemme, og hvori Jens senere blev Adjunkt. Sorø blev et af de Steder, han oftest besøgte og holdt mest af.

Fru Borch havde mange Døtre. Den ældste, Benedicte Sabine (f. 1780) var gift med Organist og Musiklærer ved Akademiet Fr. Wulff Carl Pedersen, med hvem hun havde syv Børn.[8]) Den næstældste var Sophie Amalie (f. 1781), som havde været gift med Ejeren af Rathlousdal, Major Niels Rosenkrantz Holstein-Rathlou. Hun boede i København og havde hos sig en Søn og to Døtre, mens to Sønner levede hos Faderen. Betydeligt yngre var Johanne Andrea (f. 1787), Henriette Jeremia (f. 1792) og Charite Philippa Louise (f. 1801), hvoraf de to ældste var gifte, medens Charite levede hos Moderen. Endelig var der tre Sønner, der var i Vestindien, og en Plejedatter Henriette Rosenstand-Goiske, hvis Forældre var døde. Hun blev i 1829 gift med Caspar Paludan-Müller.

Andrea boede i København 1828—29, idet hendes Mand, Professor i Astronomi i Kristiania Christopher Hansteen var taget ud paa en videnskabelig Rejse til Sibirien. 18. September ankom hun med 6 Børn og en Tjenestepige fra Norge og tog Bolig i Vestergade 8 (gl. Nr. 10);[9]) og med hende fulgte Annette Moltke, der hele Sommeren havde opholdt sig i Kristiania hos Veninden Betty Møller, som i Juli fødte sin første Søn.

Da Fr. Paludan-Müller nogle faa Dage senere kom til Hovedstaden, var man i Gang med store Forberedelser til Prins Frederik (VII)s Bryllup (1. November) med Prinsesse Vilhelmine Marie, en Begivenhed, der optog Befolkningen stærkt. Caspar Kongslew var blandt dem, der udførte Dekorationer paa Slottet, og Etatsraad Kongslew var med til Højtideligheden. Rimeligvis tog Brødrene Paludan-Müller — efterat Fritz havde overstaaet Eksamen — Del i Studenternes Fakkeltog, og Annette Moltke overværede sikkert ogsaa Festen, idet hun var i København endnu en god Maaned efter Ankomsten fra Norge. 6. November fremførtes første Gang Heibergs »*Elverhøj*«; og iøvrigt blev Lyren stemt af de fleste, der ejede et saadant Instrument.

En mere straalende Indledning kunde en dansk Student ikke ønske. Ganske vist havde man i Odense jævnlig Besøg af Guver-

nøren Kronprins Kristian (VIII) og andre af Kongefamilien. Men den omtalte Bryllupsfest var mere, end man i Provinsen var vant til.

Allerede paa den Tid — mens han boede hos Liebenbergs — kom Paludan-Müller sammen med Fru Hansteen og mødte hos hende en moderlig Hengivenhed. Til hende betroede han sine Bekymringer og Glæder. Hun var musikalsk (spillede paa Harpe) og skrev Digte. Da hun senere fra Norge havde sendt ham nogle Vers, sammenlignede han hende (28. eller 29. Juli 1830) med sin egen Moder: »Jeg veed ikke hvordan det er, men jeg blander dig tidt i Tankerne sammen med min afdøde Moder — hun har vist lignet dig, været mild og kjærlig som du, og ogsaa hun skrev smukke Vers som du.«

I samme Brev udtalte han, at naar han hver Morgen paa Vej til Manuduktøren gik forbi Vinduerne i Vestergade, da tænkte han paa hende: »dit Liv hernede, mine Besøg hos dig, vore Samtaler, Disputer, smaae Trætter, dine Formaninger, din milde Moral (jeg hørte den aldrig fra saa kjære Læber) din Venlighed mod mig, dit Forhold til dine søde Børn — Alt staaer for mig saa levende saa belærende og dog saa behageligt.«

Alene heraf ser man, at det havde været ham en stor Glæde at besøge hende, og det samme fremgaar af andre Breve. Ikke mindst lægger man Mærke til det Indtryk, det gjorde paa ham at se hende i sin Børneflok.

Han tænkte paa sit eget Barndomshjem. Han havde i Tyverne savnet et fast Tillidsforhold. Da Sophie Liebenberg var kommen til Odense, havde han i ungdommelig Forelskelse søgt at slutte sig til hende. Men derved naaede han ikke ud over Usikkerheden. Nu da han besøgte Fru Hansteen og hendes Børn, saa han et Moderforhold, der greb ham; og skønt han nu var voksen, følte han Trang til selv at være med i den Kreds, der modtog hendes Belæring og i Tillid henvendte sig til hende. Og den Tillid, han viste hende, gengældte hun gærne. Hun havde jo som ung Pige været i Kærteminde. Hun havde været hos hans Moder, da han endnu var ufødt; hun havde plejet ham og fulgt ham til Daaben. Det var naturligt, at hun — skønt hun nu havde mange Børn — følte, at hun havde en Andel i ham.

Ved hans Besøg i hendes Hjem læste han højt, og der taltes om Poesi. Han gjorde Rede for sine Planer og viste hende, hvad han skrev. Af hende laante han Bøger, f. Eks. Sibberns »*Gabrielis Breve*«; og hun laante af ham II Del af Heines »*Reisebilder*«, som fik et Par smaa Bemærkninger med paa Vejen: »Hermed følger Heines Reisebilder 2den Deel, som jeg ønsker maae fornøie dig at læse; du kan gjerne beholde den en 8 Dages Tid. Den fromme Carithe vil sagtens korse sig nogle Gange over den, men i Grunden troer jeg det er en meget gudfrygtig Bog. Spring Versene over, de due Intet, eller bedre sagt, de ere næsten uforstaaelige. Læs endelig »Das Buch le Grand« og siig mig engang din Mening om den.«

Af et andet Brev (16. Januar 1830) fremgaar det imidlertid, at Begejstringen var kølnet noget: »Heine (Forfatter af Reisebilder etc.) har Lange hørt omtale udenlands af hans nærmeste Bekjendtere som en uhyre Vindbeutel, gyselig forfængelig, temmelig lystig og følgelig kun lidet melankolsk — Alt, eller dog det Meste er saaledes Affectation hos ham — det har virkelig gjort mig ondt — thi hvor ligger Grændsen mellem Sandhed og Bedrag? (død er han ellers ikke, som jeg troede).«

Paludan-Müller fortalte iøvrigt ikke meget om de Bøger, han læste. I Brevene fra Tredivernes Begyndelse citerede han undertiden Goethe (f. Eks. »*Tasso*«), og han gennempløjede Wergelands »*Skabelsen, Mennesket og Messias*«, som ikke behagede ham.[10])

Fru Hansteens Yndlingsdigter var Poul Møllers Halvbroder Christian Winther. Men ogsaa Welhaven satte hun højt, og han kom ikke sjældent i hendes Hjem i Kristiania. Den første Hilsen fik han fra sin danske Kollega i 1834 (gennem Boghandler Dahl). I 1835 traf han ham i København og ytrede 9. Septbr. overfor Henr. Hertz, at han og Paludan-Müller havde »virket uhyre paa ham.« Senere viste Welhaven og Paludan-Müller gentagne Gange Opmærksomhed mod hinanden. F. Eks. sendte den norske Skribent i 1845 sine »*Nyere Digte*«.[11])

Af de Poesier, Fritz fik fra Haanden under Fru Hansteens Ophold, kendes et Par, der er rettet til hende:

Til Andrea!

Tvende Glimt blev dog endnu tilbage
Ak! af Paradisets svundne Pragt;
Og fra mine første Ungdoms Dage
Indtil nu, jeg følte deres Magt —
O, hvor tidt, hvor tidt i Fryd og Klage
Sødt og smertefuldt har Læben sagt:
Evas hulde Døttre! Floras Poder!
Ak! skjøndt Letsinds Søstre — Glædens Moder!

Hvo af disse To skal Prisen vinde,
Hvo af disse To skal Krandsen naae? —
Lad kun Andre strides — jeg vil binde
Floras Børn i Krands om Øine blaa —
Jeg vil række den til min Veninde,
Hun, hvem jeg i Tanken altid saae
Smykt med rene Lilier sødt at stande —
Jeg vil krandse denne ædle Pande! —

See! en lille Blomst om Ly mig beder,
Ak! men Fred og Ly ei findes her —
Dog om Hjem til Blomsten ei jeg leder,
Jeg vil bringe den en Søster nær;
Hvilken yndig Lighed mellem Eder!
Samme fordringsløse milde Skjær —
Samme skjønne Aand bag Støvet inde —
Hvo den eengang kjendte, vil den minde!

Ak men jeg, lig andre Ungersvende,
Hvem ei Ro vort Hjertes Dame la'er,
Jeg som Billede paa Hun og hende,
Floras smukke Døtre hos mig har —
Og naar Hjertet stærkt jeg føler brænde,
Jeg en deilig Blomst af Glasset ta'er —
Trykker den med Længsel tæt til Hjertet —
Vee! — det var en Rose — Tornen smerted'!

Man vil lægge Mærke til, at Digtet staar tilbage for de foregaaende. Ikke blot kniber det i første Strofe at faa fat paa, at de tvende Glimt fra Paradiset, hvis Magt han fra sin første Ungdom har følt, er Kvinden og Blomsten; men Tankerne er i det hele taget vagt og uklart udtrykt.

Det gælder ogsaa Afskedsdigtet, hvoraf dog kan anføres de sidste Strofer:

I Andreas Stambog. Den 20. Septbr. 1829.

— — — —

Mod Nord! mod Nord! ja did hun drager,
Did over Bølgerne hun gaaer;
Min halve Sjel hun med sig tager,
Mit hele Hjerte med hun faaer.

Men drog hun end i videst Fjerne,
Vi dog ei ganske skilles kan —
Vi see jo til den samme Stjerne,
Vi har jo samme Fædreland! —

Farvel! Farvel! vil du erindre
Ham, som dig aldrig glemme vil? —
Dit hulde Billed' i hans Indre
Skal Tidens Slør ei dække til!

Et tredie Digt er »*Dødens Bolig*«. Det er det bedste fra den Tid og er derfor ogsaa trykt i »*Poesier*« II (1838) og i senere Samlinger.

Fru Hansteen synes at have haft en ualmindelig Ævne til ved sin varme Mildhed at skabe sig Venner.

En af de Mænd, der i Norge nød Familien Hansteens Venskab, var den unge, snart efter verdenskendte Matematiker Niels Henrik Abel (f. 1802). Han var en genert ung Mand; men han kunde, hvor han fandt Imødekommenhed, vise en inderlig Hengivenhed.

Finne-Grøn siger derom i sin Biografi bl. a.: »Et af de skjønneste træk ved Abel var hans inderlige trofasthed overfor sine venner; gjennem hans breve til Holmboe og til hans moderlige veninde fru Hansteen og den Hansteenske familie gaar der en barnlig hengivenhedens aand, der maa røre det haardeste hjerte.«

Fr. Paludan-Müller havde aldrig set ham, men derimod var Søsteren Elisabeth Abel (f. 1810) engang hernede paa Besøg; og senere (2. Maj 1834) udtalte han til Fru Hansteen: »Hvis du af

en Hændelse skulde see forrige Elisabeth Abel — hvad hun nu hedder, husker jeg ikke — beder jeg dig at hilse fra mig. Jeg kunde engang godt lide hende, og formodentlig kan jeg det endnu.«

Hun blev 1833 gift med Direktør ved Kongsberg Sølvværk Carl Fr. Bøbert.

Abel havde her i København i 1823 truffet Overkrigskommissær Chr. Kemps Datter Christine; og da hun i 1824 kom til Norge, blev de forlovet. I 1825 var han paa Udenlandsrejse; men før han drog til Tyskland, var han en Afstikker i Sorø, hvilket bl. a. fremgaar af følgende Ord: »Den 13de [September] reiser jeg til Sorøe for at besøge Fru Hansteens Moder og Søster; og der bliver jeg et Par Dage.«

Han lærte da Charite Borch at kende; og fra Udlandet sendte han ofte Hilsen gennem Fru Hansteen. I December 1825 skrev han f. Eks.: »den søde eiegode Charite ønsker jeg af Hierte et leve vel.« Kort Tid efter sluttede han et Brev med: »Hils endelig Charite saa meget og min Søster og Broder.« Og da Fru Friderichsen og Charite Borch havde været i Kristiania i Foraaret 1827, bemærkede han: »Naar jeg tænker paa den Fornøielse, som De og Hansteen have havt, da Fru Friderichsen og Charite vare hos dem bliver jeg ordentlig misundelig. De maa vide jeg holder hjertelig meget af dem begge to. Jeg glæder mig inderlig til den Fornøielse at see dem igjen naar jeg kommer til Kjøbenhavn.«

Da han døde to Aar senere (6. April 1829), blev Sorgen stor. Abels Kæreste skrev til Fru Friderichsen, bad hende sige Fru Hansteen, »at hun havde mistet en blid, from Søn, som elskede hende uendelig,« og i Brevet var indlagt en Haarlok af den afdøde.[12])

Kort Tid efter fortalte Caspar Paludan-Müller til sin Kæreste: »Abels Død overraskede mig. Der er dog altid en elegisk Følelse forbunden med naar man hører en Bekjendters — om ikke just en Vens — Bortgang. Tror Du virkelig, at Charitte tager sig det nærmere, end de andre? I saa Fald skulde det glæde mig for hende, at han er død; thi dermed er Alt paa det Rene.«

Det synes heraf at fremgaa, at Mødet mellem Abel og Charite Borch havde efterladt et stærkt Indtryk, hvad da ogsaa er be-

kræftet gennem Familien Hansteen; og det er tydeligt, at Caspar, selv om han siger, at han ikke vil ønske noget ondt, dog nærer nogen Bitterhed.

Hvorvidt Fru Hansteen i København havde nogen anden Omgangskreds end Familien er vel tvivlsomt. Hun havde jo en stor Børneflok med sig. I Sommeren 1829 var Poul Møller og Hustru i Danmark, men opholdt sig næsten udelukkende paa Laaland og paa Skjoldemose, hvor ogsaa Annette Moltke — som nævnt — var paa den Tid. 4. September rejste han med Familie tilbage til Norge, og tre Uger senere (25. September) rejste Fru Hansteen.

Fr. Paludan-Müller havde i den forløbne Tid læst til anden Eksamen, der bestod i Filologikum og Filosofikum. Til den første Del førtes Studenterne videre i det filologisk-historiske Studium; og til den anden læste man Filosofi, Moral, Fysik og Astronomi. Han bestod Prøverne i Foraaret, fik ligesom H. C. Andersen og Hollard-Nielsen et laud og skulde herefter tage fat paa Juraen; men saa kom en Begivenhed, der for en Tid satte en Stopper for Læsningen.

9. November 1829 skete det nemlig, at Stiftsprovst Paludan-Müllers 46aarige Tjenestepige Gjertrud Pedersdatter, der havde tjent Familien i 15 Aar, blev skudt af en gift Tjenestekarl, som hun havde anmeldt til Stiftsprovsten for Uærlighed; og i den Anledning kom Fritz hjem 15. November og blev hjemme hele Vinteren.

I Løbet af det Aar, han havde været borte, var meget forandret. Caspar havde i Slotskirken i København 19. August holdt Bryllup med sin Henriette,[13]) og saavidt Fritz kunde se, havde de det nu i Odense som Blommen i et Æg. Hjemme var Annette, Louise og Jens. Henriette var i København, hvorimod Laura Kongslew var i Odense, hvorfra hun rejste en af Dagene i Tiden 25. November—2. December. Julie var flyttet fra Sønderby til Odense; og hendes Mand gik hjemme, sygelig og vranten. Han kedede sig meget; og Caspar maatte tit hjælpe ham at fordrive Tiden ved Kortspil.

Næsten hele Vinteren var det stræng Frost, saa Fjorde og Bælter var tillagt. I enkelte Smaaperioder var Vejret nogenlunde

mildt; men stærk Tø indtraf ikke før i Begyndelsen af Marts. I Byen synes Vinteren at have været livlig. Der blev afholdt mange Baller og Assembleer; og Skuespilselskabet Werligh og Müller var der fra 16. Decbr. 1829—7. Febr. 1830.

Der fortælles fra den Tid, at Fritz var »dejlig som en ung Amor, sprudlende af Liv og Munterhed, forkælet af alle gamle Damer i Odense By, beundret af og forelsket i alle de unge Piger; engang imellem forlovet lidt med en eller anden, fra Høns fløj op til Høns fløj ned.«

I Selskaber, hvori han deltog, improviserede han og spillede smaa Komedier, en Ævne ogsaa Jens senere aabenbarede, baade i Aarhus og i Sorø.[14])

Iøvrigt er det kun lidt, man ved om dette Ophold i Odense. Den eneste Kilde, vi har til Belysning deraf, er et Brev af 16. Januar til Fru Hansteen, og heraf skal gengives et Par Uddrag:

Kjæreste Andrea! sødeste Frue Hansteen! hvordan skal jeg kalde dig? jeg maa dog hilse paa dig i det nye Aar og takke dig for de mange fornøielige Timer af det gamle som jeg skylder dig. Forsvunden og forglemt siger maaskee Mangen, men jeg ikke, Erindringen er min Gudinde, det har den været fra jeg var lille af, og jeg vil haabe den stedse skal blive det. Hvordan lever du i det kolde Norge? trist eller fornøiet? bliver man maaskee kold om Hjertet i det kolde Land? Fryser Haabet til Iis, og stryger Fornuftens skarpe bidende Vind henover det, saaat Følelsen er nærved at tabe Næse og Øren af Kulde? er alt størknet, eller sidder maaskee mangen Aftenstund de smaae Minder omkring Ilden og fortæller ganske artige Historier fra Danmark af? Lad mig være med, lad mig sidde ved Siden af paa en Skammel, giv mig din lille Haand, lad mig trykke et varmt Kys paa den, lad mig see i dine Øine, hvad der fylder din Sjel. Kjære Andrea! Du maae ikke være melankolsk; derom har alt en lille Fugl sjungen, hvis Toner har naaet hertil, og det har gjort mig ondt og bedrøvet mig. — —

Hvad Poesien angaaer, da er jeg alt forlænge siden til Ende med min første Tragedie, som jeg dog ikke agter at offentliggjøre, da jeg selv godt kan indsee at den har mange betydelige Feil,

imidlertid fortryder det mig ikke at have skrevet den, det er dog altid et Trin til det Bedre. — Et andet Arbeide som jeg nu har under Hænder, interesserer mig meget, det er Marie Magdalenes Historie, som jeg poetisk behandler — Indholdet af den er Christi simple Ord: hun elskede meget, derfor skal hende meget tilgives. Jeg veed endnu ikke hvordan det vil lykkes, Begyndelsen er jeg selv ret vel fornøiet med. Du seer saaledes, at jeg ikke følger et af dine mange gode Raad, det at afholde mig fra al Produktivitet for det Første, og blot indsamle; men det er mig ikke mueligt; — baade at indsamle og producere er mig absolut nødvendigt; jeg maae have Noget jeg kan udtale mig i, hvortil jeg kan tye naar jeg er forknyt — ellers gik jeg bestemt til Grunde! Dog det lover jeg dig, jeg skal ikke komme frem med noget — naar det ikke er godt, ei blot efter min egen, men efter dygtige Folks Dom. Bær derfor over med mig; thi til Overbærelse trænger jeg næsten ligesaameget som til Kjerlighed. — ja lov mig det: at du altid vil blive ved at holde af mig, at du aldrig vil glemme mig i det kolde Norge; thi det maa du troe, jeg holder meget af dig, og hvis du og Henriette svigtede mig, da vilde der kun boe Tomhed i mit Hjerte og Fortrædelighed i min Sjel.

I dette nye Aar er der ellers foregaaet en Forandring i min Tænkemaade, jeg har nemlig tænkt paa herefterdags at leve efter Grundsætninger. Hidtil har jeg gaaet efter Næsen ɔ: Lysten — nu var det paa Tide at gaae efter Princip. Jeg har gjort adskillige Forsøg, men de har ikke ret villet lykkes for mig, især er det mig vanskeligt naar mit Hjerte kommer med i Spillet; saaledes er der ariveret mig en Pasage herovre, som rigtignok skriver sig fra gammel Tid, men som dog gør mig ondt. »Was thut die Liebe nicht« siger Tydsken og jeg er ganske af Tydskens Mening. Som en brølende Løve gaaer jeg paa Spoer efter Kjerligheden, thi deraf lever min Sjel. Meget har jeg forsøgt, meget gjennemgaaet, men adskilligt slemt har jeg desværre ogsaa faaet til Livs, der af og til tynger som Steen paa Hjertet — ei som de Vises Steen, men som den, der vil trække os til Bunds paa Dybet. —

Din til Døden tro Fætter
Fritz P.-M.

I dette Brev vises en mærkelig Fortrolighed. Fru Hansteen havde forstaaet, mens han havde kunnet besøge hende, at bringe ham Fred. Hendes »Overbærelse« og »milde Moral« gav ham Tillid til frit at tale om Savn og Bekymringer.

Man faar et tydeligt Indtryk af, at han ængstedes for det: at staa alene uden Kærlighed. Han følte, hvordan han i det uendelige bevægede sig mellem glad Løssluppethed og Melankoli. Han maatte have et Holdepunkt, noget at støtte sig til for at opnaa Herredømme over sig selv, og han indsaa Nødvendigheden af at »leve efter Princip«, efter »Grundsætninger«, som Faderen sagde. Viljesproblemet som etisk Problem var ved at blive ham klart; og han havde ved at tænke over Sagen næppe kunnet undgaa at føre Tanken videre over paa det, der faa Aar før havde beskæftiget alle filosofisk interesserede her i Landet, nemlig Howitzstriden. Den drejede sig jo ogsaa til Dels om Sagens etiske Side.

I »*Dandserinden*« afspejler en Del af disse Spekulationer sig. I det før citerede Brev skriver Paludan-Müller, at han havde Forsætter, der, naar »hans Hjerte kommer med i Spillet«, dog ikke kommer til Udførelse. I »Dandserinden« siger han det med andre Ord og gengiver Resultatet i Verset:

Hvor blev Principerne? — De gik i Vadsken!

(*Poet. Skr.* I, S. 70.)

Grev Charles er gjort til en svag Karakter. Han er ingenlunde en Beskrivelse af Paludan-Müller selv. Men Digteren har med Forstaaelse kunnet tale om hans Skrøbelighed. Senere, da »*Adam Homo*« blev til, fik vi deri beskrevet en lignende svag Karakter, der havde sine Spekulationer over Viljesproblemet, over »Tilfældet«, »Nødvendigheden«, »Friheden« og »Forsynet«, en Mand, der svigtede Forsæt efter Forsæt. Det er ganske givet, at Paludan-Müllers Hovedværk berører Tanker, som Digteren tidligt havde haft.

En anden Sag, der kommer frem i nævnte Brev, har i Paludan-Müllers Produktion faaet en næsten ligesaa stor Betydning. Det er Spørgsmaalet om Kærlighedssynders Tilgivelse.

Naar Paludan-Müller har hittet paa at skrive Maria Magdalenes Historie, hænger det sikkert sammen med, at man paa den Tid talte om Oprettelse af en Magdalenestiftelse. Justitsraad Carl Fischer havde udsendt en Afhandling: »*Grundtræk af en Magdalene-Stiftelse i Kjøbenhavn*«;[15]) og Constant Dirckinck-Holmfeld behandlede Sagen i en Piece: »*Om et Tilflugtssted for hielpeløse, forladte Fruentimmer*« (1828). Men Fængselspræst C. H. Visby fik Sagen ind i et andet Spor; og det endte med, at man byggede Opdragelsesanstalten i Flakkebjærg.

Senere forekommer i Paludan-Müllers Digtning adskillige faldne Kvinder; men ganske naturligt føres Tanken fra den forførte over paa Forføreren. Man ser det i »Dandserinden«, »Adam Homo« og »Venus«, og Spørgsmaalet bliver da ikke blot, hvad der skal tilgives Kvinden, men endnu mere, hvad der skal tilgives Manden.

Man forstaar, at Brevene til Fru Hansteen giver et ret godt Indblik i Paludan-Müllers Tankeliv; og de giver Antydninger, som har stor Interesse for Studiet af hans senere Digtning. Derimod siger de ikke meget om Paludan-Müllers Ophold i Odense, hvad man jo ellers kunde have ventet.

Han blev hjemme til Slutningen af (nemlig til Dagene mellem 28. og 31.) Marts; og kom vistnok i den Aarrække, der særlig her skal omtales, slet ikke mere til sit Hjemland, hvorfra han dog bevarede den fynske Sprogtone, den syngende, skarpe, letbevægelige Stemme.

Hvor han straks tog Ophold i København er ikke bekendt. Men i 1831—33 boede han i Klareboderne 4 og i 1835 i Stormgade 7. Straks tog han fat paa Studiet; og Lærerne ved det juridiske Fakultet var paa den Tid J. T. V. Schlegel, M. H. Bornemann og de yngre J. L. A. Kolderup-Rosenwinge, P. G. Bang og J. E. Larsen.

Om han udviste Flid, faar staa hen i det uvisse. Selv tilstaar han i et Brev, der rimeligvis er sendt til Fru Sophie Bentzon i Assens: »Min Metier er Jurisprudentsen, hvori jeg dog ikke har bragt det betydeligt vidt; thi mine Rideøvelser paa en gammel graa Pferd, Pegasen kaldet, stjæler mig forbandet meget af min Tid.«[16])

Noget andet fremgaar af et nyere Brev til Fru Hansteen (28. eller 29. Juli 1830): »Hvad Jurisprudentsen angaaer, da tager jeg den temmelig alvorlig; dog har jeg mine Aftener frie til Poesie og alt det øvrige som mit Hjerte egentlig hænger ved.«

Det ser jo mere lovende ud; men man faar Betænkeligheder, naar man hører, at hans »Skib gaaer ingen jevn Gang.« Snart ligger han »maustodt«, snart gaar det vildt til, og »Piger, Viin og Kortenspil« bliver hans »Havn«. Frygten for, at hans Liv skal gaa til Spilde, piner ham; og midt i det hele udbryder han: »Lys maa jeg have — et andet Liv maa aabne sig for mig, hvis ei vil jeg selv aabne det.« Han syntes tit kaad og overstrømmende lystig; men han følte sig ikke desmindre ulykkelig; »det løierligste er, dog kan man være lystig, fornøiet, spøge og spase, gjøre Comerce og bære sig som man ikke vidste hvor man skulde anbringe de tusinde Løier og Indfald, som for andres Øine sidde En paa Læben og i Blikket, ja lyve allerstærkest naar Sandheden gjerne styrtede frem i tusinde Taarer.«

Paludan-Müller var i Overensstemmelse med sin Tid. Hans Forældre havde i Halvfemserne — som dengang var Skik — udtalt sig i højstemte Følelsesudbrud blandet med moralske Betragtninger. Sønnen hørte derimod hjemme i Tiden efter Napoleonskrigene, da Digtere hengav sig til en Blanding af Pessimisme og Lystighed, Verdenssmærte og Galgenhumor. Men dermed er ikke sagt, at Paludan-Müllers Udbrud kun var Talemaader. Tværtimod! Der er Vidnesbyrd nok om, at han — ligesom Faderen — havde Tilbøjelighed til et Tungsind, som han ikke altid kunde trænge til Side, selv om han søgte Befrielse derfor ved Lystighed og Fest; og dette Tungsind fik — som vi senere skal se — stærk Næring i Sommeren 1830.

Dog indtraf der snart efter en Del vigtige Begivenheder, som maatte fange hans Interesse og i nogen Grad befri ham for pessimistiske Betragtninger.

Med Julirevolutionen kom et politisk Røre, som man ikke før havde kendt; og derefter kom 28. Maj 1831 Forordningen om Indførelse af Stænderforsamlinger. Begge Dele blev af afgørende Betydning for de unge, der ikke blot fik helt nye Begreber om Kongemagt og Statsstyre, men efterhaanden ogsaa

begærede en friere Livsudfoldelse paa Felter, der ikke hørte under det politiske.

Mere privat berørtes Paludan-Müller desuden af noget andet, idet Faderen, der nu i over ti Aar havde virket som Stiftsprovst i Odense, i August 1830 blev udnævnt til Biskop i Aarhus. Ved den Lejlighed maatte han nogle Gange rejse til Hovedstaden. Han var der to Gange paa temmelig lange Ophold i September og Oktober, og 17. Oktober blev han sammen med N. E. Øllgaard (Viborg) ordineret i Frue Kirke af Biskop P. E. Müller. Efter Ordinationen var der Modtagelse hos Sjællands Biskop, hvor Statsminister P. C. Stemann, Kancelliherrerne og en Del københavnske Præster og Professorer var til Stede; og i de følgende to Dage var der store Selskabsfester hos Stemann og Mynster.

Naturligvis fik Fritz ikke direkte Andel i alle disse Herligheder, men han og Vilhelm saa daglig Faderen drage af Sted i Festmundering og lyttede bagefter hos Kongslews til Referaterne. 27. Oktober rejste Bispen tilbage til Odense, hvor han 9. November holdt Afskedsprædiken; og 30. November ankom han og Datteren Louise til Aarhus.

Under den store Omvæltning maatte de øvrige Børn — Annette, Henriette og Jens — foreløbig blive i Odense; og senere blev det bestemt, at Annette skulde flytte hen til Tanten, Grevinde Moltke.

Hun var kort før bleven forlovet med en Premierløjtnant ved Dragonerne Hans Tage Moritzen (f. 1794), som snart efter fik Afsked som Ritmester og derefter Karakter som Major. I 1833 blev han Amtsforvalter i Nordborg; og 9. Maj 1834 holdt Parret Bryllup og flyttede til Als, hvorfra Moritzen senere blev forflyttet til Pinneberg.

Naar Jens blev i Odense, var Grunden den, at han skulde være færdig i Katedralskolen. Men tidligt gik det ham, som det var gaaet Broderen Fritz. Han fik stærke Krampeanfald, Lægen blev tilkaldt, og ogsaa her betegnedes Sygdommen som *Somnambulismus spontaneus*. Caspar fik Brev (18. Febr. 1829) derom; og da han kom hjem, meddelte han først (18. Marts), at Jens havde haft to nye Anfald, og derefter fortalte han (25. Marts): »Jenses Sygdom er det besynderligste, jeg har seet. Han sværmer nu for

Musik, og naar han faaer sin Krampe og har Fløiten i Haanden, spiller han de deiligste Ting, som jeg har hørt — jeg er vel ingen Kjender, men jeg tør dog nok sige, at han har det bestemteste Anlæg til Musik, saameget mere som han ganske uden Veiledning har arbeidet sig selv frem. I Gaar Aftes spillede han med Annette nogle Stykker for Klaveer og Fløite fra Bladet, uden at feile en eneste Gang. — Jeg troer at jeg har gjort mig fortjent af ham ved at bestemme Fader til at tage ham fra Studeringerne og i det mindste lade ham p r o b e r e paa at blive Musikus. Jens er ude af sig selv af Glæde derover. Imidlertid skal Du ikke tale derom, førend alting er afgjort.«

Jens, der flere Gange senere maatte gennemleve psykiske Svaghedsperioder, blev dog ikke taget fra Studeringerne. I 1831 kom han til København for at læse. Da det kneb at holde saa mange Sønner derovre, blev Vilhelm kaldt hjem; og han opholdt sig i Aarhus et Aar (1. Nov. 1831—30. Oktbr. 1832) og blev i den Tid undervist af Faderen. Ogsaa Jens var temmelig længe i Aarhus (15. Maj—10. Aug. 1832 og 27. Oktbr. 1832—Foraaret (?) 1833). Fritz derimod kom kun hjem i korte Tidsrum.

Baade i Ferierne og i det daglige besøgte han nu oftest, efter Fru Hansteens Afrejse, hendes Søster H e n r i e t t e (f. 1792).

Hun var en Del Aar yngre end Søsteren, men dog meget ældre end Paludan-Müller. I 1818 var hun bleven gift med Prokurator F r i d e r i c h F r i d e r i c h s e n (f. 1781), der var Søn af Høker i Ll. Kongensgade Tønnis Friderichsen og Kirsten Johansdatter. I 1798 var han bleven dansk Jurist, og Aaret efter havde han nedsat sig som Prokurator i Kristiansted paa St. Croix, hvor han i 1827 blev Byfoged og efterhaanden avancerede fra Kancelliraad til Justitsraad og videre til Etatsraad.

Han blev en velhavende Mand, havde Ejendom i København (en Tid paa Gammeltorv, senere paa Nytorv) og i Kristiansted; og i 1830—39 havde han Farumgaard. Mest opholdt han sig i Vestindien, men havde dog af og til et Par Aars Orlov, og da tilbragte han Tiden i København og i Farum.

Forholdet mellem ham og Hustruen var ikke godt. Økonomiske Bekymringer havde de ganske vist ikke. Han var, som Lange siger,[17]) »en rig og elegant Verdensmand, vilde gerne føre

et stort og selskabeligt Hus,« og han sparede ikke paa det, der kunde tjene til hendes ydre Velvære. Han holdt Tjenerskab, Herskabsvogn og Rideheste. Men det var hende ikke nok. Hendes Interesse for Poesi og Musik var ikke hans; og hans sarkastiske Bemærkninger mødtes ofte af hendes Trods.

Friderichsen havde fire vestindiske Børn, som, da de voksede til, kom til København og blev opdraget af Hustruen.[18]) Deres Navne var: Carolina Catharina (f. 1806), Nannina Rebecca (f. 1808), Anna Wilhelmine (f. 1810) og Frederich (Fritz f. 1813).

Den første blev gift i 1833 med Auditør Vilhelm Lunding (f. 1807), som senere blev Overauditør, Kammerherre og Kabinetssekretær hos Kongen. Den anden blev gift 1838 med Læge Henry Krause (f. paa St. Croix 1815), som senere praktiserede i Brasilien, mens den tredie Datter forblev ugift og døde som sindssyg i Vejlby ved Aarhus. Sønnen Fritz var nogle Aar yngre end Paludan-Müller. Han blev Student i 1832, var Medlem af Kongens Livkorps (Studenterkorpset), men blev i 1836 dømt for Opsætsighed og ubehersket Optræden. I flere Aar studerede han Jura; i 1838 rejste han til Nordamerika og blev Grosserer og Apoteker i New Orleans.

Hans Væsen og Ydre maa have været stærkt præget af blandet Oprindelse.[19]) Han var impulsiv og førte et temmelig frit Sprog. Det er ikke uden Forbindelse med Virkeligheden, naar der siges om William Fenris i »*Ivar Lykkes Historie*« (3. Bog, 4.—5. Kap.), at han var en sorthaaret, mørkhudet Kreol med sydlandsk Temperament, en ung Mand, der »var barnefødt i Vestindien, hvor han Fader, en rig Plantageeier, var Embedsmand.« Ganske vist har Paludan-Müller haft Forbilleder fra en senere Tid, men han tænkte desuden enten paa denne Fritz eller paa én af hans Kammerater.

Blandt dem kan vi nævne Peter Frederik Keutsch Borch (f. 1811). Han var Søn af Fru Friderichsens Broder, fhv. Overretsprokurator paa St. Croix Fritz Borch, der var sindssyg. Den unge Borch blev i 1831 Student fra Sorø Akademi og boede derefter hos Friderichsens. I 1838 tog han Lægeeksamen og rejste til Porto Rico, senere til St. Thomas.

I de første Aar, Paludan-Müller var i København, var Kancelliraad Friderichsen i Vestindien. Paludan-Müller kom da tit i Fruens Hjem og kom der overordentlig gærne. Der siges om hende, at »Hun havde et dybt melankolsk Drag i sin Natur ved Siden af den flagrende, næsten fugleagtige Lethed og Munterhed, der kunde være hende ejendommelig. Hun — og vistnok ogsaa Søsteren Andrea — havde over hele sit Væsen en egen stærkt duftende Sødme, der gav det et let exotisk Anstrøg, muligvis en Arv efter hendes fransk fødte Bedstemoder.« —— »Hun var en højst ejendommelig Blanding af et yndefuldt og varmt Gemyt — om hendes Mund laa der endnu i hendes Alderdom det mest indtagende Smil, man kunde se paa noget Ansigt — og det mest overgivne Skælmeri og Lune. Hun var meget musikalsk og sang smukt. Men lunefuld og heftig var hun.«[20])

Allerede 1828—29 rygtedes det, at Fritz stadig besøgte hende. Caspars Kæreste var en Del af Tiden i hendes Hjem og kunde fortælle, hvad der foregik; men fra Odense kom der saa tidligt som 15. Januar 1829 et Brev, hvori Caspar spøgende skrev: »Det skulde more mig om Frits var bleven vred paa Henriette, jeg har nok spaaet ham, at det Venskab ikke vilde vare evigt.«

Der kunde maaske nok være Grund til at tro, at Fritz havde skiftet Sind. Endnu 22. April hed det: »Du skriver, at Frits nok er vred paa Huset. Det finder jeg meget rimeligt; thi det var nok ikke godt muligt at den store Varme kunde vare længe ved; men maaske gjør Du ham ogsaa Uret. Fra Kongslews skrives der i det Mindste at han er meget flittig.«

Fritz var da netop oppe til 2. Eksamen, saa det er rimeligt, at han havde travlt; men det betyder ikke, at han havde glemt Fru Friderichsen. Det fremgaar tilstrækkelig tydeligt af nogle Ord til Fru Hansteen 16. Januar 1830: »Henriette er endnu et frisk og duftende Træ under hvis Skygger det er behageligt og fortryllende at hvile og i hvis Bark det er sødt at indgrave sit Navn.«

Og i 1831 bemærkede han da ogsaa til Caspar: »Hun er det sødeste og elskværdigste Fruentimmer, jeg har kjendt, og har et Hjerte, som slaaer Sparto til de fleste andre.«[21])

Det fremgaar af Brevene, at det var h e n d e, han søgte; og

til hende skal han have rettet en Del af de Digte, vi kender. I hendes Hjem kunde han komme og gaa, som han havde Lyst. Det var et Sted, hvor man gik sent i Seng, hvor de lange Aftner kunde udnyttes til megen Underholdning, og hvor han fandt den Fortrolighed, han trængte til. Til Gengæld mødte han hende med ungdommeligt hæftige Følelser, som han bevarede i en Aarrække, og som han aldrig glemte helt.

Med Friderichsens foretog han en enkelt Rejse, som han 28. eller 29. Juli 1830 bebudede i et Brev til Fru Hansteen: »Din elskværdige Søster Henriette besøger jeg flittigt, hun har maaskee Luner, men jeg har endnu aldrig mærket dem; hvis Charite paa Søndag kommer herind fra Sorøe gjøre vi nok alle 3 i næste Uge en Tour til Møen med det nye Dampskib, hvilken Plan længe har været under Ventilation.«

Afrejsen fandt Sted 9. August; og Selskabet bestod af Fru Friderichsen med Datter samt Charite Borch og Fr. Paludan-Müller. — Digtet »*Paa Møens Klint*« (»Poesier« II, 1838, S. 311) kan være blevet til ved den Lejlighed.

Den vigtigste Begivenhed i Sommeren 1830 var imidlertid Købet af Farumgaard. Det fandt Sted i Juni. Fru Holstein tilbragte hele Sommeren derude med sine to Døtre. I Begyndelsen af August kom unge Friderichsen og den jævnaldrende Borch til Farum, og i Slutningen af Maaneden Fru Friderichsen »m. adskillige Andre« (hvoriblandt et Par Baronesser Bretton).

Gaarden laa smukt ved en fredelig Kirkeby. Den store Have (der var 1,6 ha) gik mod Syd ned til Søen, hvor man saa Skov til alle Sider. Rørene groede højt langs Søens Bredder, og et godt Stykke ude laa, dækket af Bøgeskov, Klaus Nars Holm. Til Ejendommen hørte et stort Landbrug, en Del Skov og Halvdelen af Farum- og Furesø. Hovedbygningen bestod af tre teglhængte Fløje, hvoraf den midterste havde tredobbelt Kvist. Ladegaarden, hvori Forpagteren boede, havde seks Bygninger; og til Ejendommen hørte otte Huse, hvoraf de fleste laa i Nærheden.

I Farum boede fhv. Auditør Poul Edvard Rasmussen (f. 1776), der havde skabt Melodierne til »*Danmark dejligst Vang og Vænge* (1811) og til »*Dannemark! Dannemark! hellige Lyd*«

(1819),[22]) og fra hans stenograferede Dagsbogsoptegnelser har vi de fleste Oplysninger om Livet derude.

Han boede tæt ved Farumgaard, havde i Tyverne været Informator for Ejerens Børn og kom nu tit hos Friderichsens. Han beretter, hvordan han paa sine daglige Ture i Byen, langs Søen eller gennem Skoven passiarede med Egnens Folk, som fortalte ham Nyt. Naar Friderichsen var hjemme, talte han med ham om Forretninger. Altid kunde han længe før Tiden sige, hvornaar Herren og Fruen kom paa Landet, og hvornaar de rejste tilbage, og altid vidste han, naar Familien kørte en Tur til København, Frederiksborg, Sorø eller i Dyrehaven. Snart saa han Gæster, hvis Navne han opspurgte, snart saa han Fruen med en Flok Damer ride til Præstebakken. Han vidste, hvornaar der var Fest paa Gaarden. Stort Gilde var der altid, naar gamle Fru Borch holdt Fødselsdag (15. August); og hen paa Efteraaret var der ofte Bal (bl. a. paa Nanninas Fødselsdag 3. September). Nogle Somre boede Sibbern i Fiskebækhus, gik Ture i Skoven og aflagde Visitter i Farum, og i 1839—42 omtales Digteren Kaalund. Naar Rasmussen selv var paa Visit paa Gaarden, serveredes f. Eks. Æblekage og Vin. Der blev spillet og sunget. Mest glædede det ham at høre sine egne Melodier, og han roste Fru Friderichsens »overordentlige Sang-Talent.«[23])

I Begyndelsen af Trediverne var der et Par Kunstmalere derude, nemlig Kjærschou og Scheuermann. Men det, der i Sommeren 1830 satte Liv i Byen, var, at Kapelmester Wexschall i Juni flyttede dertil med Hustruen, kgl. Skuespillerinde Anna Wexschall f. Brenøe. Auditør Rasmussen fortæller, at »Wexschalls Kones Sommerophold drager Skuespillere hid,«[24]) og det er aabenbart, at han havde Ret. Mange Gange nævnes Skuespillerne Nielsen og Phister og en enkelt Gang Hvid og Winsløw; og ikke altid nøjedes de to førstnævnte med at være der en enkelt Dag. Tilsidst endte det med Forskrækkelse, idet Wexschall søgte Skilsmisse.

Friderichsens, som endnu ikke havde fast Sommerophold derude, havde næppe meget Samkvem med Skuespillerne. Men der fortælles dog, at den unge Borch engang (15. August) spillede

Klink i Loen sammen med Wexschall og Phister; og sikkert er det i hvert Fald, at Skuespillernes Ophold derude blev bemærket og omtalt.[25])

Under alt dette forberedte man Friderichsens Hjemkomst. Allerede i 1830 ventede man, at han skulde komme fra Vestindien. I November gik der Rygter om, at han var paa Vej; men Rygterne passede ikke. Han kom i Sommeren 1831.

For Paludan-Müller maa det have været beklemmende at blive stillet overfor Husets rette Herre, der var 28 Aar ældre end han selv. I den forløbne Tid havde han kunnet røre sig frit i Hjemmet. Nu maatte han blive ligesaa afhængig af Friderichsens Naade, som Adam Homo af v. Pahlens (*Poet. Skr.* II, S. 98).

Men maatte den unge Student paa den Maade føle sin Ringhed, søgte han paa anden Vis at gøre sig gældende. Og det lykkedes, som vi skal se, temmelig grundigt.

V.

SMAADIGTE.

I den Tid, der her er paa Tale, fremkom Paludan-Müllers første betydelige Digtning.

Efter Oehlenschläger var ikke saa faa Poeter naaet godt frem. Det gælder f. Eks. Ingemann, Hauch, Heiberg og Chr. Winther. Flere var begyndt at bane sig Vej; og mellem dem var H. C. Andersen, der blandt andet havde udsendt »*Det døende Barn*«.

Til ham henvendte Paludan-Müller sig i et Brev af 28. November 1828 og foreslog Kompagniskab ved Udgivelsen af et litterært Ugeskrift. Han vedlagde et Digt »*Smilet*« for at dokumentere, at han havde givet sig af med at skrive Vers.[1]) Men H. C. Andersen interesserede sig ikke for Forslaget; og der opstod aldrig siden nogen nær Forbindelse mellem de to fynske Skribenter. Paludan-Müller søgte Tilslutning til andre, specielt til Heiberg; men et Tidsskrift forsøgte han ikke senere at udsende.

De Smaapoesier, han skrev i Begyndelsen af Trediverne, fremkom derfor ret spredt, og nogle af dem blev slet ikke trykt før længe efter. Det gælder f. Eks. »*Barnet ved Floden*«, som vistnok hidrører fra Februar 1831. Da mistede en Købmand i Odense to smaa Drenge, hvoraf den yngste døde ved Sygdom, mens den ældste, Rasmus Ørnstrup druknede i Aaen, »hvor han faldt ud, medens han i Selskab med en Legekammerat vilde gribe efter det paa Vandet forbiflydende Skum.«[2])

Det var en Begivenhed, der meddeltes i mange Aviser; og i Odensebladene fremkom ikke saa faa Mindevers. Men Paludan-Müllers synes ikke at være trykt før mange Aar efter. — Her skal gengives nogle af Stroferne:

Ved Flodens blaa og dybe Vande
Der sad en deilig Dreng
Med Lokker om den skjønne Pande,
Han skuer ned i Dybets Vande
I Flodens stille Seng.

Og Stjernen hist paa Himlens Bue,
Den klart i Dybet stod;
Men Maanens skjønne blege Lue
Med klare Straaler var at skue
Som yndig Straaleflod.

Saadan indledes Digtet. Drengen taler til Stjærnerne, som han forgæves har higet efter. Han ser dem nu glimte i Vandet og søger da ned til dem:

Nu synker han — nu Vandet stiger —
Og Stjernens Billed svandt,
Og Maanen med sin Straale viger —
Forgjæves efter Lys han higer.
Han aldrig Vejen fandt! —

Det er her tilkendegivet, hvordan den unge i sin Jagt efter det ophøjede griber fejl og gaar under. Indholdet er beslægtet med det, der findes i forskellige andre Digte, f. Eks. kendes Historien om Drengen, der griber efter Maanen, fra J. L. Heibergs Digt »*Maanen*« (»*Flyvende Posts Interimsblade*« 17. Febr. 1834), og Ideen vil genfindes i »Dandserinden«, i »Amor og Psyche« o. s. v. varieret alt efter den Brug, der har været for den. F. Eks. styrter Danserinden sig i Søen, da hun ser Stjærnerne og Maanen spejle sig deri. Digtet har altsaa sin Historie.

Umiddelbart efter »Barnet ved Floden« følger »*Raab til Polen*«, trykt anonymt i »*Kjøbenhavnsposten*« 8. Marts 1831 og i Elmquists »*Læsefrugter*«.

Paludan-Müller havde jo som Dreng oplevet den græske Frihedskrig; og en ganske lignende Sympati, som den, der havde været for det græske Folk, viste sig nu for Polakkerne. Den polske Opstand var begyndt i Slutningen af 1830 og fulgtes nøje herhjemme; og ikke blot fremkom en Del Beskrivelser deraf; men ogsaa Digtere (Carl Bagger og Carsten Hauch) hentede Stof fra Polens Historie.

Paludan-Müllers Digt var det betydeligste, han paa det Tidspunkt endnu havde skrevet; og det var muligvis det første, han lod trykke. En enkelt Strofe giver Indtryk baade af Form og af Indhold:

Polens Ørn! see Ørne skjælve
Ved din Stigen; dunkelt hvælve
Fremtidsskyer sig over dem.
Ørne, som har fordum plukket
Dine bedste Fjer og drukket
Af dit Blod, vil styrte frem.
Da er Hævnens Time kommen,
Jorden ryster i sin Grund;
Thi forfærdelig er Dommen
Efter Stridens store Stund;
Riger da vil styrte sammen,
Vold og Uret døe i Flammen,
Og Ruiner levnes kun.

Ved en Aftenunderholdning 12. Maj 1831 var Digtet blandt dem, der blev fremsagt af Sproglærer Nicolaj Femmer Berg.

Aaret efter udsendte Paludan-Müller anonymt »*Fire fædrelandshistoriske Romanzer*«, nemlig Digtene »Leire«, »Frodes Død«, »Kong Christian« og »Refnæs Skov«.

De havde været indsendt i December 1831 til en Konkurrence, udskrevet Aaret forud af »Selskabet for de skjønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse«, hvis førende Mænd var: Torkel Baden, Fr. Høegh-Guldberg, Mynster, Oehlenschläger og Sibbern, og Resultatet var blevet, at ingen af de 16 Konkurrenter, der havde meldt sig, opnaaede Prisen; men Paludan-Müller og H. P. Holst fik hæderlig Omtale, og bægge Digtsamlinger blev trykt i April.[3])

Fra Sibbern fremkom en Anmeldelse i »*Dansk Litteratur-Tidende*« 1832, Nr. 48. Han var utilfreds med, at den anonyme Digter (Paludan-Müller) ikke havde faaet den udsatte Belønning. Han saa i ham »en sand Digter«, »en Digter, som veed kraftigt og malende at fortælle«. Det var første Gang, den altid hjælpsomme Professor offentlig støttede sin unge Ven. Senere gjorde han det flere Gange.

Ogsaa Henrik Hertz skrev en Kritik (»*Maanedsskrift for*

Litteratur« *1832*, S. 157) og udtalte om de to Besvarelser bl. a., at »Begge udmærke sig ved en flydende Versification, men den af en Anonym udgivne ved smukkere rhythmiske Forbindelser.«

Slutningen af Romancen »Kong Christian« var han dog ikke tilfreds med.

Paludan-Müllers fire Digte er i Tone og Form stærkt paavirket af Oehlenschläger og Chr. Winther.

»Leire« handler om den gamle Kongebys Fortid. Digteren tænker sig, hvad den var, og ser nu Resterne. Han ser den herlige Fortids Undergang.

»Frodes Død« svarer til »Drengen ved Floden«. Digtet beretter om Kong Frode, som gaar langs Isefjorden og søger det Sted, hvor Datteren er druknet. Han faar da Øje paa en Havfrue, der fortæller, at Datteren lever paa Havets Bund. Han lader sig lokke, kaster sig i Vandet og omkommer.

»Kong Christian« er en Beretning om Kongen paa Sønderborg Slot. Alt som han sidder paa sit Leje, har han et Syn. Han ser Dyvekes Genfærd, der trøster ham med, at Livet paa Jorden er endeligt. Efter Døden skal han og hun ikke mere leve adskilt.

Endelig »Refnæs Skov« handler om Valdemar Sejrs og Dagmars Søn Prins Valdemar. Paa en Jagt ved Refsnæs møder han Ellepigen; og Kongen finder ham derefter død ved Ellefolkenes Høj.

Romancerne er ikke nogen stor Bedrift; og den Stemning, der giver sig til Kende deri, er saa trist, at man fristes til at tro, de kom til Verden under Indtryk af sørgelige Oplevelser, hvad da ogsaa senere skal bekræftes. Der var indtraadt en Krise, og den Begivenhed, som virkede stærkest, var den, som Georg Brandes omtaler, idet han siger: »Jeg har hørt nævne, at han i en meget ung Alder havde en Hjertesorg, idet en ung Pige, som var ham kær, blev ham berøvet ved Døden.«[4])

Senere fremkom da ogsaa et Par Digte, der har Forbindelse med et saadant Dødsfald, nemlig »*Gravlægning*« (trykt Dec. 1835 i »Nytaarsgave fra danske Digtere« 1836) og »*Den Hedenfarne*« (trykt i »Poesier« II, 1838). Det første er uden Tvivl sunget ved Sørgefesten:

Her i Gravens Hule,
Dybt i Jordens Bryst,
:| Vi med Taarer skjule
Alle Hjerters Lyst. |:
— — —
Paa de hvide Kinder
Haabets Rose døer.
:| Haaret mørkt sig vinder
Lig et Sørgeslør. |:

Hænderne sig folde
paa den unge Barm;
:| Barmen, ak, den kolde,
Svulmer aldrig varm. |:
— — —

»Den Hedenfarne« er fra Tiden efter Begravelsen. Form og Udtryk er hentet fra Sangen: »*Nu bor du i det fjerne*«. Dog slutter sidste Strofe med et Par Vers, der i Erindringen genkalder »*Lette Bølge, naar du blaaner*«. Indholdet viser, at Digteren har følt sig inderligt knyttet til den afdøde:

Een Trøst er mig forlenet
Som byder Tiden Trods:
Jeg veed vi er forened',
Skjøndt Døden skilte os;
Jeg veed, at løst fra Smerte
Og skilt fra Jordens Savn,
Bevarer dog dit Hjerte
Et Billed og et Navn.

Foruden disse to Digte, er der andre, der sandsynligvis hentyder til samme Begivenhed. Det gælder »*Sorgen*« (trykt Dec. 1835 i »Nytaarsgave fra Danske Digtere« 1836) — hvori han lader Englen sige til Mennesket: »Nu er du min — jeg vier din Sjæl til Sorgen« — og »*Dandsemusik*« (første Gang trykt Dec. 1837 i »Nytaarsgave fra danske Digtere« 1838), Digtet om Livets Forgængelighed, hvori han mindes den lykkelige unge Pige, som hviler sig under Dansen:

Dette Hjerte,
Frit for Smerte,
Som saa herligt
Første Gang sig aabner kjærligt,
Brister, ak, om stakket Frist.

Dog maa det med Hensyn til »*Sorgen*« bemærkes, at Tanken deri kan være udledet af Championettas og Psyches Lidelseshistorier og ogsaa har noget tilsvarende i »Dandserinden«, der netop skal omtales i de følgende Afsnit; og desuden kan fremmed Paavirkning have gjort sig gældende. — Og hvad »Dandsemusik« angaar, er det ikke uden Interesse, at dette Digt har en betydelig Lighed med S t a g n e l i u s' »*Kadrillen*«, hvori der paa ganske tilsvarende Maade gives en Beskrivelse af Livets Forgængelighed:

Se kronans glans!
Hør! mildt til dans
Vi kallas af violens ljud.
Till lekar opp,
Du muntra tropp,
I festlig rosenskrud!
All glädje här
En fjäril är:
Han blommorna besöker,
Men far,
Så snar,
Bort på Favonens char.

Räck, hulda mö,
En hand, lik snö
Din sammetslena hand åt min!
O tryck min hand!
Med kärlig brand
Jag tryckar redan din.
Ej evigt få
Vi leka så.
En gång min hand, lik isens
Kristall,
Så kall,
Så stelnad blifva skall.

På olik stråt
Vi skiljas åt —
Dock ingen rymd oss skilja kan.
Som dufvor snart
Med glädjens fart
Vi hasta mot hvarann.
Ej evigt få
Vi träffas så:
När en gång lefnadssolen
Gått ner,
Ej mer
Sin kärlek då man ser.

Skön rosen står
I purpurvår,
Bestänkt af silfverdaggens bad.
Ack! innan kort
De viftas bort
Af vinden hennes blad.
Så äfven vi
Till intet bli.
O! snart förlöpar lifvets
Minut.
Så njut
Och dansa mot dess slut!

Tilbage er det nærliggende Spørgsmaal: Hvem var den unge Pige, der i de nævnte Digte hentydes til? — Ad mundtlig Vej er der vistnok intet overleveret, som kan give os Svar; men en Undersøgelse af de forskellige Muligheder viser ikke desmindre, at der sandsynligvis er Tale om Fru Hansteens purunge Søsterdatter fra Sorø, Mathilde S a b i n e P e d e r s e n, der var født 29. Marts 1815 (ikke 1816) og døde 9. Juli 1830, altsaa godt 15 Aar gammel.

I et Brev af 8. April 1829 spørger Caspar: »Er Bine Pedersen kommen ind til Hansteens?« Svaret kender vi ikke; men det er næppe for dristigt at antage, at hun tilbragte Sommeren i Fru Hansteens Hjem i Vestergade (den Gade, hvori hun selv havde levet sine første Aar). Her havde Fritz da Lejlighed til at lære hende at kende, og den unge Pige kan have haft sin Andel i, at han kom der saa tit og saa gærne. Hun var i Flokken, naar

Børnene samledes om ham. — Efter Fru Hansteens Bortrejse opholdt hun sig i sit Hjem, mens Fritz var i Odense, og i April var hun med til Konfirmationen. Hendes Død synes altsaa hidført uden langvarig Sygdom.

Naar Paludan-Müller har skrevet Begravelsesdigtet til Melodi, falder det ganske naturligt i den Familie, hvortil hun hørte. Hendes Fader, der havde været Bratschist i det kongelige Kapel, var nu en særdeles virksom Leder af Musiklivet i Sorø, og Børnene var saa musikalske, at de i 12—13 Aars Alderen kunde spille Orglet ved Gudstjeneste. Derfor tør man gaa ud fra, at Sang og Musik har præget den nævnte Højtidelighed. Senere skrev Paludan-Müller Mindedigte over flere af Familiens Medlemmer.[5])

En særlig Bekræftelse af, at han i Juli 1830 led et alvorligt Tab, faar vi gennem det omtalte Brev af 28. eller 29. Juli 1830 til Fru Hansteen. Mens Korrespondancen fra en senere Tid (1833—34) er uden Tegn paa Uro, tyder det paa, at han er fuldstændig ude af Ligevægt. Han tilstaar — som før nævnt — at han tit kommer paa Afveje; men naar han vaagner op efter Lystigheden, angrer han: »maaskee er det en Crisis og alt kan endnu blive godt eller dog stille og roligt som disse sidste deilige Sommerdage efter den fortærende Vinter og kolde Foraar. Vær nu ikke vred, du kjære Sjel! fordi mit Hjerte her har løbet af med min Pen, har du dog selv saa tidt givet mig gode Raad for fordums mindre Saar, og om du end dømmer, du vil ikke fordømme!« — — »Det var Længsel efter dig, det var forat lægge Balsam paa mit eget Saar, der bragte mig til i disse Linier at bringe min Sjel til din, at den maa vende qvæget og styrket tilbage.« — — (Sml. Fr. Lange, S. 58 f.)

Hvorfor taler han her gentagne Gange om det Saar, der piner ham? Er det ikke rigtigt, at der maa være hændt ham noget alvorligt; og er det ikke troligt — selv om han ikke nævner det — at han hentyder til det Dødsfald, som indtraf tre Uger før, et Dødsfald, som ogsaa stærkt maa have berørt hans dansk-norske Slægtning?

Man tør vist tro, at saadan er Forholdet. Han havde nu lært Sorgen at kende, og — indviet af den — udsendte han sine første Værker. Selv om Følelsen ikke var varig, blev den gentagne Gange udløst i Digt.

VI.

»KJÆRLIGHED VED HOFFET«

1832.

Efter de omtalte Smaadigte fulgte 9. Juni 1832 anonymt det romantiske Skuespil »Kjærlighed ved Hoffet«, som i November 1831 havde været indleveret til det kongelige Teater, men ikke var bleven antaget.

Stykket indeholdt et Æventyr om en Konge (Pandorus), der blev forelsket i en ung Piges (Championettas) Billede og derefter, forklædt som Ridder (under Navnet Antonio), opsøgte hende. Ogsaa hun blev forelsket. Men den forklædte Konge ønskede at prøve, om den unge Pige vilde holde fast ved sin Kærlighed. Derfor indbød han til Maskefest paa Slottet og udsendte Bud om, at han ved den vilde vælge sig en Hustru. Den unge Pige var mellem Gæsterne. Hun kendte ikke sin Ridder; og da han valgte hende og vilde føre hende frem som Brud, blev hun ulykkelig. Først da han gav sig til Kende, blev hun tilfreds.

Stemningen i Stykket veksler mellem sprællende Munterhed og rørende Elskovskval. Scenen er snart en Skovhytte, mere ensom end Moder Karens Hus i »*Elverhøj*«, snart et broget Kongehof med Intriger og Masseforlovelser.

I Modsætning til den megen Lystighed føler man blandt andet Mathildes og Lucians Tungsind, der har en kendelig Baggrund i den unge Digters egne Oplevelser.

H u n møder til Maskefesten forklædt som Natten, tungsindig og træt:

> Hvor er mig Alting tomt! Den muntre Larm,
> Med al sin Lystighed kun Øiet trætter.
> Hvorhen jeg seer, jeg møder Glædens Billed,
> Den selv er visnet hen.
> O, hvad er Glæden,

Hvad er den Lyst, som Jord og Himmel sender,
Naar Hjertets Haab, som giver Livet Farve,
Er ikke meer? — En falmet Blomst den er!

— — Og Lucian sukker som hun:

Trøst flygter, Glæde svinder, Haab gaaer under,
Hvad der bestaaer er Smerte kun og Savn.

Championetta kender ikke et saadant Tungsind, mens hun lever i Ensomhed. Da er hun tilfreds. Men efter Mødet med Antonio er Længslen vakt; og da hun skal vælge mellem Hensynet til Faderen og Antonio, da føler hun sig fortabt. Ogsaa hendes Lidelser staar i stærk Modsætning til den muntre Hoffest.

Ved saadanne Modsætninger faar Skuespillet mere sin Styrke i det lyriske end i det dramatiske. Der spilles paa Stemninger og Stemningskontraster.

I Maskeradescenen er givet en lystig Satire over de mange, der gærne sælger Friheden for en Titel eller anden jordisk Herlighed. Men Hovedsagen er Belysning af Championettas Trofasthed overfor Ridder Antonio, og netop en saadan Kærlighedsprøve gaar ofte igen i Paludan-Müllers Digtning. Det er den Prøve, hvorved han fælder den etiske Dom.

I hans første mytiske Digt gennemgik Psyche en Prøvelse, der svarede til Championettas — om den end var haardere — og naaede derved den endelige Forening med Amor. — Grev Charles i »Dandserinden« svigtede derimod Dione for Komtessens Skyld; og det, at Adam Homo svigtede Alma, var netop det, der paa afgørende Maade viste hans Svaghed.

»Kjærlighed ved Hoffet« rummer altsaa allerede et Grundmotiv i Paludan-Müllers Digtning.

En af Kilderne til Stykket er Shakespeares Lystspil »*As you like it*«. Men ogsaa andre af Shakespeares Værker kan spores deri; f. Eks. er Navnet Pandorus formodentlig hentet fra »*Troilus and Cressida*«.

»*As you like it*« viser den samme Mangel paa Respekt for dramatisk Komposition som »Kjærlighed ved Hoffet«. De to Stykker bæres af lyriske Stemninger. Det veksler i dem bægge mel-

lem lykkelig og ulykkelig Længsel, Narrevid og Vemod, og efter Forklædningsscener og Genkendelse ender de med Massebryllup og Epilog.

En af Paludan-Müllers Figurer er den landflygtige Hertug af Championa, der lever i sit Skovhus sammen med Datteren Championetta. Han svarer til Shakespeares landflygtige Hertug, der lever i Ardennerskoven, og hun til hans Datter Rosalinde. Ligesom Championetta forenes med Kong Pandorus, forenes Rosalinde med Fyrstesønnen Orlando.

Den straalende Maskefest i »Kjærlighed ved Hoffet« har dog ikke noget tilsvarende i Shakespeares Lystspil. Muligvis har Paludan-Müller i den Forbindelse tænkt paa Milons Ballet »*Karnevalet i Venedig* eller Kjærlighed paa Prøve«, der blev fremført i 1828—29, og paa J. L. Heibergs »*Prindsesse Isabella* eller Tre Aftener ved Hoffet« (1829). Men af mere afgørende Betydning er det, at Brudevalget og de Intriger, der knytter sig dertil, er inspireret af Carlo Gozzis Maskekomedie »*Il re cervo*« (»Kongen som Hjort«), der var oversat af Meisling.

I »*Dansk Litteratur-Tidende*« 1832 anmeldtes Bogen af Sibbern, der ikke nærede Tvivl om, at den var en god Del Ros værd: »Anmelderen kan ikke afholde sig fra, saa betænkelig det monne synes i en Tid, da Digterlysten griber noksom om sig, at gjentage det Ønske, at et Digtertalent med saa megen Phantasie, saa megen Tanke og bevægende sig i Sproget med saa megen Frihed maa komme til grundigen at uddanne sig.«

Han antydede, at Digteren var juridisk Student; men forgæves søgte han at paavise, hvad Glæde en Digter kunde have af at studere Jura. Paa den ene Side vilde han rose sin unge Ven; men paa den anden Side delte han Bispens Frygt for, at det juridiske Studium ikke skulde blive gennemført.[1])

En anden Anmelder var Chr. Wilster, som i Molbechs »*Maanedsskrift for Litteratur*« IX (1833), 198 f. bl. a. skrev: »Den Stemme, som i Romancerne tonede smukt, skiøndt ikke altid sikkert, lyder her i et større Omfang og i forskiellige Tonarter. Stykket er ikke skrevet for Folk med en grov Smag. Hvo som derimod kan glæde sig ved at høre en ungdommelig livlig Phantasie sværme med Varme og Følelse, og tillige skjemte med Vit-

tighed og overgivent, dog altid sømmeligt Lune, og begge Dele paa en eiendommelig Maade, næsten uden mindste Reminiscents, for ham vil dette Skuespil være en Nydelse.«[2])

Det var dog næppe lutter Glæde, Skuespillet vakte. Overfor Henrik Hertz — der, ligesaa lidt som Heiberg, var en stor Ynder af Shakespeare — havde Rosenkilde allerede i 1832 udtalt sig anerkendende om det; men Hertz delte ikke hans Anskuelse, hvad man vil se af et Par Bemærkninger fra hans utrykte Studiebøger: » I et dramatisk romantisk (eller netop ikke romantisk) Digt burde der engang spases med Bredahls, Pal. Müllers etc. Forkjærlighed for skruet Tale og Ordspil.«

Og i en senere Bemærkning læser man: »I en Recension over Kjærlighed ved Hoffet eller et lignende Arbejde en ret klar historisk Udvikling af det Slags Poesies Opkomst hos os. Hvorledes Shakespeare men især Foersoms Oversættelse deraf lode Folk troe, Poesien laae i det Skruede, det Springende, det Haarde (i Vers og Tanke) og i en Humor, vor Tid aldeles intet kjender til uden af Bøger. I den Aand skrev Bredahl, Hauch i Begyndelsen, fremfor Alle Søtoft, og nu Pal. Müller i Kjærlighed ved Hoffet, der minder altfor meget om *as you like it.* Endeel mellemkommende Poesie af anden Art har i endeel Aar afvænt Publicum med den Toneart, og derfor forekom den vel ny hos P. Müller, men den er ligesaa lidt ny, som den i sin Tid forekom Folk ny i Hauchs Rosaura eller i Søtofts Stykker.«

Hertz syntes desuden utilfreds med Skuespillets »Uorden i Anlæg«, »Spring i Tiden, Vexling af Scenen« o. s. v.; en Uorden han fandt hos flere slette Skribenter, f. Eks. i H. C. Andersens »*Festen i Kenilworth*«; og i Begyndelsen af Fyrrerne tilføjede han: »Digtere som Hauch, Bredahl, Pal. Müller som Dramatiker vilde maaske slet ikke existere, hvis de ikke havde forefundet en heel færdig Poesie og nu kunde let bevæge sig i dens Forestillingsmaade, dens Billeder, dens Lidenskabs Udtryk etc. — Naar de ville skrive ud af vor egen eller en nærmere Tid, ere de derfor saa ubehændige. Men under hine allerede givne poetiske Betingelser kunne de præstere Adskilligt. Men hvorledes disse samme kunne pukke paa deres Originalitet og med den Haan see ned paa de langt originalere locale Digterarbeider, er meget gaadefuldt.«[3])

Naar her er Tale om at »see ned paa«, er det vel særlig Hauch, der hentydes til, idet han var Heibergianernes gamle Modstander. Hertz havde fra Trediverne et godt Øje til ham og nævnede ham flere Gange — f. Eks. i »*Gjengangerbreve*«. Overhovedet kunde han daarligt forlige sig med Hauchs Bøger. Han fandt, — ligesom Heiberg — at de viste gode Studier, men daarlig Behandling. De kunde efter hans Mening kun betragtes som Materialesamlinger. Men iøvrigt var Snærten vel ogsaa rettet mod Paludan-Müller, der i hvert Fald en enkelt Gang udtalte sig nedsættende om én af Hertz' Bøger.

»Kjærlighed ved Hoffet« blev som nævnt forkastet, da Stykket i November 1931 blev forelagt det kongelige Teaters Direktion. Men Paludan-Müller havde dog opnaaet to Fordele, nemlig for det første, at Stykket efter Direktionens Anbefaling blev trykt, for det andet fik han Fribilletter til det kongelige Teater, en Indrømmelse, som senere blev fornyet.[4])

Efterat Digteren var bleven kendt, blev Stykket desuden fremført 6. Juni 1834 ved en Forestilling, der var arrangeret af det kongelige Teaters Skuespillere; men Indtægten kom ikke Digteren til Gode. At Fremførelsen gjorde en Del Lykke, fremgaar af en Anmeldelse, som fandtes i »*Kjøbenhavnsposten*« 7. Juni s. A.:

»Iaftes gaves paa det Kongl. Theater, første Gang og for fuldt Huus, vor unge geniale Digter P a l u d a n - M ü l l e r s Skuespil: »Kjærlighed ved Hoffet«. Fremstillingen af dette Kunstværk, der er saa rigt paa groteske Skjønheder, trak længere ud, end forud var beregnet, saa at denne Aftens Forestilling (der tillige indbefattede Vaudevillen: »Rataplan«) først var forbi Kl. 11½. Hr. Instructeur N i e l s e n udførte med en henrivende Begeistring Fyrstens Rolle, og det smukke Sammenspil i Scenerne imellem ham og Md. H o l s t, hvis Ydre vistnok ogsaa stod i den heldigste Samklang med den skjønne Skildring, Digteren har givet af Stykkets Heltinde, hørte til de meest effektfulde Momenter i denne Fremstilling. Hr. Dr. R y g e s mindre betydelige Rolle hævedes ved den Betydning, som denne Kunstner altid veed at lægge, endog i de mindste Partier, medens vort Skuespils Primadonna, Md. W e x s c h a l l, med en fuldendt Ynde udtrykte den idealiserede Qvindelighed i Prindsesse Mathildes Characteer. Hr. P h i s t e r s lette humoristiske Pierrot, givet med Kunstner-Routine,

fremtraadte især i Scenen med Hr. Rosenkilde, paa hvem man ret saae den Glæde, hvormed han udførte den gamle Pelican, og med Jfr. Jørgensens fortræffeligt udførte forældede Kokette. Det øvrige spillende Personale udgjorde et ret heldigt Ensemble. — Det dannede Publikum, som denne Aften havde samlet sig i Skuespilhuset, viste i det Hele en levende Deeltagelse under Stykkets Forestilling og var ikke sparsomt med Bifald, saavel under Spillet, som efterat Tæppet var faldet, uagtet man vel næppe kan nægte, at Digtet mere virker og staaer ved sine skjønne Enkeltheder, end ved at frembringe noget egentligt dramatisk Totalindtryk.«

I Direktionen havde Stykket mødt nogen Modstand. Særlig var man — i Betragtning af at det var kongelige Personer, der optraadte deri — betænkelig ved den frie Tone, Forfatteren anvendte, og Teaterchefen havde derfor foreslaaet, at Kongens Titel blev forandret til Fyrste. Men ved N. P. Nielsens og Molbechs Hjælp blev Betænkelighederne overvundet, og Skuespillet kom atter frem 9. December 1834.

Molbech noterede, at det blev »opført m. stort Bifald — til min ikke ringe Fornøielse; da jeg har maattet stride nok f. dette Stykkes Opførelse.« Senere mindedes han med Stolthed, at han havde faaet Stykket frem; og den Ros, han gav det, blev ikke mindre med Aarene. Endnu i sine Forelæsninger i 1851 over Paludan-Müllers Kunst talte han meget om Digterens første Forsøg paa Scenen og sagde bl. a.: »man saae, at »Kjærlighed ved Hoffet«, der pludselig, som et romantisk Meteor fra en anden Verden, faldt ned paa den danske Skueplads, virkelig var mere skikket til at opfylde den oprindelige Bestemmelse for et dramatisk Digterværk, end vel mange havde ventet sig.« Han — der ydmygt bøjede sig for Shakespeares »colossale Genie« — fandt Satiren i Skuespillet vellykket og lovpriste særlig dets lyriske Tone. Hans Ros var overdreven, som Hertz' Dadel var for stærk.

Det blev fremført 5 Gange i 1834—35 og 2 Gange i 1835—36 og desuden nogle Gange i 1873—74. I Provinsen blev det i Midten af Tredivernes spillet af Titchens Selskab.

Det var et lovende Begynderarbejde, men kom dog aldrig til at indtage en betydelig Plads i Paludan-Müllers Produktion.

VII.

»DANDSERINDEN«

1833.

Da »Kjærlighed ved Hoffet« var afgaaet fra Trykken, blev »Dandserinden« bragt til Verden i Løbet af faa Maaneder. Men et forberedende Arbejde var allerede udført. Bogen blev færdig i Slutningen af 1832 og udkom 15. Januar 1833.

Den indeholder et Digt i tre Sange paa ialt godt 400 Stanzer, skrevet i Ottavrim ligesom Bryllupsdigtet til Betty Møller, Midterpartiet af Digtet »Refnæs Skov« og ligesom senere »Adam Homo«.

Formen kendes fra Ariosts »*Orlando furioso*«, som Paludan-Müller nævner, og som han senere ejede i tysk Oversættelse (ved Griess). Dog er der nok saa megen Grund til at fastslaa, at Versformen er omtrent den samme, som Byron anvendte i »*Don Juan*«, hvoraf ogsaa Dele af Indholdet er rigeligt paavirket.

Æmnet er en lille Kærlighedshistorie, hvis Handling begynder i Hovedstaden og fortsættes paa et Landsted. Men det er ikke den alene, der præger Digtet. Det er Tonen, Refleksionerne og de flyvende lette Vers.

I første Sang beskrives Vinteren med dens Tidsfordriv og Glæder, med dens Baller og Soiréer, Klubspil og Teater.

Paa Teatret skal Dione danse. Man snakker paa Tilskuerpladsen om hende. Man taler om Damens Moral, men beroliges. Man hører, at hun er »Andægtig, ærbar og lidt melankolsk«; hun skrifter flittigt og bærer altid Krusifiks.

Dione danser. Først legende som et Barn, saa drømmende, senere som betaget af Elskov, af Lidenskab. Hun gengiver en hel Livshistorie, der kommer til at svare til hendes egen. Den purpurrøde Dragt slutter sig luftigt om hende; og selv svæver hun til Kastagnetternes Slag let og yndefuldt over Scenen. Men i den

hæftige Lidenskab standser hun pludselig. Hun synker sammen, betaget af Lidelse. Man føler, at Elskovstiden nu er forbi. Hun er ene og forstødt; og et Kor af Stemmer lyder klagende bag Scenen, og tilsidst høres Dødens tunge Kalden.

Dansen er forbi, og der jubles. Glad vender Danserinden tilbage fra Teatret til gamle Martha, der har Aftensbordet dækket; og hun fortæller hende, hvilken Lykke hun har gjort.

Og Dione kommer i Mode. Man skriver Vers og Elskovsbreve til hende; og hun bliver velset ved Aftenselskaber, hvor hun dog sjældent indfinder sig. En Aften er hun indbudt som Gæst hos Grev Firlefanz. Her møder hun Husaren Baron Marles og Grevindens Fætter, Diplomaten Grev Charles; og den sidstnævnte forelsker sig i hende. Hun synger for Gæsterne, og hun omsværmes af dem.

Da hun hen paa Foraaret flytter ud paa Landet, hvor hun bor ved en lille Sø, sker det, at Grev Charles i Husets Nærhed styrter med Hesten. Dione finder ham blødende og bevidstløs. Hun, Tjenestepigen og hans Tjener bærer ham hjem til Diones Bolig; han lægges i hendes Seng; hun plejer ham og vaager omhyggeligt. Da han vaagner, føler hun allerede Kærlighed til ham; og inden han rejser, har han faaet det første Kys.

Fra den Tid mødes de tit. Naar han kommer ridende, venter hun ham paa Altanen, og naar han rider hjem, bliver hendes Øjne vaade. En varm og stille Sommernat overgiver hun sig til ham.

Men Charles svigter hende. Han tør ikke forlove sig med hende; og hans Moder ønsker ikke, at han skal gøre det. Der er gjort Forberedelser til et mere standsmæssigt Ægteskab; og Charles skal netop holde Bryllup.

Saa sker det, at Baron Marles kommer med Antydninger om Diones Livsførelse. Charles bliver ilter. Han udfordrer ham og dræbes i en Duel. Dione kommer netop for sent. Hun bliver sindssyg; og tilsidst, da hun en Nat staar paa Altanen, betragter hun Søen. Hun ser Maanen skinne paa Fladen. Men da den formørkes, griber hun i sin Forvildelse efter dens Billede. Hun falder i Vandet og forsvinder.

— Grev Charles er følsom og svag som Goethes Werther og er ligesom han ansat i Diplomatiet. Men Werthers og Alberts

Forhold til Lotte er et andet end Grev Charles' og Baron Marles' til Dione; og mens Werther dræber sig selv, falder Charles i en Duel mod Rivalen.

Diones Historie er præget baade af litterær Paavirkning og af Oplevelser fra Paludan-Müllers første Studentertid.

Den Danserinde, som i Begyndelsen af Trediverne vakte Begejstring, var den unge Madam Andrea Marie Krætzmer (f. 1811). Hendes Ævner som Danserinde var overordentlige; og Paludan-Müllers Beskrivelse kan meget godt passe paa hende, som hun var, naar hun viste sig paa Scenen.

Men et Billede, der gives af hende i »Adam Homo«, svarer langtfra til det Indtryk, vi faar af Dione. Der berettes her, at Studenten Adam Homo i et Selskab hos Etatsraad Dreiers møder den flotte Partikulier von Pahlen. Adam lader sig lokke paa Æventyr. Hen inviteres i Teatret og ser Danserinden, som Partikulieren opsøger i Foyeren.

Senere, da de to Kavalerer har bragt hende en Serenade, inviterer hun dem paa Gaasesteg; og de kommer derved ind i et Selskab bestaaende af Ballettens smaa Tjenerinder, som ikke blot paa Scenen viser sig lette og flygtige, men ogsaa er det i Virkeligheden. Moralen er let, og Tonen er simpel *(Poet. Skr.* II, S. 85 f.).

Hèr fortælles, at Danserinden har spillet Floras Rolle; og hvis det svarer til Virkeligheden, maa det have været i Divertissementet: »*Zephyr og Flora*«, som blev fremført 22. Dec. 1830 og 4. Jan. 1831 med følgende Rollebesætning:

Zephyr — Hr. Bournonville. Flora — Md. Krætzmer. Venus — Md. Bentzen. Cupido — Signe Grahn. Adonis — Hr. Funck. Apollo — Hr. Larcher, samt Nymfer: Md. Bauer, Jfr. Werning, Md. Haack, Jfr. Larcher og Jfr. Møller. Amoriner, Hyrder, Hyrdinder og Hyrdebørn.

Der var imidlertid paa det kongelige Teater en anden lille Person, der i mindst ligesaa høj Grad fordrejede Hovederne paa Københavnerne. Det var Jomfru Johanne Luise Pätges.

Hun var ligesom Madam Krætzmer opdraget ved Balletten; men Skuespillet blev hendes Arbejdsfelt. Mens Madam Krætzmer i 1829 blev Solodanserinde, blev Jomfru Pätges kongelig Skuespillerinde.

Af hende har Paludan-Müller været stærkt betaget. Da hun havde spillet Titelrollen i Balletten »*Nina*«, sendte han 10. Oktober 1834 en Sonnet til hende:

Endnu det Underfulde mig omringer,
Endnu fortryllet kan min Sjæl fornemme
Det klare Sprog, der virker uden Stemme,
Den toneløse Sang, der deilig klinger.

Endnu jeg Sorgen seer med Glædens Vinger
Og Fryd, hvis lette Flagren Taarer hemme;
Endnu jeg seer Erindring, dybt at gjemme
Hvad intet Haab til Hjertet mere bringer.

Endnu, o Nina, Øiet paa dig hviler,
Og uvis svæver Tanken, om du kjærligst
Os rører, naar du sørger eller smiler.

Dog hvad er alle Ord! Kan Ord forkynde,
Hvad i dit rige Smykke funkler herligst? —
O fine Gratie! Sjælefulde Ynde!

Paludan-Müller kom — som vi senere skal se — meget i hendes Hjem. Da han i 1836 var i Aarhus, skrev han et Par Gange til hende og hun til ham; og senere (1837) udsendte Paludan-Müller Skuespillet »*Fyrste og Page*«, tilegnet »den geniale Konstnerinde, Fru Johanne Luise Heiberg.«

Og endelig maa vi ikke glemme, at Adam Homo som Student ikke blot saa en Danserinde paa det kongelige Teater, men ogsaa en Kunstnerinde, der ikke kan være nogen anden end alles tilbedte Johanne Luise:

Tænk dig en middelmaadig høi Figur,
Med Præg af Aandens Seier og Kjødets Spægelse;
Tænk dig et sjælfuldt Øies blaa Azur,
En Røst, hvis Klang er Hjertets Vederqvægelse,
En Konst, der gaaet over til Natur
Sig viser i enhver gratiøs Bevægelse,
I Smiil og Suk, i Jubel og i Klage —
Tænk dig det Alt! og Meer dog staaer tilbage.

(*Poet. Skr.* II, S. 64.)

Her er Dione!

Hvorfra Navnet Dione er hentet, ved vi ikke. Men det er ikke usandsynligt, at Paludan-Müller har fundet det i Jens Baggesens Operatekst: »*Trylleharpen*« (1817), der hører til de Arbejder i den ældre Litteratur, som ligger Paludan-Müllers særlig nær.[1])

Men Æmnet til »Dandserinden« er hentet andre Steder; og i den Forbindelse maa først og fremmest nævnes P. A. Wolffs Syngespil »*Preciosa*« (Tekst frit efter Cervantes. — Musik af Carl Maria v. Weber), som blev fremført i 1829 og de følgende Aar med Jomfru Pätges i Hovedrollen.

Dette Stykke handler om en ung Pige, Preciosa, der uskyldig og from flakker om med Zigeunere, som i sin Tid har bortført hende.

Med Zigeunerbanden er hun kommen til Madrid og har allerede forvirret mange Kavalerer, hvoriblandt en ung Adelsmand, Don Alonzo.

Det bliver bebrejdet ham, at han har kunnet forelske sig i en Zigeunertøs; men det hjælper ikke at prædike for ham. Hendes Skønhed og Sang har besejret ham.

I en Have skal hun forlyste et stort Selskab, og Alonzo er til Stede. Zigeunerne mødes om hende med Kastagnetter og Tamburiner. Man sætter sig. Man passiarer. Man taler om hendes Ynde og Skønhed: »Ja, ved Gud, en deilig Pige!« — »Hun fortryller ved sin Ynde.« — »Hvilken Anstand! Hvilke Træk!« — »Hvilket deiligt, ædelt Væsen!«

Paa Forhaand har hun indtaget dem. Hun griber sin Citar og synger til dens Toner om Kærlighed; om hvordan Barnet først ledes af Forældrene. — Men de dør. — Hun staar ene og hjælpeløs. — Da ser hun en Yngling. Han faar hendes Kærlighed. Han ejer hende helt, og hun jubler. — Men Glæden varer ikke. Hun forstødes og staar ene igen. Kun sin Sang har hun tilbage. Kun den kan redde hende fra Fortvivlelse og Død:

Aft'nens Smiil i Vesten gløde,
Trindt gjenlyde muntre Sange,
Alt er Jubel, alt er Lyst;
Faderhjertet, kjærligt — bange,

Iler muntre Flok imøde,
Barnet møder Moders Bryst.

Savnet, ak, af intet Hjerte,
Uden Moder, uden Frænder,
Maa forladt den Arme staae;
Stormen hviner, Lynet brænder,
Ene med sin dybe Smerte,
Skal hun gjennem Livet gaae.

Da seer hun pludselig
Den skjønne Yngling nærme sig;
Hun føler Kinden gløde,
Ham Hjertet slaaer imøde;
Hvad hun i salig Stund
Har drømt — sit Haab — sin Længsel,
Hvert Savn i Livets Trængsel
I ham gjenfinder hun.

Ak, men Haabet spotter hende!
Elskovs Lyst hun ei skal kjende;
Kun dens Marter uden Navn!
Hver en Dag hun ham maa skue;
Taus fortæres af sin Lue —
Gaae — men fulgt af Ingens Savn!

Forladt, forhaan't, forjaget,
Hun vanker, uden Lye,
Af Skjæbnes Storm ledsaget,
Om under aaben Skye.
Vil Ingen sig forbarme,
Ei lindre hendes Nød,
Hvad venter da den Arme —?
— Fortvivlelse og Død!
— — —

Efter Sangen synker Preciosa om, men Tilhørerne begynder igen at vise Begejstring. Preciosa kommer til sig selv og spaar derefter et Par af Gæsterne, deriblandt Alonzo.

Zigeunerne rejser nu fra Madrid. De er kommen til en Skov; og efterat de har holdt Aftensmaaltid, gaar Preciosa ene i Skoven. Hun tænker paa Alonzo og synger for sig selv:

Eensom er jeg, dog ei ene;
Du, Tilbedte er hos mig.
Mellem matoplyste Grene
Synlig Du omsvæver mig.

Hvorhen end min Tanke iler —
Midt i Sorrig — midt i Lyst —
Hvor jeg vandrer — hvor jeg hviler,
Banker kun for Dig mit Bryst.

Blidt Du tindrer, klare Stjerne;
Aldrig, aldrig naaer jeg Dig!
Nær mig dog, som i det Fjerne,
Ene Du tilsmiler mig.

Zigeunermoderen Viarda finder hende og taler med hende om den smukke Adelsmand. Men midt i Samtalen kommer Alonzo til Hest. Han vil være ene med Preciosa; og han taler da om sin Kærlighed. Men hun undviger; og da han beder hende følge sig, svarer hun nej. Saa beslutter han at blive hos hende; og da giver hun efter og giver ham sin Mund.

Zigeunerne rejser videre; og Alonzo antager Navnet Felix. Ved et Bondebryllup forlyster Preciosa Gæsterne. Men Slotsherrens Søn, Don Eugenio kommer til Stede. Han gør Tilnærmelser overfor Zigeunerpigen, og tilsidst begærer han hende. Det bliver for meget for Felix at se paa. Det kommer til Ordstrid mellem ham og Eugenio, de trækker Kaarderne, begynder at fægte; men Eugenio afvæbner ham. Saa føres Felix til Slottet, hvor hans Slægtsforhold opklares. Han erklærer, at han vil giftes med Preciosa. Men Faderen er imod det. Først da det opklares, at ogsaa Preciosa er af ædel Herkomst, giver han de unge et Ja.

Ved at sammenligne Teksten af »Preciosa« med »Dandseriinden«s vil man finde en væsentlig Lighed.

Don Alonzo svarer til Charles, den sorte Skurk Eugenio til Marles, Preciosa til Dione og Zigeunerinden Viarda til Martha.

Lad os først betragte Diones Optræden paa Teatret: Hendes Dragt er sydlandsk som Preciosas. Hendes Ynde, hendes Blidhed, hendes Melankoli, hendes katolske Fromhed er den samme. Hendes Herredømme over Tilskuerne, deres Passiaren, deres Bifald fremhæves paa tilsvarende Maade. Som Dione behersker sin By, hersker Preciosa i Madrid. Hun er i Mode.

Hvad er det saa for en Dans, Dione fremfører? I den udtrykkes jo næsten helt igennem det samme, som der fortælles i Preciosas Sang: Barnets Leg, den vaagnende Elskov, Kærlighedsfor-

holdet og Elskerens Svigten. Diones Dans er Dans til Preciosas Sang.

Lad os saa gaa videre. Dione synger, da hun fra Teatret kommer hjem og er alene paa sit Kammer:

Ei eensom er jeg, skjøndt jeg vandrer
Alene og forladt;
Et Lys, der ei sin Glands forandrer,
Blev mig til Leder sat.
Er her end Mulm og Nat,
Fordunkler Mørket end det Fjerne
Jeg skuer dog min klare Stjerne,
Mit Hjertes rige Skat.
(*Poet. Skr.* I, S. 16.)

Søg at sammenligne Teksten med Preciosas Sang, da h u n er ene i Skoven:

Eensom er jeg, dog ei ene.

Og man vil se, at Ligheden næppe kan være tilfældig.

Dertil kommer saa, at Kærlighedsforholdet mellem Dione og Charles i nogen Grad svarer til Forholdet mellem Preciosa og Alonzo, om end Charles er en langt svagere Karakter end Alonzo; og endelig kan vi nævne Duellen.

Mens »Preciosa«s Handling foregaar i og ved Madrid, har Paludan-Müller søgt at beskrive den Aften, han selv saa Stykket. Han har besunget den nordiske Vinter og dens Glæder, Publikums Søgen til Teatret og dets Forhold overfor den unge Skuespillerinde. Scenen er flyttet fra Spanien til Danmark.

Det var naturligt at sammenligne Jomfru Pätges med Preciosa. Hun var af en fattig Beværterfamilie og havde dog ved sit Væsen og sin Udtryksævne formaaet at fremkalde en Begejstring, der gærne kunde betegnes som Galskab. Som Preciosa havde fordrejet Hovedet paa mange i Madrid, havde Jomfru Pätges sat Griller i mange københavnske Mandfolk. Man fortalte endog, at der havde været duelleret, og at et Par Tilbedere havde taget sig af Dage for hendes Skyld.

Mens Preciosa efter Opholdet i Madrid drager ud paa Landet, føres Dione, efterat have mødt Grev Charles, ud til en nordsjællandsk Skovsø, hvor hun tilbringer Sommeren:

Dione flytter med, og nogle Mile
Fra Byen, ved en lille Sø, hun fik
Et Huus sig leiet, kaldet Sommerhvile,
Hvor lige op til Muren Vandet gik.
Naar sig fra Voven hæved hendes Blik,
En Bøgeskov det mødte, Poppelpile
Omkrandste Bredden, og en Have laa
Om Huset rundt og langs med Søens Blaa.
(*Poet. Skr.* I, S. 39.)

Her tænkes formodentlig paa det Hus ved Farum Sø, hvor Wexschalls boede i 1830.

Johanne Luise Pätges havde indtil 28. April haft Ophold hos Madam Wexschall; men derefter flyttede hun til Fru Gyllembourg. Ikke desmindre fremstillede Paludan-Müller Sagen, som om Danserinden — d. v. s. Jfr. Pätges — var med paa Landet, og maaske troede Digteren endog fra først af, at hans Fremstilling var rigtig.[2])

Til dette Ophold knyttede han saa Historien om Diones korte Forlovelse. Jomfru Pätges var nemlig i 1830 forlovet med førnævnte Skuespiller Christoffer Hvid, en smuk og fornemt udseende Lægesøn, som var Student fra Odense. Men Forlovelsen blev hævet; og den følgende Sommer blev Jomfruen viet til Heiberg, mens Hvid noget senere blev gift med en Oberstdatter.

Digteren tænkte altsaa ikke blot paa Oplevelser fra Teatret, men ogsaa paa en trist Forlovelseshistorie fra det virkelige Liv.

Hertil kom saa Stof fra Byrons »*Don Juan*«. Allerede Molbech, P. V. Jacobsen og andre gjorde straks opmærksom paa Forholdet mellem »Dandserinden« og Byrons Digt. Senere berørte Georg Brandes Sagen, og Vilhelm Andersen har nøjere undersøgt den. Men alligevel er der Rimelighed i at betragte den endnu engang, særlig da der findes Ting, man ikke har ænset.

Den Del af »Dandserinden«, som mest er paavirket af »Preciosa«, er 1. Sang. »Don Juan« har derimod særlig afsat Spor i de sidste Sange. Forholdet mellem Charles og Dione svarer her delvis til Forholdet mellem Juan og Haidie (»*Don Juan*« I, 2.—4. Sang).

I »Dandserinden« fortælles, at Grev Charles styrter med Hesten og af Dione føres til hendes Bolig, hvor han plejes. Paa en noget anden Maade føres Juan og Haidie sammen, idet Juan af Havet kastes ind paa en Ø, hvor Sørøverdatteren finder ham. Hun bringer ham til en Hule, hvor hun sammen med en Pige plejer ham og fører ham tilbage til Sundheden.

Det er i bægge Tilfælde den kærlige Omsorg under Sygdommen, der knytter de to sammen. Da Dione finder Charles, hedder det:

Saadan, af Døden let berørt, hun finder
Den unge Greve, som var ei forglemt;
Og halv forfærdet, halv til Veemod stemt,
Hun knæler ned ved ham, og Taaren rinder
I klare Draaber over hendes Kinder,
Mens Hjertet hæver sig saa dybt beklemt.
Hun løfter ømt hans Hoved, dog hans Blikke
Endnu tilsløres — Læben aabnes ikke.

Imidlertid et Leie man bereder
Af Grene, som med Mos bedækkes blødt;
Paa det han lægges, og D i o n e beder
At vandre sagte, mens sit Shawl hun breder
Ud over ham, hvis Blod det farver rødt.
Selv bærer hun hans Hoved: halv som dødt
Det hviler tungt og mat i hendes Hænder,
Skjøndt varme Øiekast hun tit det sender.

Man Huset naaer, og i D i o n e s Seng
Den dyrebare Byrde ned man lægger;
Med lette Puder man ham let bedækker
Mens efter Doktor flyver bort en Dreng.
Men C h a r l e s drager Aanden tung og eng;
Den urofulde Hvisken ei ham vækker,
Og ei hans Sjæl, bevidstløs, kan fornemme
Den ømme Klage fra Diones Stemme.

(*Poet. Skr.* I, S. 41 f.)

Saadan som hun nu sidder ved Sengen, sidder Haidie ved Juan:

Tæt over hans var hendes lille Mund
paa Vagt, for blot et Aandepust at kende,
og Haanden strøg ham ungdomsvarm og rund,

saa Sjælen m a a t t e her tilbagevende;
den kolde Tinding baded hun en Stund,
indtil et Suk, et ganske svagt, ved denne
ømt-ivrige Bestræbelse han drog —
og saa fornam hun, at hans Hjærte slog.

Hun dækked den Halvnøgne med sit bløde
og lange Slør, og gav ham Draaber ind,
og løfted op i sine Arme søde
det blege Hoved mod sin fine Kind,
hvori man saa' det friske Liv at gløde,
og vred hans Lokker, de af Vejr og Vind
medtagne; og, idet hun støtted ham,
hans Pulsslag i sit eget hun fornam.

De bar ham ind i Hulen — de var To,
Herskab og Terne, hvoraf hun, den sidste,
var baade ældst og fyldigst, kan jeg tro, —
og der fik de saa tændt en Ild af Kviste
og oplyst Klippegrottens hvalte Bo,
som lidet kun af Sol og Dagslys vidste. — —
(*Don Juan*, 2. Sang 113 f. — Drachmanns Oversættelse.)

De to Beskrivelser ligger hinanden ret nær, til Trods for at Situationerne er lidt forskellige.

Charles aabner Øjnene; men Dione er falden i Søvn efterat have vaaget:

Hun slumrer — men den friske Morgen føder
I C h a r l e s Kraft og Liv — han vaagner let;
Han kaster Blikket rundt, og strax det møder
Et Hoved, hvilende paa Sengens Bræt.
Jo meer han seer, desmere Kinden gløder,
Og da nu endelig, af Skuen træt,
Sit Øie som bedaaret han tillukker,
Af Hjertets Dyb heel længselsfuld han sukker.
— — —
Men ingen Slummer lægger meer sit Bind
Om C h a r l e s' Pande — drømmende han støtted
Med Haanden tankefuld og taus sin Kind.
Han sidder, som om Øret henrykt lytted
Endnu til fjerne Toner — som benytted
En Fee nu til sit Tryllespil hans Sind.

Saa sidder han, og hvad han nu betænker,
Det kjender Amor og de unge Enker.

(*Poet. Skr.* I, S. 44.)

Ogsaa Juan vaagner:

Han vaagned, men paany han havde gerne
lagt sig til Ro; dog dette Ansigt dér
var altfor meget skabt til Søvn at fjærne,
om Søvnen var den Svage nok saa kær.
— — —
Han stirred op som den, der, vakt af fjærne
søvnsvangre Orgeltoner, ej formaar
at skælne Drøm og Vaagen i sin Hjærne.

(*Don Juan*, 2. Sang 149 og 152.)

Gennem Plejen forenes de, som sagt, to og to, Charles med Dione og Juan med Haidie. De glæder sig over Kærligheden uden at bekymre sig om de materielle Udsigter. Da Charles er bleven rask, besøger han hver Dag Dione, og hun modtager ham med Længsel. De gaar i Lunden og langs Søen; men en Aften, da de sidder sammen, faar de bægge den Tanke, at Glæden snart skal forgaa:

Og som een Tanke ledte nu dem Begge,
De slynge Armen om hinanden fast.
Hans Skulder bærer som en yndig Last
D i o n e s løste Lokker, der sig lægge
Omkring den Skjønnes Hoved, lig et Dække,
Der skygger for de varme Øiekast.
Saa drømmende — mod Brystet Brystet tynget
De staae lig Marmorstøtter fast omslynget.

Men Livets Flamme, ikke Stenens Kulde,
Med Purpur farver Begges varme Kind;
En Taare lister sig i Øiet ind,
Som alt de aned at de skilles skulde.
Tabt i hinanden og for Verden blind,
Med Tanker af den samme Længsel fulde
De følte salig Glæde, braadfri Smerte,
Ved Livets Bølgeslag i deres Hjerte.

(*Poet. Skr.* I, S. 53.)

Idet de aner Skilsmissen søger de sammen. Hun bliver hans.

Noget lignende sker i Byrons Digt. Om Aftenen gaar Juan og Haidie langs Stranden. De sætter sig og nyder Solnedgangen, og senere ser de Maanen stige frem:

> Dér sidder de, og Maanens Straaler skinne
> i deres bløde Blikke, og hun slaar
> sin nøgne Arm om ham, han sin om hende,
> halvskjult af Nakkens løste Lokkehaar;
> hun sidder paa hans Skød og kan ej finde
> et Ord — i Skælven hendes Suk forgaar:
> en Gruppe, en antik, ved Maanens Lue,
> naturlig blottet, græsk og skøn at skue.
>
> (2. Sang 194.)

Ogsaa de faar en Anelse om, at Lykken snart er forbi:

> Jeg véd ej selv hvordan, men bedst de stirred
> mod Aftnens Skær, en Gysen gennemfôr
> dem begge to, og deres Hjærte dirred
> ret som en Streng, en Harpes spændte Snor,
> der pludselig for Vindens Anslag klirred.
> En Frygt, en Anelse, som ej har Ord,
> brød hos Juan sig Vej i sagte Sukke
> og dugged hans Venindes Øjne smukke.
>
> (4. Sang 21.)

De aner Adskillelsen; og deres Favntag den Aften bliver det sidste.

Dette lille Uddrag af de to Værker viser ikke blot en fælles Tone, men ogsaa Situationer, der ligger hinanden nær. Ja, vil man se nøjere efter, vil man — som Georg Brandes har paapeget — ogsaa finde Overensstemmelse i Ord. Naar f. Eks. Byron siger:

> And thus they form a group that's quite antique,
> Half naked, loving, natural and Greek,

gengiver Paludan-Müller det i Ordene:

> Saa drømmende — mod Brystet Brystet tynget,
> De staae lig Marmorstøtter tæt omslynget.

Ligheden mellem »Dandserinden« og »Don Juan« gælder imidlertid ikke alene disse Kærligheds- og Naturskildringer. Der er ogsaa en Overensstemmelse mellem Diones og Haidies senere Skæbne.

Charles duellerer med Baronen og falder. Dione sørger over ham. Hun bliver syg og sanser intet:

Thi disse Slag for stærke Sjælen vare,
Der synker sammen sønderknust og mat;
Vel lever hun, men i en taaget Nat,
Som Aander og Dæmoner gjennemfare.
Med dem hun taler, af sig selv forladt,
Og deres Røst hun troer at høre svare
I Vindens Susen, naar forbi den gik,
I Skyens Flugt, i Bølgernes Musik.

Dog stundom kom Besindelsen tilbage;
Lig Stjernen gjennem Mulmets spredte Sky
Den trænger gjennem Sjælens stille Klage,
Og alle Taager da fra Sindet flye.
Da vandred Tanken blandt de svundne Dage,
Da ved sin Harpe selv hun søger Ly,
Og smerteligt og veemodsfuldt det klang,
Naar til de rørte Strenge rørt hun sang.
(*Poet. Skr.* I, S. 79.)

En Nat gaar hun, som nævnt, ud paa Altanen og styrter i Søen.

I »Don Juan« er Adskillelsen mellem Juan og Haidie ikke mindre dramatisk. Haidies Fader kommer hjem, bliver rasende, da han ser, hvad der er sket. Han truer Juan med Pistol, og Juan bliver ført bort efter at være saaret. Men Haidie tager sig det meget nær. Hun bliver syg og lægges til Sengs, hvor hun i flere Dag ligger bevidstløs, men endelig vaagner:

Hun saa' sig om med stive Øjne, uden
at fatte Ord saa lidt som Fingerpeg;
paa Ternerne, som flokkedes om Puden,
hun stum og ganske ligegyldig keg;
der skjalv ej noget Suk her under Huden
som letted Hjærtet; Alvor eller Leg:
Forgæves Alt. Kun Aandedrættet viste
tilbage Tanken paa en Dødningkiste.

Faderen søger at glæde hende og faar en Harpespiller til at spille og synge for hende:

> En stakket Trøst! Thi frem i Øjeblikket
> brød Vildelsen, og op fra Sengen sprang
> hun, som om aldrig syg hun havde ligget,
> og flyed dem hun mødte paa sin Gang;
> et Vanvid — men til Stumhed overgik'et,
> og Paroxysmen blev kun sjældent lang;
> et Vanvid, tavst og stolt, som ej engang
> gav Luft i Skrig sig, naar man øved Tvang.
>
> (4. Sang, 63 og 67.)

Saa ligger hun hen i tolv Dage, dør og bliver begravet ved Havbredden.

Man ser, at ogsaa i den Afslutning, Kærlighedsforholdet faar, er Overensstemmelsen mellem »Dandserinden« og »Don Juan« ret paafaldende.

I de to Værker finder vi altsaa som fælles Træk: Den mandlige Helts bevidstløse Tilstand. Heltinden finder ham. Hun og hendes Pige bærer ham bort, giver ham et Sovested og plejer ham med Omhu. Han vaagner; og de to unge forelsker sig straks i hinanden. Da han er rask, mødes de daglig og en smuk Sommeraften favner de hinanden. Idet de søger sammen, aner de, at Adskillelsen vil komme; og den følger kort efter. Hun bliver sindssyg — og dør.

Ligesom Preciosas Historie er overført til danske Forhold, er Æventyret paa Middelhavsøen overført til Nordsjælland. Der var en Fare ved at kæde Elskovsscener fra »Don Juan« sammen med det øvrige Stof. Danserindens Moral blev derved alvorligt plettet. Men Paludan-Müller havde skjult sit kvindelige Forbillede saa godt, at man ikke gættede, hvilken levende Person han tænkte paa. De fleste troede vel, at han sigtede til en virkelig Danserinde; og Bournonville protesterede senere i sine Erindringer mod Paludan-Müllers Fremstilling. Men ingen protesterede offentlig, mens rette Tid var. Digteren undgik Skandalen, men opnaaede Sensationen.

At man følte Æmnet som noget nærværende, noget aktuelt, giver dog ikke hele Forklaringen paa, at Digtet vandt Yndest. Ogsaa i Tone og Form virkede det som noget nyt. Man havde ikke hidtil kendt en saa charmerende, ungdommelig Stemnings-

kunst udtrykt i saa lette Vers og i saa naturligt et Sprog. Derved fik Digtet dobbelt Tiltrækningsævne.

Særlig fik en rig Stemningsvekslen sit Udtryk i Refleksioner, der vedrører Mennesket og dets Livsvilkaar. Der passiares spøgende om dets Slavesind overfor Moden, om Selskabslivets jammerlige Tomhed og om Ærens hule Væsen. I Selskabet finder Digteren lutter Udvendighed, Forlorenhed:

> Med eet Ord: for at synes kun der sørges;
> At være eller ei — derom ei spørges.
> (*Poet. Skr.* I, S. 69.)

Der reflekteres over Liv og Død, Tid og Evighed, Lyst og Forsagelse, snart let og lystigt, snart tungt og sørgmodigt.

Det var ikke alle, der fandt Behag i denne Fortællemaade. Henrik Hertz f. Eks. ærgrede sig over den, som han havde ærgret sig over »Kjærlighed ved Hoffet«; og da han paa sin Udenlandsrejse i 1834 mødte H. C. Andersen, talte han nedsættende om Digtet. Paa en Lap Papir noterede han en Række af Paludan-Müllers Forsyndelser mod Poesien;[3]) og derefter kritiserede han de filosofiske Betragtninger: »Forfatteren af »Dandserinden« gaaer det som Personalet i et lille Stykke, som jeg saae i Wien, der hvergang et mystisk Ord bliver nævnt, var nødt til at gjøre Pirouetter og Entrechats, enten de saa vare gamle eller unge og hvor upassende ogsaa Pirouetter vare til deres Alder, Stilling eller øieblikkelige Forretning. De mystiske Ord for Forfatteren er Tid, Evighed, Drøm etc., der knap ere nævnte, før han strax giver sig til at dandse gjennem nogle Vers med kun altfor trivielle, stundom ved deres uventede Anmarche endog latterlige Reflectioner.«

Hertz har maaske Ret i, at disse Afbrydelser kan virke distraherende. Men hvis man tog dem bort, vilde Digtet væsentlig forringes. Det har netop en Charme deri, at man stadig føres fra den ene Stemning til den anden, fra pessimistiske Refleksioner til kaad Satire, fra stort til smaat, fra Betragtninger over Livets Pudsigheder til Dødens Alvor. Alle disse Afbrydelser giver det kraftige Liv, den ungdommelige Uro, der præger Digtet.

Blandt de Spørgsmaal, der særlig har Berøring med Handlin-

gen er det erotiske. — Byron har villet fremstille den Kærlighed, der ikke er hæmmet af Konveniens og økonomiske Hensyn; og naar Paludan-Müller netop har følt sig tiltrukket af Juans og Haidies Historie, er det, fordi den udtrykker en Tanke, som ikke er sjælden blandt unge Mænd, nemlig Tanken om, at Kærligheden maa nydes, mens den erotiske Trang er paa sit højeste og faar sit mest levende Udtryk, i Stedet for at tilpasses efter økonomiske og standsmæssige Hensyn.

Paludan-Müller har i Slutningen af anden Sang givet et smukt Billede af Naturens Fred og Harmoni; men Scenens Hovedpunkt er givet i Ordene:

> De glemte hver Beslutning, Jord og Himmel,
> og sank beruste hen i Elskovs Svimmel.
> (*Poet. Skr.* I, S. 54.)

De forenes frit ligesom Juan og Naturbarnet. Men efter det kommer, hvad der harmer Digteren: Charles lader sig fordærve af »Conveniensen« og Gammelkonesnak og svigter Dione. Han vil glemme sin Kærlighed. Han vil — ligesom saa mange før ham — bortkaste det bedste, han har mødt. Han sælger sig til en Komtesse.

Saadan handles der med Kærligheden. Men det betyder ganske vist ikke, at den »evigunge Amor« er død. Han vil altid leve:

> Nei! Men en Handelsvare Hjertet blev,
> Og Skiønhed blev et Fond, hvoraf man henter
> Sig Ægteskabets Capital og Renter
> Ved Mellemkomst af Kys og Kongebrev.
> O Kjærlighed, som aagrer med Procenter!
> Gjør Skjøgen værre, naar sin Takst hun skrev?
> Kun Klogskab vaager, Amor steenhaardt sover.
> O Skuespil at lee og græde over.
> (*Poet. Skr.* I, S. 46.)

Byron siger ofte noget lignende. Som Modsætning til Haidie fremhæver han Kvinden i Almindelighed:

> hun slænger i et Ægteskab sig hen,
> købt til en Seng; — og saa bli'r hun Slavinden

for Mandens Lyst, og paa Visiter kør' hun,
blir Amme, Bedesøster, og saa dør hun!
(*Don Juan*, 2. Sang, 200.)

Der er her paany en Overensstemmelse mellem Paludan-Müllers Tanke og Byrons. Men vi maa ikke glemme, at den danske Digter — uden Paavirkning af Byron — allerede havde været inde paa samme Sag. Under Omtalen af »Kjærlighed ved Hoffet« er det bleven fremhævet, at det, der belystes deri, var Championettas Trofasthed, en Trofasthed, der viste sig i stærk Modsætning til Maskeradedeltagernes Letsindighed. Mens hun stadig længes efter Antonio, er næsten alle de andre rede til at sælge sig for at opnaa et godt Parti.

Maaske har Paludan-Müller ogsaa tænkt sig Maria Magdalenes første Kærlighed, som han tænkte sig Diones; og maaske lod han ogsaa Maria blive svigtet af slette Hensyn. Maria Magdalenes Historie blev derved en Forudsætning for »Dandserinden«, som »Dandserinden« for »Adam Homo«.

Mellem de to sidste Værker bestaar desuden den Forbindelse, at Historien om Kvinden og hendes svigtende Elsker fører Digteren ind paa Betragtninger over Viljesproblemet.

Vi har set af hans egne Ungdomsbreve, at han selv havde været stillet overfor det. Han havde i al sin Ubestandighed kendt Frygten for Opløsning, Trangen til Fasthed.

Saavidt var Grev Charles i »Dandserinden« ikke kommen. Han var blot den svage, der — ligesom Don Juan — elskede, men glemte, at han havde elsket. Efter hin Sommernat, da Dione havde taget imod ham, viste han sig ikke mere. Hun ventede ham fra Altanen, men han kom ikke. Og saa skrev hun blidt:

— — — — — — — — — ei Klage
Skal disse Linier bringe fra mit Bryst,
Ei Suk, som uden Gjenlyd gaae tilbage,
Ei Savn, som vende hjem foruden Trøst;
Kun milde Ord, som ei dit Hjerte nage,
Kun Hjertets Gjenklang af en svunden Lyst,
Kun Ordet, tomt for dig, for mig en Lindring:
Kun et Farvel til Afsked og Erindring!
(*Poet. Skr.* I, S. 61.)

Hun resignerede (ligesom senere Alma). Charles svarede hende ikke:

> Og S v a g h e d er det, som tilbageholder
> Vor Helt med Hensyn til hans Stand og Navn.
> Forstanden imod Følelsen et Skjold er,
> Naar Hjertet drages mod D i o n e s Favn;
> Thi selv naar Tonen i hans Indre Mol er,
> Hans Tanke vinker ham til Ærens Havn,
> Til Valget blandt den høieste Noblesse,
> Til Giftermaal med rigeste Comtesse.
>
> (*Poet. Skr.* I, S. 62.)

Moderen overtalte ham:

> Og C h a r l e s villieløs hvert Indtryk følger,
> Imedens Tanken flyver som en Bold
> Imellem Kjærlighed, der sky sig dølger,
> Og Hensyn til en Verden, falsk og stolt.
> Vel er hans Sind endnu ei haardt og koldt,
> Men Baaden ligner det paa rørte Bølger:
> Det gynger op og ned — det Coursen skifter
> Alt efter Vinden, som i Seilet vifter.
>
> (*Poet. Skr.* I, S. 63.)

Først da han skulde holde Bryllup med Excellensens Datter og modtog Brevet fra Dione, vækkedes han af Drømmen:

> Hans Hjerte sprænger alle Hensyns Baand,
> Og ingen Klogskab meer dets Vinge stækker;
> Det hæves atter baade stolt og blidt,
> Stærkt i sin Frihed, i sin Styrke frit.
>
> (*Poet. Skr.* I, S. 65.)

Vi tænker paa Adam Homo, der, da han efter Faderens Raad er i Færd med at bøje sig for »Nødvendigheden« og netop skal holde Bryllup med Baronessen, ser Almas milde Brev. Han, der har ladet sig lede af de Forhold, han var i nærmest Berøring med, ser da, at han er paa Vildspor. Han vil vende tilbage til Alma; men Faderen trækker ham til Brudeskamlen, og Indtrykket udviskes. Adam Homo er i sin Ynkelighed Grev Charles' Genganger, ligesom Alma, der svigtes af sin Elsker, i det væsentlige er Diones. Refleksionerne over Karaktersvagheden er ikke saa stærkt fremhævet i »Dandserinden« som i »Adam Homo«,

men erkendes dog tydeligt i de citerede Strofer. Flere Steder anstilles endog længere Betragtninger over Menneskets Livsførelse, dets Viljesliv, dets Viljesfrihed (S. 30 og 70).

Ved Siden af Viljesproblemet kommer endnu noget andet frem, nemlig Refleksioner over Livets Forgængelighed, Refleksioner over Døden og over det, der følger efter Døden. Til Trods for den særdeles lette Behandling af Æmnet, maa ogsaa det, der siges her, betragtes som andet end tomme Talemaader. Den smidige, kaade Dans af Ord dækker over Alvor og Tænksomhed. Han havde selv følt, hvad Livet bringer:

Alt kommer frem, og derpaa svinder Alt,
Og hver en Tone snart som Gjenlyd klinger.
Kraft, Ungdom flyver bort paa snare Vinger,
Lyst er som Draaben, der i Havet faldt,
Al Livets Glands er Lys, som Døden slukker,
Et deiligt Øies Blik, som Døden lukker.

— — — —

Thi hvor er Tro, som ei af Tvivlen fældes,
Og hvor et Haab, hvoraf ei Vingen faldt,
Og hvor en Kraft, som slides ei og ældes,
Og hvor er Kjærlighed, af Tid ei qvalt?
Hvor Mod og Styrke, som beseirer Alt?
Hvor lykkelige Timer, som ei tælles?
Hvor Nydelser, som paa den sidste Rest
Ei indbød Tomhed, Kjedsomhed tilgjest?

Forsage, det er Læren kun — forsage,
Er al vor Viisdom, Livets hele Frugt:
Den Rest, der af vor Virken bli'er tilbage,
Den Spire, hvormed Tiden ei faar Bugt.
Den modnes langsomt ved Erfarings Tugt
I Kulde, Bitterhed og mørke Dage;
Men voxe skal den, til den kolde Steen
Bedækker Hjertet, Jorden vore Been.

(*Poet. Skr.* I, S. 56 f.)

Der er kun ét Haab tilbage nemlig, at der bag Døden, der her viser sig som det eneste Maal, gemmer sig noget:

Men over Graven — hvo kan fremad see,
Endskjøndt i Nat, og drømmer ikke gjerne?
Hvo binder ei sit Haab til Livets Stjerne,
Og lænker ei til Jordens Skjød sin Vee?
Ja over Graven! — Dog er Alt maaskee
Kun et Maaskee, som Hjertets Ønsker værne;
En Tanke, kun af Savn og Længsel skabt,
Et Glimt kun af et Lys, som snart er tabt.

Dog meer end Alt er herlig denne Haaben!
I Livets Bølgegang vort Anker kun;
I Lidenskabers Storm, i Dødens Blund,
Den sidste Havn, som Sjælen finder aaben.
En Draabe kun det er — dog Priis for Draaben,
Som Naaden gjemte til vor sidste Stund!
Den qvæger, styrker; den en Perle dølger,
Som fik sin Glands af Evighedens Bølger.

(S. 84.)

Den Trøst, som Dyveke bragte Kong Kristian (S. 84), er antydet svagt. Det er ligesom Udødelighedshaabet endnu ikke rigtig var fæstnet i Tro, selv naar han tænkte paa:

Et deiligt Øies Blik, som Døden lukker.

— »Dandserinden« giver os et Indtryk af den Gæring, der var i den unge Mand. Digtet viser et Sind i stadig Bevægelse. Det viser os en fredløs, ængstelig Svingen mellem Lystighed og Alvor, mellem Haab og Tvivl; og da H. C. Ørsted havde faaet sendt Bogen, svarede han da ogsaa i et Brev, hvori han netop gjorde opmærksom paa Digtets stærke Udtryk for Uro og Tvivl:

»Modtag min hjerteligste Tak for Deres skjønne Digt. Jeg har ikke blot læst det med Fornøielse; men jeg har allerede nogle Gange vendt tilbage til de Steder deri, som især have tiltrukket mig, og deelt min Fornøielse derover med min Omgivelse. De vil, haaber jeg sikkert, ikke gjøre mig den Uret, at tage denne Bevidnelse for en tom Høflighed. Det er da ikke for at bevise Dem min Oprigtighed at jeg vil meddele Dem mine Tanker om Et og Andet i Deres Digt der har forekommet mig mindre tilfredsstillende; men fordi jeg af Deres Venner veed, at De hellere

seer Bifaldet ledsaget med saadanne Bemærkninger, end givet alt for blankt og bart og poleret.

Min Hovedbemærkning angaaer en Tvivlens og Utilfredshedens Aand, som hyppigt bryder frem og forstyrrer de nylig vakte skjønne Indtryk ved en bitter Ironie. I en vis Henseende fortjener dette sikkert Roes: først fordi at en kjæk Tvivl er at ansee for Morgenrøden for en ganske anden klar og sikker Sandhedsbeskuelse, end den som nogensinde lader sig opnaae ved en tom Bageftertænken, af hvad Andre have tænkt: for det andet fordi det er langt agtværdigere at fremsætte Meninger, som man veed vil støde Mange, end frygtsomt at tilbageholde dem. Men i Tvivlen og Utilfredsheden selv kan jeg ikke stemme med Dem. At udvikle hvad jeg herom tænker vilde langt overskride et Brevs Grændser, og desuden let forfeile sin Virkning paa en selvstændig Aand, der vil finde Sandheden paa sin egen Vei, og ligesom selvopdage den, for at gjøre den til en Deel af sit eget Livsvæsen, men een Bemærkning, der ogsaa ofte er faldet mig ind ved Læsningen af Byrons Digte, kan jeg dog ikke tilbageholde, at nemlig Utilfredsheden over Glædernes Forgjængelighed synes mig at beroe paa en Selvmodsigelse. Paa den ene Side fremstilles hvorledes saa mange Glæder ikke ere andet [end] Indbildning, og paa den anden beklages der dog over at de ere andet. Men den der indseer deres Forgjængelighed, maa han ikke nyde dem, saaledes som forgjængelige Glæder bør nydes? Og hvorledes kan han da beklage deres Tab, som om de burde have været uforgjængelige? Eller har han eengang anseet dem for uforgjængelige, hvi da anklage Tilværelsen for sin Vildfarelse? — Det rette Middel mod denne Utilfredshed er klart at gjennemskue den hele sandselige Tilværelses Forgjængelighed; vi kunne da heller ikke andet end føres til Beskuelsen af det Uforgjængelige, hvoraf hele Sandseverdenen kun er en Tilsyneladelse.

En Følge af hiin Uroe og Utilfredshed synes det mig at være, at De nu og da, saa pludseligt gaaer over fra alvorlige Tanker og Følelser til lavt comiske eller endog til Spot. Jeg slaaer mig i denne Sag paa Mængdens Partie, men holder mig naturligvis dog langt fra dem, der hade al Afvexling mellem Skjemt og Alvor i et Digt. Just en af Deres Fuldkommenheder, synes mig at gjøre

det heromhandlede Misforhold kjendeligere. Digtet synes mig nemlig at være en Sprogmusik frembragt af en harmonisk Forening af Tanker, Følelser og Udtryk; men i denne Musik, synes adskillige af de spottende Steder mig udgjøre skrigende, uopløste Dissonantser. Jeg vilde ikke, uden at gjennemsøge Digtet paa en Maade, der strider mod min Smag, kunne anføre Dem ethvert af de Steder, hvor jeg har meent at finde et saadant Anstød; men jeg vil her ikke blot nævne S. 9 og 10 hvor ogsaa Stilen dissonerer, men derimod consonerer det vel med Tankedissonantsen, en Egenskab som maaskee tilkommer de fleste Dissonantser i Digte, og udentvivl er grundet i Digterens Kunstsands. Trestavelsesrimene og et af flere Ord sammensat Riim, synes mig ogsaa at være Dissonantser, som ikkun have deres Sted i det Latterlige. De nøies ikke med at kildre Øret, de k r i l l e det.

Jeg mærker, at mit Brev næsten faaer Udseende af en Recension, og hvad der er det værste af en ubillig. Det kunde synes, som om jeg egentligen fordømte Digtets Væsen, og kun fandt enkelte skjønne Steder deri; men saaledes er det ikke min Mening og bør det ikke være. Der gaaer en poetisk Grundtone gjennem det Hele: en ungdomsfrisk Glæde over Verdens Nydelser, blandet med den skarpt seende Betragters Veemod over deres Forgjængelighed; det er kun i de hist og her forekommende Udbrud, hvor Veemoden gaaer over til Mismod, ja endog nu og da faaer et Anstrøg af Fortvivlelse, at Digtet synes at gaae over i en falsk Tone. Maaskee vilde De ogsaa have undgaaet nogle svage Steder f. E. have omarbeidet S. 66 og 67, og flere, dersom De havde benyttet kritiske Venners Dom, som jeg dog ikke vilde raade Dem til at følge uden egen strængeste Prøvelse, thi den Digter fra hvis Pen den skjønne Beskrivelse over Danserindens første Fremtræden, det herlige Sted over Taaren, og saa mange andre er kommen, vil og maa ikke give slip paa sin egen Anskuelse.

Jeg gjentager det, at Selvstændigheden i Tanker og Følelser, Herredømmet over Sproget, og fremfor Alt Materiens og Formens harmoniske Sammensmeltning, giver mig den meest levende Overbeviisning om Deres Digterkald, til hvis Udøvelse jeg oprigtigt ønsker Dem al mulig Lykke.«[4])

H. C. Ørsted har i dette Brev sagt adskillige træffende Ord; og

i en Samtale med H. C. Andersen bemærkede han senere, at der »i Paludan-Müllers Ungdomsdigtning var »noget Febrilt« og udtalte det Mulige i, at da hans Moder havde været sindssvag, kunde dette engang gaa ned paa ham, at den unge Digter vist tidt følte sig rystet ved selv at have denne Tanke om, hvor Meget der nedarvedes og i Tiden udviklede sig.«[5])

Muligvis gik H. C. Ørsted — eller H. C. Andersen — for vidt ved at udtale Formodninger i den Retning, men i hvert Fald vidste Paludan-Müller meget godt, at »Dandserinden« var udgaaet af et splittet, uroligt Sind, og følte, at han trængte til at arbejde med et Stof af mindre personligt Indhold. Det fremgaar da ogsaa af et Takkebrev (24. Febr. 1833), hvori han bl. a. skrev: »Imidlertid har jeg besluttet — hvad mine poetiske Bestræbelser angaaer — i det mindste for en Tid, aldeles at vende mig fra mit eget Indre til det udvortes Liv; da meget af det, som nu trykker og ængster, maaskee netop er af den Natur, at det kun kan hæves og opklares af Tiden, og da en klar og uhildet Anskuelse af det Objective maaske renser og luttrer det Speil, hvori man bør betragte sig selv og sit Liv.«[6])

Det objektivt-beroligende kunde han da have fundet i Juraen. Men han søgte det i Fablen om Amor og Psyche. I poesiløse Retsregler fandt han ikke tilstrækkelig Næring.

VIII.

»AMOR OG PSYCHE« 1834. — MINDRE DIGTE

»Amor og Psyche« udsendtes 3. Februar 1834, men blev fuldført i 1833. Mens Paludan-Müllers tidligere Arbejder udkom anonymt, gav han sig nu til Kende baade som Skaber af det nye Værk og som den, der havde skrevet »Fire fædrelandshistoriske Romanzer«, »Kjærlighed ved Hoffet« og »Dandserinden«.

»Amor og Psyche« kaldes et mytologisk Drama, men maa snarere betegnes som et mytologisk-dramatisk Digt. Det er delt i 5 Akter, og hver Akt er paa 3—11 Scener. De lange Taleperioder er en Del Steder indledet og afsluttet af Sange.

Digtet er bygget over Apulejus' Fabel, som dengang forelaa i Oversættelse af Fynboen Fr. Schaldemose. Æmnet havde tit været behandlet i Litteraturen. Herhjemme var det sket i J. L. Heibergs »*Psyche*«, som Paludan-Müller dog ikke havde villet læse, før han blev færdig; og paa det kongelige Teater havde været fremført en Ballet »*Amor og Psyche*«, der imidlertid ikke blev spillet i Paludan-Müllers Studenteraar. I Udlandet var Stoffet anvendt af Cervantes og Lafontaine og desuden i Molières (og Corneilles) »*Psyché*«.

Paludan-Müllers Digt handler om Psyches Kærlighedshistorie. Amor drømmer om hende — ser hendes Billede, ligesom Kong Pandorus saa Championettas —; og da han vaagner, sender han Bud efter Zephyr, der faar Paalæg om at bringe hende til Kærlighedsgudens Borg.

Psyche frygter, hvad der skal ske. Hun har hørt en Spaadom om, at hun skal vies til et Uhyre; men da Zephyr har ført hende til Amors Slot, og hun en Nat har hvilet hos Guden, føler hun Tryghed.

Dog savner hun noget. Om Dagen er han borte; og om Natten maa hun ikke se ham. Amor har forbudt det. Kærligheden vil leve i det skjulte. Den flygter for det jordiske Øjes Betragtning. Men Psyche forstaar ikke Forbudets Mening; og værre bliver det, da hun faar Besøg af sine Søstre, der forskrækker hende og advarer hende mod Ægtefællen. Hun bryder da Kærlighedsgudens Paabud, gør ikke blot Forsøg paa at se ham, men søger at dræbe ham. Amor drager da bort, og hun styrter sig i Floden.

Dermed begynder den væsentlige Del af Handlingen (3. Akt): Psyches Lidelser, hendes Selvopofrelse og Ophøjelse. Hun driver ned ad Floden. Men Nymfer fanger hende i et Næt. Hun bringes i Land, vaagner og føres til Pan, for at han skal vejlede hende; og af ham faar hun det Raad at opsøge Amors Moder, Venus, og prøve at forsone hende.

Før det sker, har Amor — der endnu elsker sin Psyche — opsøgt Skønhedsgudinden og har klaget over Psyches Skæbne. Men det nytter ikke. Venus byder ham være taalmodig og gør ham opmærksom paa, at Psyche maa prøves og bøjes. Han forstaar, at Venus er uvenlig stemt, og da han beder hende vise Skaansomhed, faar han som Svar de haarde Ord, der tydeligt viser Gudindens Skinsyge:

Hvor er dit Hjerte daaret nu af Elskov,
Hvor er dit Øie blindt, naar ei du seer,
At kun i Flammerne kan Guldet luttres.
Dybt hun ydmyges skal; den sidste Rest
Af Stolhed jeg af Brystet vil udrydde;
Spot, Haan, Foragt skal hendes Hjerte døie;
I Støvet skal hun bøies; denne Skjønhed,
Som Verdens Læbe før saa høit beundred,
Skal nøgen blegne for mit strenge Blik.
Alt skal hun gjennemgaae, fra Trin til Trin,
Ja, lære kjende selv den mørke Død;
Thi først i Døden det sig vise vil,
Om hun er værdig til en evig Lykke,
Om Alt hun tabe kan, for Alt at vinde.

(*Poet. Skr.* I, S. 135 f.)

Da Amor er gaaet, træder Psyche frem for Gudinden, modtages med Spot og sendes bort for at underkastes de Lidelser,

Venus har udtænkt. Hun plages af Længsel og Sorg, maa hente Skønhedsvand bag farefulde Bjærge, og sidst sendes hun ned til Hades.

Her faar hun af Amor Hermes som Følgesvend; og da hun paa sin Rejse til Dødsriget mest trænger til Trøst, hører hun endnu engang Amors himmelske Stemme. Hun faar Mod og haaber atter at se ham; og selv da hun møder Dødsrigets Rædsler, holder hun ud:

> Hvad er selv Dødens Svælg med al sin Smerte,
> Med al sin Nød, der sammenknuger Hjertet,
> Med sine vilde Syner, mod den Afgrund,
> Hvor kun en evig Tomhed har sit Hjem,
> Hvor i et evigt Tab hvert Haab gaaer under,
> Hvor Livet er en evig langsom Død,
> Og Hjertet i hvert Slag sit Savn fornemmer.
>
> (S. 146.)

Da Psyche i Hades har hentet Æsken med Skønhedsmidler, venter Amor hende ved Dødsrigets Udgang. Men hun føler sig fristet til at se, hvad Æsken rummer, aabner den og falder i Afmagt.

Dog svigter Amor heller ikke nu. Han vækker hende ved sin Pil; og idet han indser, at hun gennem sine Lidelser har bragt et Offer, der gør hende værdig til den højeste Lykke, jubler han:

> Gav du mig ei din Kjærlighed, o Psyche?
> Bar du for min Skyld ikke Livets Byrder:
> Den dybe Sorg, det bittre Nag og Smerten,
> Der bøied Legemet men Sjælen ei?
> Har ved dit Mod du ei betvunget Døden
> Der fri dig gav? —
>
> (S. 154.)

Det har frelst hende. Hun føres til Olympen og opnaar evigt Samliv med sin Ægtefælle. — Psyken, Sjælen har genvundet den Kærlighed, som den ikke havde paaskønnet, før den var lutret gennem Lidelse og Savn.

I »Amor og Psyche« findes en Del Afvigelser fra Apulejus'

Fabel, hvad Molbech har paapeget i sin Anmeldelse i »*Maanedskrift for Litteratur*« 1835. Maaske har Digteren som Støtte anvendt en Bog som Benjamin Hederichs: »*Gründliches mythologisches Lexicon*«, der ved hans Død fandtes i den efterladte Bogsamling, og muligvis har han ogsaa haft Adgang til en anden mytologisk Haandbog. Enkelte Træk kan være hentet fra det førnævnte Divertissement »*Zephyr og Flora*«; og ved Beskrivelsen af Psyches Rejse til Hades kan være tænkt paa Dantes Rejse til Underverdenen. Skal man fremhæve en nordisk Digter, han staar nær, maa man — foruden Heiberg — nævne Atterbom.

Som det er sagt før, er Handlingen en videre Udformning og Uddybelse af noget væsentligt i »*Kjærlighed ved Hoffet*«. Psyches Lidelseshistorie og hendes Ophøjelse svarer til Championettas Prøvelser og hendes Forening med Kongen. I »Kjærlighed ved Hoffet« har dog Championettas Lidelser som Baggrund Maskefestens Løjer, i »Amor og Psyche« er alt derimod Alvor. Her er Lidelseshistorien mere bevidst fremhævet som det centrale; og gennem den faar vi stærkere fremhævet Kærlighedens ophøjende Magt.

Vi føres gennem »Amor og Psyche« videre frem mod »Adam Homo«, hvor Alma vil ofre sin Salighed for at forenes med den, hun holder af. Men her bliver Forholdet igen et andet. I bægge Tilfælde er det nok Kvinden, der bringer Ofret; men mens Amor er Ofret værd, tvivler man om, at Adam har fortjent det.

Ved Benyttelsen af Myten har Paludan-Müller ikke kunnet undgaa at spekulere over, hvad der laa bag den. Den betragtedes som en Allegori og blev ogsaa af Digteren behandlet saadan.

Hvordan man kunde opfatte Psyches Lidelseshistorie er allerede antydet; men man har villet lægge endnu mere i den. Man har villet se en Sammenhæng med den gamle Myte om Sjælene, der efter at have syndet blev nedstyrtet fra Himlen og først efter et Liv i Sorg og Nød vendte tilbage til Himlens Glæde.

At Paludan-Müller har tænkt paa en saadan Sammenhæng, er der flere Ting, der tyder paa. Man lægger bl. a. Mærke til, at han udmaler de dødeliges Lod som et Liv i Sorger:

Om den Dødeliges Vugge,
Moderleiet redt saa nær,
Sværmer alt med stille Sukke
Sorgernes den mørke Hær.
Lette Taarer Øiet dugge,
For det første Smiil at dræbe;
Skriget aabner Barnets Læbe
Med det første Morgenskjær.
Og naar Barnets Tid er runden,
Ungdoms korte Lyst forbi,
Falmet Krandsen, som var vunden,
Svundet Elskovs Trylleri —
Ak, naar Drømmen er forsvunden,
Som just Livet skulde smykke:
Gjemmer selv den døde Lykke
Dødens Sorger indeni.

(*Poet. Skr.* I, S. 140.)

En endnu stærkere Beskrivelse af Menneskelivets Usselhed møder man senere, da Psyche fortæller, hvad hun har set i Kronos' Skjold:

Jeg saae en Slægt, som, født
Af Tidens Skjød, til Livet voxed op:
Guldlokket Barndom saae jeg, fager Ungdom,
Og Manddom i sin fulde Kraft og Styrke,
Og Alle fryded sig ved Dagens Straaler.
Da nærmed Sorgen sig med tunge Skridt,
Og Frygt og Avind, Synd og Skjændsel kom,
Og røvede dem Alle Glands og Skjønhed.
Men Tiden, deres egen Moder, lagde
Paa deres Skulder svære Byrder nu:
Og deres Ryg blev bøiet, Kinder falmed
Og Haaret blegned, Foden segned mat;
Da saae jeg Thanatos at nærme sig,
Som kasted Dækket over Alles Hoved,
Og af de Tusinde var Ingen meer.

(*Poet. Skr.* I, S. 155.)

Saadan ser hun Slægt efter Slægt og tilsidst sig selv; og Kronos siger til hende:

Sku, Psyche, her de Dødeliges Lod!
Alt er som Drømmen, og naar Drømmen ender,
Er Alt forbi.

Hun gruer over Menneskets Skæbne; men Amor beroliger hende og fører hende til Olympen. Hun har bestaaet Prøven. Hun har udvist det, der for Paludan-Müller gav Mennesket et Værd: T r o f a s t h e d, den Trofasthed man lærer gennem Lidelsen; og efterat hun har drukket af Udødelighedsbægeret, synger Muserne:

Psyche, den evige, Priis!
Thi som Speilet bevarer (!)
Billedet, gjemmer i Reenhed
Amor hun i sit Hjerte.
(*Poet. Skr.* I, S. 165.)

At hun gemte Amor i sit Hjærte, det blev Frelsen for hende.

Nu og da fremtræder kristelige Forestillinger temmelig stærkt i Digtet. Man ser dem allerede i det nævnte. Der er i »Amor og Psyche« givet et mere positivt Udtryk for Udødelighedshaabet, end det vi har set i »Dandserinden«. Ikke blot føres Psyche til Himlen, men da hun frygter sine Slægtninges Skæbne, lader Amor hende vide, at selv om de sendes til Orcus, skal den Dag komme, da ogsaa de — trods deres Forsyndelser — skal føres ud af Mørket:

Da Baandet løses, som i Skyggeriget
Nu holder fast de Dødeliges Sjæle,
Og til et nyfødt Liv vil frem de gaae,
Hvor de, som Døden skilte, atter mødes.
(S. 157.)

I disse Linier er taget Parti i en voldsom kirkelig Strid, som stod her i Landet i Begyndelsen af Trediverne.

I Midten af Tyverne havde G r u n d t v i g i »*Kirkens Gjenmæle*« rettet et stærkt Angreb paa H. N. C l a u s e n. Det medførte en Retssag, og Grundtvig blev dømt. Under Striden udsendte J. C. L i n d b e r g et Skrift: »*Hvad er Christendom i Danmark*«, hvori han anførte Læren om Helvedsstraffene og derved

skabte et stort Røre. Efterat Fængselspræsten C. H. Visby — der havde staaet som Clausens Tilhænger — i Paasken 1831 havde holdt en Prædiken, hvori han benægtede Muligheden af evig Fortabelse, rettede Lindberg et Angreb mod ham. Det kom igen til Retssag, der førtes til Højesteret, og Lindberg blev dømt. Men Kampen sluttede ikke dermed. Den affødte mange Skrifter bl. a. H. N. Clausens »*Om Djævlelæren og Djævleforsagelsen i Daaben*« 1834; og den afsatte stærke Spor ikke blot blandt den Tids Teologer, men ogsaa blandt Lægmænd. Mange var allerede paa Forhaand mod Læren om evig Pine. F. Eks. ser vi H. C. Andersen hævde det Standpunkt i »*Levnedsbog 1805—1831*«, 1926, S. 135. Men iøvrigt vil man i en Mængde Papirer fra den Tid finde fremført samme Anskuelse.

Det er rimeligt, at Paludan-Müllers »Amor og Psyche« bærer Spor af denne Strid. Broderen Vilhelm studerede under Clausen, som ogsaa af Caspar blev nævnt som en særlig elsket Lærer. Tanken om, at evig Fortabelse er umulig, fremgaar da heller ikke alene af det citerede Stykke. Men ogsaa bag Amors Klage over, at han ikke kan finde Ro i Himlen, mens Psyche lider (*Poet. Skr.* I, S. 141), aner man Visbys Paastand om, at ingen kan føle sig salige, naar Slægt og Venner pines og ikke kan faa Del i Frelsen. I »Adam Homo« skal vi senere se den samme Tanke fremhævet.

Hvorvidt Paludan-Müller ved Udformningen af »Amor og Psyche« i særlig Grad tænkte paa personlige Forhold er usikkert. Men her skal anføres et Par Muligheder, der supplerer hinanden:

Han kom jo stadig i Fru Friderichsens Hjem. Efterat Fru Hansteen var rejst, var det Søsteren, der var hans fortrolige; og det kunde ikke undgaas, at han da fik Indblik i det, der havde forbitret hendes Liv.

Fru Friderichsen kunde, da hun blev gift, leve i Velstand. Kun én Sorg maatte hun have: at hendes Mand i aarevis skulde leve fjærnt fra Danmark. Men der viste sig noget endnu mere alvorligt. Ligesom Psyche ikke havde kunnet afholde sig fra at undersøge sin Mands Hemmeligheder, maatte Fru Friderichsen — maaske efter Søstrenes Tilskyndelse — have Rede paa hvilke Hemmeligheder, der var i Friderichsens Liv. Derved kom for-

modentlig Ulykken. De fire Børn modtog hun i sit Hjem. Men efter Afsløringen var der draget et Skel mellem de to Ægtefæller. Endnu i 1833, da »Amor og Psyche« blev skrevet, tænkte de paa en Genforening, idet det var Meningen, at Friderichsen skulde tage fast Ophold i Danmark. Men Bestræbelserne lykkedes ikke, og et varigt Samliv skabtes aldrig.

Det er troligt, at Fru Friderichsen omtalte Fablen om Amor og Psyche, saa man forstod, at hun i Psyches Historie fandt lidt af sin egen Tragedie. Trods al Forskel v a r der en Lighed; og hun var et poetisk Gemyt, der nok kunde finde himmelske Tilværelser afspejlet i de jordiske.

Til Gengæld kan Paludan-Müller have skriftet lidt om sit eget Liv, ligesom Pan beskrev s i n Kærlighedshistorie, da Psyche søgte hans Trøst; og han maa da have berørt det, som Fru Friderichsen vel nok vidste paa Forhaand.

Skovguden fortalte, hvordan han mistede sin elskede Syrinx, kastede sig ned paa Jorden og greb om det Siv, som stod, hvor han sidst havde set hende:

Til Jorden sank jeg ned,
Og mens jeg græd, det slanke Siv jeg brød,
Og af det brudte Rør jeg sammenføied
Til Trøst i Nøden denne Hyrdefløite.
Paa den jeg spilled, hvergang Sorgens Minder
Sig nærmed til min Sjæl, og Smerten løste
I hulde Toner da sig liflig op.

(*Poet. Skr.* I, S. 133.)

Paludan-Müller tænkte sandsynligvis paa, at han i 1830 mistede den, han holdt af. Derfor maa Pans Fortælling have grebet ham selv; og tungsindigt røber han, at ved hendes Grav lærte han at skabe den Musik, som for ham kunde mildne Sorgen.

Man ser, at der bag den ret kølige Form i »Amor og Psyche« maaske er gemt stærkere personlige Erfaringer, end man før har anet. Paludan-Müller saa tit bag Gudernes Tilværelse et Liv, der havde Forbindelse med hans eget. Senere skabte han en hel Række mytologiske Digte; og ogsaa deri skjulte sig Tanker og Erfaringer, som havde Tilknytning til det, han kendte.

Paludan-Müllers Værk vandt i sin Tid en overordentlig Tilslutning. Allerede en Maaned efter Fremkomsten maatte udsendes et nyt Oplag. Digteren var derfor tilstrækkelig opfordret til at blive ved. Men i de følgende Aar udsendtes kun mindre Poesier.

Først fulgte »*En Drøm*«, som blev offentliggjort 2. Marts 1834 i Heibergs »*Flyvende Posts Interimsblade*«.

Det er et Digt paa tyve Strofer, noget paavirket af Byron, bl. a. af »*The dream*«, som var oversat af Poul Møller. Men mere er det vel tænkt i Analogi med klassiske — f. Eks. Dantes — Beskrivelser af Vandringer i over- eller underjordiske Verdner.

Der fortælles om et Møde mellem en Mand og hans Minder, som taagede og flygtige viser sig paa hans Vandring. Han genkender Skikkelser fra Fortiden, ser tilsidst sig selv fra dengang, Aarene ikke begyndte at tære, og griber saa efter sit Fortids-Jeg for at trykke det til sig; men Synerne flygter. Alt er pludselig borte.

Digtet staar ikke isoleret. Allerede i »Dandserinden« (*Poet. Skr.* I, S. 20 f.) forekommer Refleksioner over Drømmen og dens Natur, i »Adam Homo« (*Poet. Skr.* II, S. 205 f.) er Drømmelivet — med en ganske tilsvarende Indledning — Genstand for Overvejelser, og »Sorgen« er en Vision af lignende Karakter.

Af en væsentlig anden Art er »*Lucifers Fald*«, som kom i December 1834 i H. P. Holsts »*Nytaarsgave fra danske Digtere*« 1835.

Ogsaa dette Digt kan være opstaaet under Paavirkning af Byron eller være en fjærn Genklang af Miltons »*Paradise lost*«. Det slutter med Linierne:

Hver en Aand, som Vinket følger,
Som i Naaden ei har Plads,
Seiler, naar ham Graven dølger,
Over Evighedens Bølger
Ned til Lucifers Palads.

Heri har man villet finde et Udtryk for Fortabelseslæren; og det synes at være rigtigt. Digtet modsiger altsaa »Amor og Psyche«.

Det næste poetiske Arbejde var »*Zuleimas Flugt*«, som udkom selvstændigt 12. Februar 1835.

Her viser sig igen Indflydelse fra B y r o n, særlig af »*The bride of Abydos*«. Digtet omhandler Kærlighedsforholdet mellem Korsaren Ibrahims spanske Slave Alonso og Zuleima, som Korsaren har ført med sig fra Asien til sit afrikanske Slot. Zuleima og Alonso flygter gennem Ørkenen. Men de fanges, netop som de kommer til Middelhavet, og omkommer bægge.

I »The bride of Abydos« hedder det flygtende Par Selim og Zuleika. Ogsaa d e mister Livet, da Forfølgerne indhenter dem ved Havet, men mens selve Flugten omstændeligt udmales af Paludan-Müller, beskrives den kort og flygtigt i Byrons Digt.

»Zuleimas Flugt« blev meget rost i »*Dagen*« (20. Feb. 1835); og M o l b e c h skrev i sin Dagbog (12. Feb.): »læste P. Müllers idag udkomne Digt: Zuleimas Flugt. Jeg fandt det paa mange Steder af dyb Virkning — Enden dog, som Dandserindens, mindre tilfredsstillende — eller, som visse mus. Compositioner, der slutte med en Art Dissonants.«

I et Brev af 10. Marts fra Bispen i Aarhus til Sønnen i Odense findes desuden følgende Bemærkning: »Du har vist seet Fritz's Suleimas Flugt. Hvad synes Du og Henriette om den? I Kiøbenhavn giør den megen Lykke. Jeg mener og, at hvad der endog maatte kunne siges om Sujettet, er den et Mesterstykke fra Formens og Kunstens Side. Maleriet er yderst levende og frisk; og neppe giør nogen af vore andre Digtere ham det efter, hvad Versenes Skiønhed angaaer.«

Dette byronske Arbejde blev det sidste af Betydning fra Paludan-Müllers Studenteraar. Kun findes der endnu blandt nogle Digte, der blev optrykt i F r. B a r f o d s »*Poetisk Læsebog for Børn og barnlige Sjæle*« 1835—36. et Par Vers, kaldet »*Vaaren*« (S. 127), som altsaa er skrevet senest i 1835.

Men allerede da var det første Afsnit af Digterbanen sluttet. Det var en kort, men glimrende Periode. Man maatte vente længe, før den næste begyndte. Først maatte Juraen have sin Tid — Juraens fattige Prosa.

IX.

PALUDAN-MÜLLERS FORHOLD TIL DANSKE KRITIKERE OG DIGTERE

Den Digtning, der nu var fuldført, syntes Udtryk for ungdommelig Leg. Ordene flød let. Tanker og Stemninger skiftede hurtigt fra Spøg til Alvor og omvendt og fremsattes snart i lyriske Strofer, snart i snurrige Rim og Ordspil. Mest er »Kjærlighed ved Hoffet« og »Dandserinden« fyldt af den Uro, som viser det ungdommelige Sind. Allerede »Amor og Psyche« giver et mere roligt Helhedsindtryk, ja, paa sine Steder har æstetiske Hensyn berøvet Digtet den Varme og Frodighed, som ellers er Ungdommens Sag.

Som vi har set, er Paludan-Müllers Arbejder — i Modsætning til Størstedelen af Datidens Digtning — præget af Refleksioner over Livet. End ikke i »Zuleimas Flugt« undgaar man den moralske Sentens:

> En større Kjærlighed ei Jorden kjender,
> End den, at gi'e sit Liv for sine Venner.

Disse Refleksioner er mange Steder af etisk Natur; og det er værd at lægge Mærke til, at de for en stor Del samler sig om Mennesketyper, der i etisk Henseende udviser enten Styrke eller Svaghed, Bestandighed (Championetta, Dione og Psyche) eller Ubestandighed (Grev Charles). Som det allerede er sagt, og som det senere skal gentages, kendetegner det netop en stor Del af Paludan-Müllers senere Digtning.

Baade den overmaade lette og flotte Behandling af Versene, de lyriske Stemninger og ikke mindst den Medfølelse, som paakald-

tes for de lidende Hovedpersoner og delvis ogsaa fremkaldtes gennem en Del af Refleksionerne, vakte blussende Begejstring; og længe varede det ikke, før det rygtedes, hvem den unge Digter var. Tidligt blev det røbet overfor H. C. Ørsted, Sibbern, Molbech, Heiberg o. a.; og det hedder da ogsaa 3. Decbr. 1833 i »*Allernyeste Skilderi af Kjøbenhavn*«: »Forfatteren til de geniale Digte: »Kærlighed ved Hoffet« og: »Danserinden« veed man, hvo er, men paa Prent tør man ikke sige det.«

Nu kunde han roligt vove sig frem; og da han havde gjort det, stod der 25. April 1834 i samme Blad:

Til en ung Digter.

Yngling med den gudbesjælte Aand,
Med en Himmel i et Digterhjerte!
Sjælemaler, som med sikker Haand
Skildrer livfuldt Livets Fryd og Smerte!
See den skønne, høie, hvalvte Pande!
Sku saa Sjælens Trylle-Tvilling-Speil!
Avind selv maa lydeligen sande:
»Her er' store Fortrin, ringe Feil.«

Viddet hopper glad om denne Mund!
Svæver jovialt paa disse Læber,
Denne Aand er livfuld, kraftig, sund,
Stigende den til det Ædle stræber.
Lyt til Tonevældets Harmonier,
Og betragt den vakre Rhytmedans!
Den, som skuer, af Beundring tier,
Yngling, Du har vundet Skjaldens Krands!

I Dit »Raab til Polen« Frimods-Ild
Dig til djærvt og dybtfølt Kald oplued,
I »Romancer« kraftfuld, høi og mild,
Nordens Liv med nordiskt Blik Du skued';
»Kærlighed ved Hoffet«, »Danserinden«,
Bære dybe Præg af Skarpsind, Vid;
Raskt Du op til Musa-Tempel-Tinden
Iler, tryg ved Hjerte, Aand og Flid.

»Amor med sin Psyche« himmelskt skøn
Svæver hen i Rhytmens lette Danse,
Alment Bifald er nu Skjaldens Løn,

Phoibos vil sin vakre Søn bekranse
Bolde Yngling med et mægtigt Snilde!
Aand- og hjerterige, unge Skjald!
Aabn os snart en frugtbar Tryllekilde,
Som i »Amors« og i »Drømmens« Hal!

H. C. W[osemose].

En stærkere Hyldest kunde den unge Digter ikke forlange. Men der var nok andre Domme, der betød mere for ham, deriblandt den, der kom fra hans egen Fader. Han havde med Interesse fulgt Sønnens Arbejde, havde fremført sine Meninger, og ved Udarbejdelsen af »Amor og Psyche« havde han endda gjort sin Indflydelse gældende.

Da »Dandserinden« var udgivet, skrev han til Odense 1. Marts 1833: »Din Broder giør paa sin Viis ogsaa en Deel Opsigt i denne Tid med sin Dandserinde. Jeg sendte ham med sidste Post en vidtløftig Recension derover. Uagtet alle de Steder i den, hvor jeg savner Filen, og de endnu vigtigere Ankeposter, jeg har imod den, i en og anden Henseende, finder jeg dog en Tankerigdom og saa meget ægte Poesie i den, at det virkelig har sat mig i Forundring; thi jeg havde ikke tiltroet ham saa meget Genie.«

Den vigtigste Ankepost, der var at fremføre, var den, at der savnedes en »Grundanskuelse« i Digtet. Men ganske vist var det for ham en saare alvorlig Indvending. I et nyt Brev til Caspar udviklede han temmelig indgaaende de Tanker, han paa det Felt havde gjort sig: »Ligesom Dante har spredet Lys for Dig over Middelalderen, saa har han hos mig bestyrket den Mening, at Ingen bliver en ret stor Digter, førend han er kommet til en Grundanskuelse af Livet og Livets Betydning, der som en Grundakkord klinger igennem alle hans Digtninger, eller som en Grundfarve træder frem gennem alle Billeders Lys og Skygge. Digteren maa have opfattet alle Livets Fænomener og Variationer fra et eller andet fast, overskuende Standpunkt, ellers bliver han aldrig stor eller mægtigt indvirkende paa sin Tid. En saadan Grundanskuelse finder man hos Dante, hos Tasso, hos Shakespeare, Byron, Goethe — hos denne sidste fremfor Nogen, klar, sig selv bevidst og overalt i Smaat og Stort fremtrædende.

Ligesaa finder man den hos Holberg og Ewald; men ikke hos Wessel, endnu mindre hos Baggesen; hos Øhlenschlæger hindrede hans Mangel paa Skarpsindighed og Studium den fra at klare sig, blive omfattende og komme til Selvbevidsthed. Hans Anskuelse af Menneskelivet blev indskrænket til en Anskuelse af Hedenolds Liv i Norden. Kun dettes Betydning kunde han læse og tolke, thi dertil kunde Fantasien for sig være tilstrækkelig. For Resten har hans Blik svævet vaklende og ubestemt paa det kristelige Liv, paa Hverdagslivet, paa hans eget Liv uden at kunne dechifrere Skriften, hverken i det Ene eller det Andet. Jeg tilstaar Dig, at mit Haab om Fritz som Digter fornemmelig er grundet paa mit Haab om, at han vil naa hen til en saadan bevidst Grundanskuelse. Hans »Kjærlighed ved Hoffet« indeholder ikke faa Spor til, at en slig Grundanskuelse vil arbejde sig frem i ham. Hans »Dandserinde« skildrer mig klarligen hans Sjæls Nød under Fødselsveerne, medens denne Hovedidé af Livets Betydning i sin uendelige Mangfoldighed af Former vil skyde sig ind i hans Aand og aabenbare sig i Klarhed og Bevidsthed for den. Men jeg ser som sagt i »Dandserinden« ikke andet end Fødselsveerne.«[1])

Senere (23. Decbr. 1833) sammenfattede han sin Mening i meget rosende Sætninger: »Jeg har kritiseret dette Digt i sin Tid vidtløftigt og skarpt for ham, og ikke skaanet dets Mangler, fordi jeg troede, at dette var ham gavnligt; og ligesaa har jeg meddelt ham mine Ideer om de 3 første Acter af hans Amor og Psyche, som han sendte mig for noget siden. Men ikke desmindre er jeg i mit stille Sind af den Mening, at hans Dandserinde tilfulde fortiener den almindelige Lykke den har giort, og den Lovtale, den erholdt nyelig i Maanedsskriftet, skiøndt jeg af flere Aarsager hiertelig havde ønsket, at den tildeelte Roes havde været mindre varm og enthusiastisk. Dette Digt er et af de saare faa, som lader sig læse af tænkende Mænd mere end eengang formedelst sin store, — man kunde næsten sige alt for store — Tanke-Rigdom, og det røber, hvad der er sieldent i Nutidens Digte ligesaa megen Forstand som Phantasie og Følelse. Endog uden Partiskhed for Forfatteren maae man vel erkiende det for et ægte Digter-Product, der er udsprungen af Poesiens evige Rod.

Selv Digtets Feil og vilde Skud ere af den Art, at kun Kraftfylde kunde føde dem af sig. Dersom Digtet havde været mere fuldkommen, og uden disse Feil, vilde jeg ikke faaet nær saa gode Tanker om hans Genie eller om, hvad Fremtiden kan love sig af ham som nu. Det er Poesien i et ungdommeligt Hoved og Hierte, og den friske Ungdoms Kraft, som er udgydet over det Hele. — Men omendskiønt jeg siger dette til Dig, vil jeg dog vel vogte mig for at sige noget lignende til ham selv; thi han kan desværre blive indbildsk og forfængelig nok alligevel. Som sagt — Feil nok, — mange Feil, om Du vil, men Feil, som en Andersen ligesaalidt har Genie til at begaae, som han har Evne til at komme Digtets Skiønheder nær.« —

Ikke mindre Behag fandt han i »Amor og Psyche«, hvoraf han havde læst nogle Partier. Men foreløbig udtrykte han sig ret forsigtigt: »Hvad hans Amor og Psyche angaaer, da er den saare forskiellig fra det forrige Digt, og af en gandske anden Art, og der er intet mindre end Reflectioner deri. Men om han har faaet Grund-Ideen i den gamle Fabel hos Apuleius, som han har taget den hos, er en Sag, hvorom vi disputerer. Vi faae nu at see, naar det Hele bliver færdigt. Hvad Formen angaaer, tør jeg forud give ham godt med ×; og er der nogen Feil at finde maatte det ikke lettelig blive mere end een, men denne vil da ogsaa blive saa betydelig, at den kan veie op med de mange hos Dandserinden. Et af hans Øiemed med dette Product er iblandt andet at overbevise Folk om, at den græske Mythologie, og ikke den nordiske, er Skiønhedens ægte og ædleste Udtryk; — og dertil ønsker jeg ham alt Held; thi det er ogsaa min Tanke om denne Sag.«[2])

Da Værket endelig var udgivet, tilføjede Bispen, at den Grundanskuelse, som savnedes i »Dandserinden« »snarere kunde skimtes i »Amor og Psyche««. »Dette er vel Aarsagen til den Ro, som er udbredt over dette Stykke. Man mærker, at Digteren ikke er hildet eller fanget i sit Stof, men staar med et overskuende Blik udenfor det og søger en højere Betydning i det, hans Aand maler og betragter. Imidlertid er hans Grundanskuelse endnu ikke kommet til Fasthed, Selvbevidsthed, Modenhed. Sker dette — som jeg vil ønske og haabe — vil han med sit Talent erholde en

stor og varig Indflydelse paa sin Tid, thi det er just en Grundanskuelse, den dannede Verden nuomstunder, ubevidst og svævende, higer efter for at komme til Ro, men ikke kan finde; og jeg antager, at med hans Forstand og Geni kan den Grundanskuelse, ved hvilken han omsider bliver staaende ikke blive en falsk eller skæv.«[3])

Faderen kunde rimeligvis have støttet Sønnen stærkere, hvis han havde forstaaet, at der skulde Varme til. Men han frygtede, at Fritz skulde blive overmodig; og derfor roste han ham ikke. Desuden var han bange for, at hvis Sønnen blev ved som Skribent, vilde det gaa ud over Studierne. Endnu var det hans Haab, at Fritz skulde blive Embedsmand. Det var ham klart, at Digteriet kun kunde give et tarveligt Levebrød.

Hvad Bispen skrev til København om den Sag, kan vi tænke, naar vi ser, hvad han ellers bemærkede (23. Decbr. 1833): »Med Hensyn til hans juridiske Examen tilstaaer jeg ikke at være uden Frygt. Men jeg vilde dog gierne, at han skulde faae den snart og med Ære.«

Og Aaret efter (16. Decbr. 1834), da »Kjærlighed ved Hoffet« havde været fremført paa Teatret, var Tonen den samme: »Han giør Lykke, og tiener dertil en god Skilling ved denne Leilighed. Men hvorledes det vil gaae med den juridiske Examen til Foraaret, maa Himlen vide.«

Af den Slags Antydninger fik Fr. Paludan-Müller sikkert en Del; og vi kan ligesaa sikkert gaa ud fra, at det ærgrede ham at se dem. Han lovede Faderen at tage sin Eksamen, men lige saa bestemt lovede han, at han aldrig vilde bruge den. Det var allerede klart, at Juraen kun kunde tjene til at sinke ham paa en Bane, hvor han saa smukt var begyndt, og hvor han ønskede at fortsætte.

Overfor Offentligheden stod han jo heller ikke mere som en stakkels Student. Ikke blot det almindelige Publikum havde modtaget ham med Begejstring; men betydelige Mænd havde fremhævet ham som én af vore største.

Professor Fr. Sibbern, der havde anmeldt »Fire fædrelandshistoriske Romanzer« og »Kjærlighed ved Hoffet«, sendte — da han havde læst »Amor og Psyche« — til Aarhus et begejstret

Brev, der glædede Bispen meget;[4]) og til andre sagde han om Paludan-Müller, at »nu kunde han gjerne gaa hen og lægge sig til at dø; han var allerede udødelig.«[5])

Ikke mindre Elskværdighed lagde Professor Chr. Molbech for Dagen. Hans Lovsang i »*Maanedsskrift for Litteratur*« 1833, S. 895—910, da »Dandserinden« var udsendt, overbeviste enhver om, at selv dette »gnavne Dyr« kunde begejstres for den samtidige Poesi. Han var nu mere lyrisk stemt, end han i sin Tid havde været som Digter. Det var, som om der var gaaet Foraar i ham; og selv følte han uden Tvivl, at han havde haft en vidunderlig Oplevelse. Se her et lille Uddrag af hans smukke Ord:

»Da jeg første Gang læste dette Digt, virkede det paa mig, som om jeg ved Phantasiens Magt blev ført til en Himmelegn, hvor sydlig Blomsterduft blandede sig med vore Bøgelundes friske Morgenluftninger, og med den styrkende Køling fra de danske Strandbredder. Og imedens jeg følte denne Styrkelse udgyde sig over min Aand, hørte jeg bekiendte Toner, der, fra den pludseligt fremtryllede poetiske Verden uden om mig, fandt Veien til mit inderste Væsen. Det var en Klang, som om Vaarens og Sommerens Sangere blandede deres smeltende Triller med klagende Naturtoner, som man undertiden hører dem i Skovene, med Høstvindens Susen i afløvede Trætoppe. Snart igien lød det som en fiern, dæmpet Brusen af Havets Vrede, naar Stormen med Latter pidsker det til at løfte sig i høie Bølger; og undertiden var det en melancholsk, skærende Klagelyd, som Isens, idet dens brudte Flager om Foraaret forgieves søge at modstaae Vandets Magt, der tvinger dem til at knuse og sønderrive hverandre. Dog hørte jeg altid en dybere Harmonie opløse Dissonantserne i de omskiftende Sangtoner, der strømmede fra et rigt Væld; og det var ikke Toner, som blot med en Klang ryste Ørets Nerver; men det var af dem, der have Aand og Siæl, og bringe de dybeste Strænge i et menneskeligt Bryst til at bæve.«

En saadan Anmeldelse var næppe før set herhjemme. Derfor udtalte Heiberg ogsaa 14. December 1833 til Henr. Hertz: »Hans Sværmeri for Dandserinden klæder ham reent forbandet.«[6]).

Og Henrik Hertz nedkradsede paa førnævnte Lap Papir: »Rec. i »Mskr.« har formelig drukket sig fuld i Dandserinden; han er i en Beruusnings Tilst., der giør, at han ingen Feil kan finde i hendes lille Person.«

Senere, da Paludan-Müllers Poesier i 1837 blev angrebet, henviste Molbech til den Tid, da »Dandserinden« havde samlet alle i én fælles Dom. »Intet Digt i Danmark — — — har, siden Øhlenschlægers første Arbeider, udøvet den Virkning paa Publicum som dette.« — — — »»Dandserinden« — skiøndt ligesaa eiendommelig, ligesaa lidt holdende sig til den poetiske Skik og Brug, ligesaa sær (om man vil) som »Kiærlighed ved Hoffet«, har betaget unge Studenter og gamle Critici, Syepiger og Comtesser, Kiøbenhavnere og Anti-Kiøbenhavnere — ja endog »eingefleischten« svenske Øhlenschlægerianere.«[7])

Ogsaa da »Amor og Psyche« fremkom, udsendte han en meget rosende og meget omfangsrig Kritik,[8]) og hertil føjede Professor F. C. Petersen en Afhandling om den til Digtet svarende græske Myte. Molbechs Recension var Resultat af et grundigt Studium. Man forstaar ved Læsningen af den, at han med Kærlighed havde taget fat paa Opgaven, og at han havde følt sig henført til en »Himmelegn«, der ikke var mindre skøn end den, han følte sig henført til, da han havde læst »Dandserinden«.

Paludan-Müller maatte efter al denne Hæder takke Professoren og sendte ham 19. August 1835 følgende Ord: »Iøvrigt er jeg Dem meget taknemlig for Deres gunstige og skaanende Dom over de faa Arbeider, jeg hidtil har ladet komme for Lyset. Jeg selv tør kun ansee dem for et Slags lette Tropper, der skulle berede Veien for en dygtigere Armee, hvis enkelte Bestanddele dog endnu kun spøge i min Hjerne i mere eller mindre klare Omrids og Figurer. Nogle af disse Arbeider haaber jeg dog at kunne tilendebringe i Løbet af et Aars Tid, naar jeg, efter fuldendt Examen, reiser med Muserne til Aars, hvor et ønskeligt Otium venter mig.«

Efter Udsendelsen af »Dandserinden« og »Amor og Psyche« var Molbech straks villig til at arbejde for Fremførelsen af »Kjærlighed ved Hoffet«, hvis Udgivelse han i sin Tid havde givet An-

ledning til; og naar han senere kunde faa Leilighed til det, omtalte han gærne sin unge Vens Værker, læste med sin pibende Stemme højt af hans Digte og præsenterede ham med Tilfredshed for Venner og Bekendte.

Han tog sig altsaa i høj Grad af den unge Mand; men til Gengæld kunde det ske, at Digteren, naar det tiltrængtes, tog sin Beskytter i Forsvar. Det hændte f. Eks., at Molbech i en Polemik med Hauch havde fremsat et Par uheldige Bemærkninger. Ganske vist hævdede han (»*Kjøbenhavnsposten*« 23. Januar 1835), at han ikke havde hentydet til Hauchs Legemsmangel; men hans egne Ord talte imod ham og vakte ikke ringe Forargelse.

I den Anledning skrev H. C. Andersen 10. Februar 1835 til Ingemann: »Molbech faaer da nu ogsaa fra alle Kanter; man seer, hvorledes han er yndet. Lumpenheden med Hauchs B e e n har indigneret mig! Nogle, deriblandt Paludan-Müller, paastode forleden i Selskab, at Molbech aldrig kunde have meent det; men Hertz, Heiberg, hans Kone og jeg, vi protesterede Alle derimod!«[9])

En særlig Omstændighed medførte, at Molbech med Omhu studerede Paludan-Müllers Skrifter, idet han deri fandt et rigt Materiale til sin store Ordbog. Mest af »Dandserinden« og »Adam Homo« samlede han en Mangfoldighed af Udtryk, som ikke fandtes hos ældre Digtere, Ord som dengang gjorde et overraskende moderne Indtryk, skønt de fandtes Side om Side med en god Del poetiske Vendinger, som hørte en svunden Tid til.

Dertil kan saa føjes, at Molbech havde Sympati for Paludan-Müller, fordi han kendte hans Slægt. Selv var han fra Sorø og følte sig allerede af den Grund knyttet til Familierne Paludan-Müller, Kongslew og Borch, og disse Familier nævnes da ogsaa adskillige Gange i hans Dagbøger.

Man ser f. Eks., at han ofte skrev til Enkefru Borch, og at han undertiden kom i hendes Familie. Om Aftenen 13. Juli 1818 indfandt han sig hos Prokurator Friderichsen: »Her var bl. a. den brave Palludan-Müller fra Kierteminde, hans vakkre Børn og den lille indtagede Comtesse Moltke, der er i hans Huus.«

Om Fru Friderichsen udtalte han efter en Visit den 26. Febr.

1819: »Det er en interessant Kone, med en livelig, aandfuld Natur, og uden Affectation.«

Ogsaa om Besøg hos Paludan-Müllers Fader faar man at høre, idet Molbech i 1818 var i Kærteminde, og i Sommeren 1824 (27. Juli) skrev han til Stiftsprovsten angaaende Undersøgelse af Karen Brahes Bibliotek. Nogle Dage senere rejste han til Odense efterat have været paa Sanderumgaard hos Gehejmeraad Bülow, spiste hos Paludan Müllers og sendte efter Hjemkomsten (20. August) Brev med sin (og Sibberns) Ven, Seminarieforstander C. J. Heise. Atter i 1826 (20. Juli) kom han til Fyns Hovedstad — og besøgte Adjunkt Hanck, Stiftprovst Paludan Müller, Bogtrykker Hempel og Pastor Steenbuck; og i 1827 (30. Juli) hjemsøgte han Hanck, Plum og fl. og spiste til Middag hos Stiftsprovstens o. s. v.

Det var altsaa ret naturligt, at Fr. Paludan-Müller henvendte sig til Professoren, da »Kjærlighed ved Hoffet« var fuldført, særlig da Skuespillets Antagelse i væsentlig Grad beroede paa hans Dom; og til Broderen Caspar skrev han derefter i Juni 1832, da han sendte Romancerne og Skuespillet: »Jeg har været et Par Gange hos Molbech (een af Theaterdirecteur.) han er mild som en 2 Skilling og klemmer mig hvergang meget venskabeligt i Haanden.«[10])

Noget senere (18. Januar 1833) findes i et Brev fra Bispen til Sønnen i Odense en Bemærkning, der tyder paa, at Fritz holdt Forbindelsen vedlige: »Molbechs Begiering til Fritz om, at Du vilde sende ham en Afhandling til hans nordiske Tidsskrift, bør Du bestemt tage for fuldt Alvor af Manden.«

Desuden var Fr. Paludan-Müller i 1833 to Gange i Selskab hos den betydende Kritikus. Første Gang var ved et »Ordbogsgilde«, d. v. s. en Fest, der blev fejret ved Udgivelsen af Molbechs bekendte Ordbog.[11]) En saadan Højtidelighed blev afholdt 20. Maj; og Molbech nævnede Gæsterne: Litterat A. E. Boye, Konferensraad Jonas Collin, Boghandler Jacob Deichmann, Biskop P. E. Müller, Konfessionarius J. P. Mynster, Kammerdirektør J. F. Schønheyder »og nogle flere Venner.« Men om det var den Sammenkomst, Paludan-Müller var med til, ved vi ikke.

Derimod fulgte senere en Del Sammenkomster, hvor han traf

forskellige Gæster, som her skal nævnes. Første Gang var det Molbechs 50-Aars Fødselsdag:

1833, 8. Oktober. Prof. O. L. Bang, Litterat A. E. Boye, Biblioteksmændene J. A. Bølling og Fr. Fabricius, Sprogmanden F. P. J. Dahl, Biskop P. E. Müller med Sønnen Ludvig samt Fr. Paludan-Müller og Etatsraad E. C. Werlauff. — (Molbech omtalte da Paludan-Müller som »en ogsaa personlig interessant, ejendommelig opvakt ung Mand, hos hvem noget ualmindeligt og Poetisk let forkynder sig. Talestemmen er det mindst behagelige hos ham.«)

1835, 12. Januar. Collin, Deichmanns, Henrik Hertz, Prof. theol. M. H. Hohlenbergs, Fru Mynster, Paludan-Müller og Schønheyders.

—, 8. Oktober. Hohlenbergs, Paludan-Müller, Prof. C. Wiborgs, Skuespillerinderne H. Jørgensen og Louise Petersen (senere gift Phister) og nogle flere.

1837, 8. Januar. Deichmann, Konsul F. A. Ewerløf, J. L. Heiberg, Hertz og Paludan-Müller.

Det var i det væsentlige ældre Mænd, der her kom sammen. Man talte naturligvis om Ting, som dengang betragtedes med stor Interesse, men som ingen nu gider høre om. Men da de litterært interesserede var i Flertal, kan man tænke sig, at Digtningen fik en fremtrædende Plads i Samtalens Løb. Ved det sidstnævnte Selskab var »*Svend Dyrings Hus*« netop udkommen, og det samme gælder 1. Del af »Poesier«; og ved Sammenkomsterne i 1835 var man i den Periode, da »Kjærlighed ved Hoffet« blev spillet.

Blandt Molbechs Venner nævnes Boghandler Jacob Deichmann; og ogsaa hos ham kom Paludan-Müller, skønt han — ligesom flere ligesindede — fik sine Bøger udgivet af Reitzel. Her anføres nemlig som hyppige Gæster: Molbech, A. E. Boye, Peder Hjort, Carl Liebenbergs Fætter: den senere kendte Politiker J. F. Schouw, Juristen Kolderup-Rosenvinge, Historikeren Laurids Engelstoft, der boede i samme Hus som Deichmann, og Sønnen C. T. Engelstoft, Professor N. L. Høyen, Gehejmearkivar Finnur Magnussen, Professor Sibbern, Chr. Winther, Poul Møller, Fr. Paludan-Müller og endelig J. Giødvad, der fra 1829 hørte til Familien.

Blandt de kvindelige Gæster nævnes Frøknerne Josephine Bidoulac (senere Fru Welhaven), Emilie Kruse (senere gift med Maleren Roed), Mathilde Wiborg (senere Professorinde Barfoed), Ulrikke Strøm og Alvilda Müffelmann.[12])

Her var Lejlighed til ungdommelig Spøg, mens de ældre samledes omkring Deichmanns.

Adskilligt mere betød det dog, at Paludan-Müller var velset i Johan Ludvig Heibergs Hjem, der laa paa Kristianshavn.

Det var muligvis H. C. Ørsted, der først førte de to Digtere sammen, idet han halvanden Maaned efter »Dandserinden«s Fremkomst samlede et Aftenselskab, hvor ogsaa Hertz, der Aaret før havde opgivet sin Anonymitet, var til Stede:

1833, 2. April. J. L. Heiberg og Frue, Henr. Hertz, Prof. L. Manthey og Frue, Docent J. J. Nervander (Helsingfors), Fr. Paludan-Müller og Marinekaptajn J. Seidelin.

Dermed var Forbindelsen sluttet. Allerede 13. Decbr. s. A. fortalte Paludan-Müller til sin Broder Caspar, at »om Lørdagen er jeg gjerne ude hos Heibergs, hvor vi drikke Punsch over en lav Skoe, medens jeg gjør Fruen min Compliment. Iøvrigt er jeg slet ikke forelsket i hende, thi dertil stikker Aktricen for meget igjennem.«[13])

Senere sendte han, sammen med et Eksemplar af »Zuleimas Flugt«, en skæmtende Billet[14]) til Familien Heibergs Ven C. G. Andræ, der da var Premierløjtnant i Næstved:

Kjøbenhavn, d. 16. Febr. 1835.

Her har jeg den Fornøielse at sende Dem det tyrkiske Fruentimmer, vi talte om i Vinter. Skulde hun, uagtet sin høist trængende og ynkelige Forfatning, kunne bidrage til Deres Underholdning, vilde det sikkert være hende meget kjært; men i saa Fald maa De først lade hende faa nogle tørre Klæder, thi de, hun nu bærer, ere ganske gjennemvaade, cfr. Pag. 95. — Medfølgende Exemplar, hvori Oberst Guldbergs Navn findes, beder jeg Dem at sende ham fra mig af.

Hvorledes behager iøvrigt Nestved Dem? Det eneste af Byen jeg kjender, nemlig Billardet, duer ikke synderligt. Gadernes Oplysning skal ogsaa kun være maadelig, og paa Folkenes Hjerter — saa siger Rygtet — skal man tydeligt kunne spore den totale Mangel af bløde Stene paa Fortogene. — Ikke sandt, De lever dernede omtrent som Apollo blandt Hyderne. Da De veed, at De snart vender tilbage til Olympen —, ɔ: Kjøbenhavn, — tillader De Dem allehaande Spøg med Hyrdinderne, uden at betænke disse Skabningers Qual og Quide, naar Guden har forladt dem. Fy, det er ikke smukt!

Fra Christianshavn No. 3 kan jeg hilse Dem. Skjøndt alt er meget vel dér, er Fruen dog endnu ikke i velsignede Omstændigheder, hvilken negative Fortjeneste et taknemligt Publicum bør paaskjønne. Det blev da ogsaa til Vind med Dronningen af England, som De maaskee har seet af Aviserne.

Nu Adieu! At De maa leve vel i Deres Exil, ønsker

Deres hengivne

Fr. Paludan-Müller.

Yderligere faar man gennem Teologen P. E. L i n d at vide, at han mødte Paludan-Müller 25. April 1835 i Heibergs Hjem og kom i den følgende Tid en Del sammen med ham, og af et senere Brev fremgaar det, at de allerede i Sommeren 1834 besøgte Vennerne, mens de opholdt sig paa Eriksborg i Taarbæk.[15])

Ogsaa Molbech nævner ham hos Heibergs i en Gruppe kendte Personer:

1836, 17. Decbr. Collin, Hertz, Molbech, Paludan-Müller og Skuespiller Rosenkilde. [Molbech bemærker: »En meget munter Middag og Aften. Jeg gik først hiem med Hertz (som allene blev saa længe) Kl. 11.]

Og endelig belyses Forholdet til Heiberg og Frue gennem de Breve, Paludan-Müller sendte dem.

Det fremgaar bl. a. heraf, at han i Vinteren 1834—35 kom til Te hos Ægteparret. Naar han indfandt sig, var Tonen langt

mindre præget af Aand end af Aandrigheder. Enkelte Skikke var importeret fra Bakkehuset, og mange Løjer hittede man selv paa. »Fru Heiberg fortalte, at hun aldrig nogensinde havde kendt hans Lige i overstrømmende Munterhed og Livlighed, som han dengang var; det var ikke saa meget det, han sagde, som den ungdommeligt levende og friske Maade, hvorpaa han sagde det, der gjorde ham saa indtagende og uimodstaaelig. Naar Heibergs stundom var i Selskab, hvor de ikke morede sig — og det kunde hændes — benyttede Heiberg gerne en Lejlighed til at hviske til sin Kone: »Aa Gud give dog, Paludan-Müller vilde komme!« — saa vidste de, var Situationen reddet.«[16])

Lystigheden kunde endda gaa temmelig vidt. Men det skal formodentlig ikke tages bogstaveligt, naar Paludan-Müller i et Brev af 11. Marts 1836 til Fru Heiberg omtaler en Aften, da de »ude paa Christianshavn, Brogade No. 3, sloge alle Meubler og alle Speile istykker, knuste Glas, Flasker og Tallerkener, toge Tappen af alle Viinhandlerens Tønder, og lode Rom, Viin og Cognac i een skjøn Strøm rende ud paa Gaden.«

Paludan-Müllers Beundring for Fru Heiberg fik mere Udtryk i frimodig Kaadhed end i øm Tilbedelse. Han siger 29. Maj 1836 i et Svar paa Brev af 24. April, der havde glædet ham »som Manna'en glædede Jøderne i Ørkenen«: »De er en meget elskværdig Dame, og det er allerede meget; men De har ogsaa en prægtig Forstand.«

Men han behandlede hende ikke altid, som om hun var forstandig, og hans Smiger var ikke højtidelig. Nogen stor Vægt kan man næppe tillægge en Svada som denne her: »Mine Tanker staae alle med krumme Rygge for Deres elskværdige Ihukommelse, og Deres Erindring dominerer i mit Inderstes ikke blot Lønkammer men ogsaa Spisekammer og Fadebuur.«

Heller ikke skal man lægge for meget i Ordene, naar han erklærer, at hendes Talenter »virkelig have spillet grausam ja som Bomber og Granater i Poppidans Hjerte, hvilket bevidner under Haand og Segl

Paludoppidan.
(L. S.)«

Fruens Talenter havde sikkert kunnet forvirre ham en Del; men Poppidans Hjærte blev ikke saaret alvorligt.

Naar vor Digter skrev til Heiberg selv, var der mere Fornuft i Indholdet, selv om Tonen da ogsaa var livlig. I et Brev af 5. Januar 1836 takkede han for det forløbne Aar, og udtalte Ønsket om, at de glade Dage maatte fortsættes: »Gid — dette Ønske gjælder mig selv — vi til næste Juul alle maa sidde forenede ved Arraks-Punsch og megen Lystighed paa Brogade No. 3 p e r Christianshavn, og gid vi alle til den Tid maa være lykkelige og glade. Amen!«

Naar han sluttede sig til Heiberg, skyldes det forskellige Forhold. Han yndede Heibergs Interesse for den romantiske Digtning, hans Vid, hans intellektuelle Klarhed, hans Elegance i Udtryk og Vendinger; og selv om Paludan-Müller ikke blev Hegelianer, satte han Pris paa filosofisk Dannelse og Indsigt. Gennem Georg Brandes har vi da ogsaa hans egne Ord for, at han var en stor Beundrer af den ældre Kollega: »Han har selv fortalt mig, at han i sin Ungdom var saa indtaget i Heibergs Person og Underholdning, at denne nu og da maatte anvende den Formel for at faa ham bort: »Ja hør, Paludan-Müller, gaar De ikke nu, saa lader jeg rede til Dem paa Gulvet her.«[17])

Heiberg gav ikke selv en Kritik af Ungdomsskrifterne, skønt han i »*Interimsblade*« 19. Januar 1834 lovede at skrive om »Dandserinden«. Men han fortalte i 1842, at »»Dandserinden« var i Alles Munde, den oplevede i kort Tid flere Oplag, unge Digtere dannede sig efter den. Alle vare enige om, at dette Digt var det Skjønneste, som endnu var skrevet paa Dansk, og at Paludan-Müller var den største Digter, som havde existeret«;[18]) og ad Omveje ved vi, at han kaldte »Amor og Psyche« et Mesterstykke.[19])

Men har Heiberg ikke anmeldt Paludan-Müllers første Værker, har han dog paa anden Maade støttet ham. Bl. a. optog han nogle Digte i »*Flyvende Posts Interimsblade*«, og desuden fremkom samme Sted 23. Februar 1837 »*Betragtninger over det Skjønne*«, skrevet af Faderen.

Den eneste Anmeldelse, der i Trediverne fandtes i Heibergs

Blade vedrørende Paludan-Müller, var D. G. Monrads bemærkelsesværdige Recension »*Om Dandserinden betragtet som reflecterende Poesie.*«[20])

Monrad var dengang endnu ikke teologisk Kandidat. Hvorvidt han havde noget Kendskab til Fr. Paludan-Müller eller til Brødrene Vilhelm og Jens, ved vi ikke. Men senere — i 1838—39 —, da han var i Paris, kan han have truffet »Dandserinden«s Ophav.

Tilslutningen til Heiberg blev af afgørende Betydning for den unge Digter; og dermed er allerede sagt, at han ikke kunde henregnes blandt Oehlenschlägers Disciple.

Digterkongen fandt intet Behag i hans Ungdomspoesier. Om »Amor og Psyche« erklærede han — som man ved —, at »Biergene i dette Digt ere af Chocoladekager, Sneen er af pidsket Flødeskum, Blomsterne malet Sukkerknas.«[21]) I 1834 skal han have sagt, at der var mere Poesi paa en Side af »Vilhelm Zabern« end i Paludan-Müllers Værker tilsammen;[22]) og endelig i 1838 talte han overfor Nordmanden P. J. Collett overlegent om den yngre Digter, »som han ikke yndede og erklærede temmelig talentløs.«[23])

Paludan-Müller beundrede derimod fra først af sin store Forgænger. Hans Romancer syntes at tyde paa det; og 13. Februar 1834 sendte han »Amor og Psyche« til den, »der først af Alle har ført Poesien i dens fulde Kraft, Omfang og Skjønhed til vort Fædreland.« Men allerede her lægger man Mærke til, at der kun hentydes til Oehlenschlägers Ungdomsvirksomhed, ligesom man i »Dandserinden« kun ser omtalt »Oehlenschlägers rige Ungdomsværker«. De senere Arbejder ringeagtede han, og ved at vælge et Æmne fra den græske Mytologi stillede han sig da ogsaa bevidst i Opposition.

Til Tider gav Ringeagten sig meget kraftige Udslag. I et Brev af 2. Maj 1834 til Fru Hansteen talte han særlig haardt om »*Norgesreisen*«; og om »*Dronning Margrethe*« mente han: »Gud veed, han havde snarere fortjent en Pibeconcert, end en Krans for dette Product.« — — »Ved Jupiter! nei, der er nu saa lidet at misunde Oehlensg. for, at man tvertimod maa tage alle hans ypperlige Ungdomsværker for en Dag, for at ihukomme hans Fortjene-

ster. Sandelig, han staaer som et stort Phænomen og Exempel baade til Glæde og Advarsel, og til Paamindelse om, at selv det ypperste Genie ved Forsømmelse gaaer til Grunde.«

Noget tilsvarende finder man i førnævnte Brev til Heiberg (5. Januar 1836), hvor han behandler Oehlenschlägers »*Fyensreise*« ligesaa kraftigt som tidligere »Norgesreisen«. Og yderligere spørger han Heiberg, hvad han mener om »*Sokrates*«: »For at have en Maalestok, ønskede jeg blot at vide, om Socrates er ligesaa fortrinligt et Værk som Tordenskjold, eller endog skulde kunne maale sig med salig Dronning Margrethe.«

Saadan var Tonen. Den var paa det Tidspunkt i Overensstemmelse med den, Heiberg og ogsaa i nogen Grad den, Molbech anvendte. Paludan-Müller stod Oehlenschläger fjærnt. Han var ganske vist med til at hylde ham i 1849. Men hans Beundring for ham var ringe; og han erklærede kort og godt, at Oehlenschläger var dum.[24])

Saa haardt dømte han næppe Soranerne. Men han var dog ikke helt uenig med Heiberg og Molbech, der bægge havde haft kraftige Batailler baade med Hauch og Ingemann.

I førnævnte Brev til Heiberg omtalte han den »polemiske Strid med Soranerne i Flyv. Post 1830, som jeg her igjen har læst med den største Nydelse; thi det er virkelig noget af det Vittigste og Interessanteste vor Literatur besidder.«

Dog maa vi, naar vi omtaler Paludan-Müllers Holdning overfor Soranerne, tage i Betragtning det nære Forhold, hvori han gennem Familierne Borch og Rosenstand-Goiske stod til dem. Det kan navnlig have haft Betydning for Forholdet til Ingemann og Bredahl.

Fru Borch kom meget sammen med Ingemann; og hun var stadig Budbringer mellem Bredahl og Paludan-Müllers Tante Marie Benedicte Rosenstand-Goiske, født Wøldike.

Særlig det sidste Forhold er bemærkelsesværdigt. Fru Rosenstand var gennem en Menneskealder en aldrig svigtende Støtte og Raadgiver for Bredahl. Hvor det var muligt, søgte hun at vække Interesse for ham — ofte uden at han anede noget derom —; hun sendte ham baade ny og gammel Litteratur og diskute-

rede med ham i Breve hans egne og andres Værker. Naturligvis sendte hun ogsaa Paludan-Müllers; og Bredahl sagde da gentagne Gange sin Mening om dem.

Først læste han »Kjærlighed ved Hoffet« og skrev i den Anledning 18. April 1833: »Kjærlighed ved Hoffet« er et godt Stykke. Om det har været opført, veed jeg ikke, men det maatte, synes mig, kunne more Publicum; thi her er jo smukke Dragter, smukke Decorationer, Musik — Ja: Maskerade. Her er Spøg, Lune, Vittighed, men ingen Characteerskildring.«

Bredahl var blandt de mest glødende Tilhængere af Shakespeare, men tog ham betydeligt tungere, end den unge Paludan-Müller gjorde. Han fandt sikkert ogsaa »Dandserinden« for let; men skrev ikke desmindre: »Jeg har læst Digtet: »Dandserinden« og fundet adskillige gode Sager, blandt Andet: Diones Afskedsbrev til Charles, saa at Forfatteren just ikke allevegne har bragt Moden sin »Tribut«. Med Satire, Sententser, moralske Betragtninger etc. slaaer Forfatteren mangen Svinke.« — — —

Atter 7. Juni 1834 havde han noget at fortælle: »Jeg har ikke læst Amor og Psyche; men, saavidt jeg af et Par af denne Forfatters Romancer og af Et og Andet i Dandserinden kunde skjønne, besjeler en virkelig Musa, og ingen Hverdagsnymphe, denne Forfatter.«

5. Februar 1835 erklærede han om H. P. Holsts »Nytaarsgave«: »De har Ret; *Lucifers Fald* er det meest poetiske i denne Samling.«

Senere (18. Febr. 1835) lød Dommen dog saadan: »»Lucifers Fald« er godt; men M i l t o n lod ham falde bedre.«

Og endelig fortalte han samme Sted efterat have læst »Amor og Psyche«: »for Tiden anseer jeg Forfatteren for vor bedste Lyriker«. Dog stødte det ham, »at hans Musa, blandt andet, bruger Døgnets snurrige Riim i alvorlige Partier, item: at hun, ikke just saa sjælden, har mere sin Styrke i F o r m, end i T a n k e; men dette tør jeg ikke sige til Nogen af Frygt for S i b b e r n & C o m p., der alt har paasat hende Udødelighedskrandsen og stræbt at bilde hende ind, at Stjernerne alt dandse efter hendes Musik.«

Bredahls Kritik var i det væsentlige rosende. Kun da Fru Ro-

senstand engang gjorde opmærksom paa, at han selv skulde holde sig mere til Jorden, gjorde han en Grimace ad »Dandserinden« og andre Ting, der var i Mode.

Fru Rosenstand bad engang sin unge Slægtning om at støtte Bredahl. Hun gav ham Manuskriptet til »*Ei blot til Løier*« og bad ham forespørge hos Molbech, om Stykket egnede sig til Opførelse. Men Paludan-Müller var selv klar over Udfaldet, før han udførte sit Ærinde. Molbech forkastede det, som han forkastede alt, hvad der kom fra den Side.[25])

Den Del af Soranerne, der var Paludan-Müller imod, var Heibergs Angribere: P. Hjort, Wilster og Hauch.

Som vi har set, blev »Kjærlighed ved Hoffet« modtaget med Venlighed af Wilster, men senere viste han sig som Modstander af Digterens Produktion. — P. Hjort rettede et meget stærkt Angreb mod »Amor og Psyche« (»*Kjøbenhavnsposten*« 18. Juli 1835), et Angreb, som støttedes (19. Aug.) af en Mand, der gemte sig under Mærket »P. g.«, men besvaredes af den unge Teolog P. E. Lind (22. Juli og 26. Aug.). — Ogsaa Hauch udtalte sig nedsættende om nævnte Digt. I et Brev til H. C. Andersen citerede han med Tilfredshed Oehlenschlägers førnævnte Ord om »Amor og Psyche« og bemærkede derefter selv, at »Paludan-Müller kun var i Besiddelse af en smuk poetisk Kjole, som han trak paa, naar han traadte frem for Publicum.« H. C. Andersen derimod »besad et ægte poetisk Hjerte.«[26])

For H. C. Andersen var Hauchs Ord vistnok kærkomne. De to fynske Digtere nævnes i Trediverne altid i Modsætning til hinanden, og det maa sandsynligvis staa i Forbindelse med, at de ikke nærede nogen gensidig Velvilje.

Vi har set, at Paludan-Müllers Fader satte Sønnens Geni over Andersens. Ogsaa Molbech frakendte Andersen store Digtergaver og omtalte ham endog med Foragt. I den førnævnte Betænkning vedrørende Kritikken af »Poesier« I (1837) fremførte han bl. a.: »Med al Andersens Credit i en temmelig udbredt Kreds af en vis Art og Natur, — og med al hans Smigren for Øieblikkets Mode og Theatersmag — har det aldrig villet lykkes ham selv at faa Fodfæste paa Scenen. P. Müller derimod trængte strax igennem med et dramat. Arbeide, som Alle ved Theatret, uden jeg og Instr.

Nielsen vare imod, som var høist usædvanligt, endog barokt i sin Composition — og behandlet med en poetisk Frihed, der ikke tog mindste Hensyn til Publicums Lyst og Smag.«

H. C. Andersen blev fra den Kant stadig betragtet som en Mand, der ikke havde en egen Karakter, men kun søgte at være til Behag for Publikum; og den Mening blev bestyrket, da Søren Kierkegaard i »*Af en endnu levendes Papirer*« (1838) omtalte ham som en Mand, der var uden »Livsanskuelse«.

Det var ikke underligt, om H. C. Andersen vendte sig med Bitterhed baade mod Molbech og Paludan-Müller; men han nøjedes dog med i »*Mit Livs Eventyr*« at nævne den simple Kendsgærning om Forholdet til Molbech: »I min tidligste Forfattertid havde jeg hans særdeles Gunst, men snart efter sank min Stjerne for en anden opgaaende; det var Paludan-Müller, der fremtraadte med »Dandserinden« og siden med »Amor og Psyche««.

Naar Æventyrdigteren tænkte paa den Tid, da Paludan-Müller som ung Student skrev til ham og tilbød Samarbejde, da kunde han vel bebrejde sig selv, at han ikke havde benyttet Lejligheden til — om muligt — at opnaa et Venskab. Nu kom han i mange Aar til at staa ham fjærnt; og han knyttedes nærmest til Oehlenschlägers Gruppe, selv om han ofte gjorde Tilnærmelser overfor Modstanderne.

Til Oehlenschlägers Flok maa ogsaa henregnes Poul Møller og Chr. Winther.

Poul Møller var i 1831 bleven Professor i København og kom hertil 26. Maj. Han havde været ulykkelig over at omgaas sine »stive, høitidelige, kolde, stolte, haarde, udelicate, plumpe, fordomsfulde quasi-Landsmænd« i Norge, og han havde ikke dèr i Landet kunnet finde en passende Jordbund, hvoraf han kunde »drage nogen naturlig Næring«. Nu haabede han paa en lykkelig Tid. Men ikke alt gik efter Ønsket. Hustruen, der var kommen til København 5. Maj 1831 med Børnene, var et Par Gange alvorligt syg og døde i 1834.

Efter sin Hjemkomst havde han Bopæl paa Vesterbro, hvor ogsaa Fr. Lange som nygift havde sit Hjem 1832—33; og Fr. Paludan-Müller kan næppe have undgaaet at møde ham dels dèr, dels hos Heibergs.

Poul Møllers Digt ved Hansteens Hjemkomst havde den unge Fritz fundet smukt; og senere kan han med Glæde have studeret Afhandlingen om «*Sjælens Udødelighed*«, som Broderen i Odense og Faderen i Aarhus læste med stor Interesse. Men Beundringen var ikke gensidig. Selv om Poul Møller erkendte, at den unge Mand havde usædvanlige Anlæg, mente han ikke, at de blev udnyttet rigtigt. Vi ved, at »Kjærlighed ved Hoffet« ikke behagede ham. Han saa deri en uheldig Efterligning af Shakespeare og Gozzi.[27]) Heller ikke »Dandserinden« syntes han om. Det fremgaar af et Digt, hvori der blandt andet siges:

I eet Minut han lader, som han raser;
Men pludselig han bliver rørt og øm.
Og medens han med Skoggerlatter spaser,
Med Eet han brister i en Taarestrøm.

Her hentydes bl. a. til det Sted i »Dandserinden«, hvor der staar de næsten baggesenske Ord:

I dennes [Lyrens] Strenge vil jeg storme, rase,
Lee, smile, græde — stedse avec grace.
(*Poet. Skr.* I, S. 8.)

Og endelig dadlede han »Amor og Psyche«.[28])

Poul Møller fandt aabenbart en Del Unatur i Paludan-Müllers Arbejder; og det fremgaar af samme Digt, som her er citeret, at han særlig var utilfreds med at se den unge Mands Tilbøjelighed til at efterligne fremmede Digtere. Da der senere blev rettet Angreb paa »Poesier« I (1837), satte han sig da heller ikke imod det; men ansaa den indsendte Recension »for fuldkommen passende for Maanedsskriftet.«

Ogsaa Poul Møllers Plejebroder Chr. Winther kan Paludan-Müller have truffet hos Langes, der atter i Fyrrerne kom til København; og desuden kan han have haft Forbindelse med ham, medens han var Medarbejder ved H. P. Holsts Nytaarsgave.

Winther var en Ynder af »Kjærlighed ved Hoffet«; men en stor Del af Paludan-Müllers reflekterende Digtning var ham imod. Til Gengæld fandt Paludan-Müller, at Winthers Karakter var for

svag og hans Poesi for tanketom.[29]) En Tid havde de en fælles Interesse, nemlig Heines Værker.

I Hovedsagen kan man sige, at Paludan-Müllers Modstandere var Oehlenschläger og hans Venner; og det er ganske naturligt, at det var saadan. For det første søgte den unge Digter bort fra det nationale, og for det andet havde Hensyn til ydre Form og til Tankeindhold til Tider saa stærk en Overvægt i hans Poesier, at Stoffets Levendegørelse led derunder; og Dyrkelsen af det levende Stof udgjorde netop Essensen i den oehlenschlägerske Æstetik.

Sine Tilhængere maatte Paludan-Müller søge blandt Folk af meget forskellig Art. Mest bemærkelsesværdigt er — som man vil have forstaaet — Forholdet til Molbech og Heiberg, og derfor skal der siges endnu et Par Ord om dem.

Molbech havde tidligt beundret Heiberg. I Marts 1816 noterede han i sin Dagbog: »Jeg var d. 25. om Aft. hos Fru Gyllembourg og hørte med inderlig Glæde Heiberg forelæse den 1ste Act af sin usigelig deilige Psyche.«[30])

27. April s. A. skrev han igen »var Heiberg hos mig om Efterm.« og læste atter »sin deilige Amor og Psyche 1ste Act.«

Fra den Tid var der et ret godt Forhold mellem dem. Men i 1829 blev Heiberg Teaterdigter og Oversætter, og i 1832 blev Molbech Direktør ved det kongelige Teater, og det medførte alvorlige Sammenstød. I 1832 indsendte Heiberg en alenlang Klage over, at Molbech foretog Forandringer i indsendte Manuskripter; i 1834 fremsatte Heiberg desuden i »Flyvende Posts Interimsblade« et Angreb under den fejlagtige Forudsætning, at det var Molbech, der havde givet ondt af sig i »Kjøbenhavnsposten« 21.—22. Marts, hvilket gav Anledning til nye Skriverier;[31]) og endelig kan nævnes, at der havde været Uoverensstemmelser med Hensyn til Fru Heibergs Paaklædningsværelse paa Teatret.[32])

Først i 1836 heledes Forholdet. I Molbechs Dagbog staar der under 17. Januar: »Jeg besøgte Fru Gyllembourg og Fru Heiberg. Prof. H. kom ned, og dette var, efter Stridigheden, første Gang jeg talte med ham hiemme.«

Efter den Dag kom Molbech oftere uden dog i Fyrrerne at blive budt som Gæst. Særlig holdt han af at komme i Visit hos Fruen,

for hvem han nærede stor Interesse. Han erklærede endog 10. Marts 1847 i et Brev til Reuterdahl, at hvis en Mand i hans Alder (han var 64 Aar) og med hans Temperament kunde være forelsket, vilde han være det i Fru Heiberg, af hvem han siden Slutningen af Tyverne havde følt sig tiltrukken.

Fruen skrev til Gengæld smukt om den gamle Professor: »at kun faa vare i Besiddelse af den Ridderlighed og det fine Galanteri mod Damerne som Molbech.«[38])

Dette Galanteri forstod Heiberg dog næppe at vurdere; og til Trods for, at de to Mænd med Hensyn til litterære Sympatier havde en Del fælles, forstod Heiberg vist heller ikke at vurdere Molbech som Kritiker. Vi ser det blandt andet af den nævnte Artikel i Interimsbladene.

Molbech havde ikke som Heiberg en klar og fast æstetisk Teori; og hans altfor store Produktion manglede den elegante Form, som af den yngre Kritiker blev betragtet som Skribentens fornemste Pryd. Henrik Hertz siger desuden i Studiebog C. 82 (Indlæg), hvori han omtaler flere Æstetikere, at han savnede Vid og Skarpsindighed hos ham: »Nogle, som Baggesen, have søgt at gjøre og gjort Opsigt ved Vittighed mere end ved Grundighed.« — »Andre, som Heiberg, have søgt at forene Vittighed og Grundighed.« — — Molbech savner baade Vid og Skarpsindighed. Han har da kun én Udvej: »at synes glubsk.« Den Udvej har han valgt »ingenlunde fordi han er af saa vild, balstyrig Characteer — tvertimod, han er en behagelig, omgjængelig Mand, som man i det daglige Liv næsten altid kan nærme sig uden Fare, men han har valgt den, fordi han maatte, fordi ingen anden stod ham aaben, naar han ellers vilde være med paa den litteraire Kampplads.«

Hertz fandt Molbech glubsk paa to Maader: Han var haard i sin Fordømmelse, men »ogsaa glubsk i sin Roes (Rec. over Paludan-Müller, Chr. Winther etc.).« Dog indrømmede han et andet Sted (Studiebog K.k 7), at Molbech havde skrevet gode Recensioner over Hauch og Andersen; og der havde han netop været temmelig stræng.

Her er den Mening, som Heibergs ivrigste Tilhænger havde; og den dækkede vistnok fuldstændig Heibergs Dom. Man vil faa

det Indtryk, at selv om Heiberg og Molbech i det væsentlige havde fælles Venner og Fjender, kunde det være svært at komme i nær Tilknytning til bægge Parter. Men Paludan-Müller klarede Vanskelighederne.

Med den dobbelte Støtte, skulde man tro hans Bane sikker. Kun faa Digtere er slaaet saa kraftigt igennem straks; og kun faa har fra Begyndelsen haft saa formaaende Venner. Men foreløbig var Glansperioden forbi.

X.

DE SIDSTE STUDENTERAAR

Paludan-Müller havde nu opnaaet større Tryghed end i de første Studenteraar. Han behøvede ikke mere at frygte, at hans Liv skulde gaa til Spilde. Nu kunde man snarere vente, at han vilde blive overmodig og tro — som Sibbern sagde — at Udødeligheden var ham vis. Dog paastod Broderen Caspar, der i Foraaret 1834 var i København, at man ingen Forandring kunde mærke: »Iaftes var jeg hos Kongslevs. Frits er ganske som sædvanlig. Han sludrer og snakker løst og fast imellem hverandre. — Du kender jo nok hans Manér. Til Forfængelighed eller Hovmod over al den Virak, der røges for ham, er ikke mindste Spor. Han korrigerer nu den anden Udgave af »Amor og Psyche««.[1])

Der er intet, der tyder paa, at Paludan-Müller følte sig som Verdens Midtpunkt, selv om han havde meget store Forventninger. Noget andet er, at man lagde Mærke til ham og forkælede ham. Han var jo ikke blot Digter, men tillige en kendt Mands Søn og dertil livlig og — skønt han i sin Digtning haanede de almindelige Selskabs- og Høflighedsformer — ogsaa et belevent ungt Menneske. Af Skikkelse var han ungdommelig slank og af Middelhøjde — lidt højere end Heiberg. Hans Ansigt var kønt, om end Trækkene var vege. Mest bemærkede man hans store, levende blaa Øjne og det lysbrune Haar. Det letbevægelige Sind viste sig i Ord og Handlinger. Han talte — som det flere Gange er sagt — særdeles livligt. Let blev han grebet ved noget skønt eller ved Omtale af Æmner, der havde hans Interesse; men ligesaa let blev Indtrykkene skudt til Side. Overfor Fænomener, der ikke var efter hans Smag, viste han sig — særlig i de yngre Aar — stærkt satirisk. Men mundtlig henvendte han sig kun til en lille

Kreds og indlod sig aldrig paa at fremtræde offentlig som Taler. Dertil manglede han Anlæg, i Særdeleshed da hans Stemme var uden Kraft og Fylde.

Den lille Kreds, hvor han bedst følte sig hjemme, var stadig Familien Borch-Friderichsen-Holstein.

Overfor sine Slægtninge var han megen Tak skyldig. Ikke blot havde han fundet et saadant Fristed og et saadant Sværmeri, som enhver Student trænger til. Men rimeligvis medførte Forholdet til »Kusinerne« baade Opmuntring og Belæring.

Paludan-Müller anerkendte da ogsaa selv, at Familien Borch havde haft Betydning for hans Produktion. F. Eks. skrev han 26. Sept. 1834 til Fru Hansteen om »Dandserinden« og »Amor og Psyche«: »Hvormeget jeg forresten i disse to Arbeider skylder den Borchiske Familie, og navnlig dig og dine to Søstre Henriette og Charite, kan ingen bedre føle, end jeg selv. Det var et Vendepunkt i mit Liv, da jeg lærte Eder at kjende, og hvad dengang og endnu virker paa mig af Eders forunderlige dybe og urolige Natur — tilgiv mig dette sidste Udtryk — det vil aldrig kunne udslettes af min Sjæl, og jeg anseer det for den rigeste Gave, Himlen har tildeelt mig, at mit Liv er faldet sammen med Eders paa Jorden. Ogsaa er d e t mit store Haab, at Tiden ingen Magt skal have over vore Hjerter og ikke skal adskille, hvad der nu i vor Sjæl attraaer en evig Forening.« — — — »bevar mig i dit Hjerte, som jeg heller aldrig vil slippe dig.«

Her faar man ingen Forklaring paa, hvordan Søstrene fik Betydning for ham. Den maa man søge andre Steder. Lidt i den Henseende er jo allerede antydet. I hans Digtning har f. Eks. kunnet spores ganske bestemte Partier, hvor Forholdet til dem har givet sig til Kende. Men hertil kan føjes et specielt Omraade, indenfor hvilket Familien gjorde sin Indflydelse gældende. Det er ikke det mindst væsentlige.

Det er bemærket, at Shakespeares Lystspil var blandt de første Ting, Paludan-Müller var paavirket af; og dernæst kom Paavirkning fra Byron. At det forholder sig saadan, var næppe helt uden Forbindelse med, at han kom i engelskinteresserede Hjem. Næsten alle i Familien Borch havde nær Tilknytning til Vestindien og kunde sikkert baade læse og tale Engelsk.

Til disse engelskinteresserede hørte ogsaa førnævnte Tante Marie Benedicte Rosenstand-Goiske. Gennem Paludan-Müllers Breve til hende ved vi, at hun gjorde ham delagtig i sin store Interesse for Byron; og gennem hende blev Paludan-Müller maaske endog mere byronpaavirket, end han selv var klar over.[2]) Dog er det umuligt at sige noget nærmere om den Sag, da Brevene, der endnu eksisterede i Begyndelsen af dette Aarhundrede, ikke har kunnet genfindes.

I det hele taget ved vi meget lidt om Forholdet til nævnte Tante. Hendes Mand, der nu var sindssyg, havde været Regeringskommissær paa St. Croix og senere Generalauditør i Marinen. Om Vinteren boede Familien i Brolæggerstræde og i Sommeren 1837 paa Trongaarden i Lyngby Sogn. Hun nævnes nu og da i Forbindelse med Friderichsens. Sønnen, cand. jur. Alfred Rosenstand-Goiske (f. 1802), der var ugift og ligesom to Døtre boede hjemme, læste i 1832 Korrektur paa Bredahls »*Fra gamle Gumba*«, og i 1838—40 varetog han Paludan-Müllers Pengesager herhjemme.

Om Friderichsens hører vi adskilligt mere, uden at der dog gives Oplysninger af stor Værdi. I det foregaaende er omtalt Sommeren 1830, da Farumgaard blev købt, og da Wexschalls boede i Nærheden. Men først i 1831 tog man fast Ophold derude.

Før Husherrens Hjemkomst gjorde man store Forberedelser. Først flyttede Fru Friderichsens Svigerinde i April Maaned ud i et Hus ved Farumgaard. Hun var Enke efter Fruens Broder Carl Vilhelm Borch, og var en Baronesse Bretton. Hun havde hos sig en lille Datter Henriette (f. 1823), en sort Tjenestepige og en Søster. 25. Maj kom Fru Friderichsen og nogle andre kørende til Gaarden og blev hilst ved tre Kanonskud. 8. Juli kom Friderichsen fra Vestindien; og Dagen efter kørte han med Hustru og Søn til Farum, hvor de blev hilst ved nifoldig Salut. Det meste af Sommeren var der Gæster derude. Der var Besøg af Fabrikant A. Fibiger, som havde købt Gaarden til Friderichsen, af Kammerherre Lillienskjold, som havde været Regeringsraad i Vestindien og nu boede paa Æskemosegaard, Baron James Bretton, Fru Lunding, Kammerjunker Holstein-Rathlou, et Par Vest-

indianere, Snedkermester Chr. Black (Friderichsens Svoger), Fru Borch med Datter, Fru Holstein med Børn, Musiklærer Pedersen med Familie o. s. v.

Det var altsaa et meget stort Selskab, der var forsamlet paa Farumgaard; flere af Gæsterne boede der endog det meste af Sommeren; og i det følgende Aar gentoges Besøgene.

Friderichsen fik under sit Ophold pyntet Gaarden en Del op. Kusk og to Tjenere blev iført Liberi. Der blev anskaffet smukkere Rideheste, i Have og Skov blev foretaget Beplantning, og en ny Lystbaad blev sat i Søen. Ikke sjældent holdt man Gilde. Der vankede mærkelige Ting som ægte Skildpadde og vestindiske Vine og Likører. Til en Fest nævnedes — som Udtryk for Husholdningens Ødselhed — Østers for 45 Rdl. og 300 Asparges for 18 Rdl.

I 1833 skulde Caroline Friderichsen holde Bryllup med Auditør Lunding. Festen skulde have været tidligt i Foraaret, men blev udsat en Tid paa Grund af Influenzaen (kaldet »*la grippe*« eller »den russiske Snue«), der paa den Tid havde uhyre Udbredelse og blandt andet havde angrebet Friderichsens yngste Datter. Brylluppet blev dog afholdt den 10. Maj med Friderichsen og Kaptajn C. Lunding (den senere kendte General) som Forlovere.

Kort før havde Friderichsen købt den store Ejendom i København Nytorv 5 — Knabrostræde 6; og der boede Familien om Vinteren — med Hosekræmmer Kierkegaard som Genbo — efter en Tid at have boet ved Amagertorv overfor Helligaandskirken.

Endelig 6. Januar 1834 rejste Kancelliraaden til Fredericia, hvor den gifte Datter nu boede; og derfra tog han over Hamborg og London til St. Croix.

Efter hans Afrejse gik alt langt roligere paa Farumgaard; og der hørtes intet om Ekstravagancer. I de følgende Aar kom Fru Friderichsen med Døtre som Regel derud i Maj og tog tilbage i September eller Oktober. Studenterne Friderichsen og Borch kom i Forsommeren; og hvert Aar kom desuden Fru Friderichsens Moder og den ugifte Søster Charite Borch, Fru Holstein med Børn (hvoraf Hertha tit nævnedes); og ikke sjældent tog Musiklærer Pedersens fra Sorø dertil.

I den Flok, her er Tale om, tilbragte Paludan-Müller og hans to studerende Brødre festlige Sommerdage. Paa Søen fik de opfrisket deres Barndoms Idræt, men under andre og mere rolige Forhold. Blandt de Maal, de satte sig, var Klaus Nars Holm, den Ø, hvorpaa Paludan-Müller rimeligvis senere tænkte sig Adam Homo, Baronesse Mille og Degnens Hanne holde Maaltid efter endt Duel (*Poet. Skr.* II, S. 282). Smukt kunde det være en stille Sommeraften, naar Solen forsvandt ved Kanten af Ganløse Ore, og Farumklokken lød over Søen, eller naar Pastor Aagaards mange syngende Pigebørn muntrede sig i Præstegaardshaven. — Men Vejret kunde ogsaa være uroligt. I Eftersommeren 1831 havde Fritz været en halv Snes Dage i Aarhus; og kort Tid derefter fortaltes, at Maler Kongslew og den unge Paludan-Müller (Vilhelm eller Fritz eller maaske bægge) var paa Farumgaard. Det hændte da (7. August), at den unge Mand fremkaldte stor Uro i Byen. Han var sejlet ud paa Søen, men Vinden havde ført ham bort. Ingen kunde se, hvor han var blevet af. Han var da strandet ved Kals Mose.[3])

Hvad man ellers foretog sig derude, faar man kun i ringe Grad oplyst. I et Brev af 11. Juli 1833 fra Fr. Paludan-Müller til Fru Hansteen hedder det, at Fru Borch og Charite var paa Farumgaard, hvor ogsaa han havde været den foregaaende Søndag: »Henriette sørger saameget over at Hansteen ikke kommer, at jeg er ved at blive jaloux. Kom endelig begge i August, saa samles vi maaske allesammen d. 15de, din Moders Fødselsdag.«

I Brevet af 2. Maj 1834 — efter Friderichsens Afrejse — fortælles, at Fru Borch og Charite var i København. »De tage snart til det yndige Farum med Henriette; alle ere udvortes vel, men kun Gud kjender Hjerterne.« — Her omtales dog ikke, at Paludan-Müller selv vilde tage derud; men i Auditør Rasmussens Dagbøger meddeles under 28. Juli 1834, at paa Farumgaard opholdt sig paa den Tid to Sønner af Biskop P. Müller i Aarhus: Wilh. og Fr. Müller. Den sidste kaldtes stud. theol., Dramaturg og Digter.

Paa samme Tid var Professor Hansteen i Danmark; og han nævnes 15. Juli—17. August i Farum. Det var første Gang, Pa-

ludan-Müller saa ham, og han erklærede senere (26. September 1834) til Fru Hansteen, at Professorens Personlighed behagede ham meget: »Han er en af de faa berømte Mænd, der er aldeles ligefrem i sin Omgang og paa hvis Tale man ikke mærker Nedladelse eller Protection. Jeg forstaar nu, efterat have set ham meget godt Henriettes og Charites store Lovtaler over hans Person; thi han er selv med sin Elskværdighed den bedste Commentar derover.«

Hansteen kunde udmærket more sig med de unge. Men under Legen kom den unge Borch en Dag galt af Sted. Han skulde vise Professoren sin Duelighed i Luftgymnastik, men faldt ned og fik sit højre Knæ beskadiget.

Aaret efter var Paludan-Müller igen derude, idet Molbech 2. August 1835 i sin Dagbog fortæller, at han drog »med Paludan-Müller og Maler Kongslew om Morg. Kl. 8 til Frederiksdal, hvor vi besøgte min Kone, og ledsaget af hende gik den udmærket deilige Vej langs Fuur-Sø til Kollekolle. Herfra kiørte (uden min Kone) til Farumgaard, og tilbragte en høist behagelig Dag p. dette skiønne Sted hos Fru Friderichsen; traf der Fru Borch, hendes Datter, Fru Holstein og fl.«

I saadanne Optegnelser er det, vi faar Besked om Besøgene i Farum. Meget oplysende er de ikke; men vi skønner, at Livet et saa herligt Sted og mellem saa mange Venner og Slægtninge maa have medført behagelige Oplevelser, til Trods for at Familielivet derude ikke var helt lykkeligt.

Ikke mindre værdifuldt maa det have været at have Adgang til Friderichsens Hus i København. Fritz kom stadig i mange Hjem; men at netop Friderichsens var ét af de mest søgte, om end ikke mest oplivende, fremgaar tydeligt af Caspars Breve til Hustruen. F. Eks. læser man i en Epistel af 1. April 1834: »I Løverdags, efter at jeg havde sluttet mit Brev til Dig, var jeg paa Bibliotheket, hvor man var ret artig imod mig; derefter hos Finn Magnussen og Werlauf. Om Aftenen vare vi fire Brødre alene hos Vilhelm og spillede os en Lhombre, hvor de andre trak mig dygtig op. I Søndags gik Frits og jeg først til Hermann Rothes, hvor vi Ingen traf, derfra til Vennersly, hvor Alle vare

meget venlige som sædvanligt. Mida er bleven gammel af Udseende, Smaabørnene er skudte stærkt i Veiret, paa Thalia og Emilie kunde jeg ingen Forandring see. Derfra spadserede vi til Frederiksberg, og saa til Middag hos Kongslevs, hvor Harder og Liebenberg ogsaa vare. Der var ganske muntert. Om Aftenen ved Thevandstid gik vi alle (Lange og Brødrene) til Fredriksens og derfra atter til Kongslevs, hvor Selmers vare. Det var kjedeligt. Igaar fik jeg dit Brev. Om Middagen vare vi hos Fredriksens, hvor Henriette trakterede godt. Den Gang fandt vi endelig paa begge Sider den gamle Tone igjen, hvilket slet ikke vilde lykkes os de to første Gange. Kun Charite var det samme søde Menneske, som altid. Henriettes Humeur var *couleur de rose*. Lange og jeg gik derpaa til Paludans og Prf: Vælschov, men traf Ingen, og saa, efter en meget varm Dispyt om Christendommen imellem alle fem, tilbage til Fredriksens, hvor vi tilbragte en ret behagelig Aften. Charite fornøiede sig ret over Lange, som fortalte en Deel om Digte og Bøger, han havde læst. Tilsidst spillede vi Kort og kom først bort Kl. 12 omtrent. Idag var jeg med Lange hos Vælschov og derpaa alene hos Engelstoft, som var meget artig. Da han hørte, at jeg samlede til Machiavel, lovede han mig, hvad Anviisninger, han havde. Siden har jeg været paa Bibliotheket, hos Liebenberg og spiist til Middag. I Eftermid. skal jeg til Kaases, i Aften paa Comoedie og hos Kongslevs. I Morgen Aften hos Hannibal Selmer; jeg var ogsaa bedet til Kaases, men havde allerede taget imod Hannibals Invitation. Jeg skal fremdeles til Directionsherrerne og et Par andre Visiter.« — — — »I Morgen aabnes Udstillingen paa Charlottenb; der er herlige Sager af Thorvaldsen.«

Her nævnes de allerfleste Slægtninge og Venner, som Paludan-Müllers besøgte i København: Rothes paa Vennersly og Sønnen cand. jur. Hermann Rothe (f. 1804). Mida (Marie) Rønnenberg var Fru Rothes Veninde og opholdt sig stadig i Chr. Rothes Hjem, hvor hun delvis ledede Husvæsenet. Carl Liebenberg kender vi. Ogsaa Pastor Paludan ved Trinitatis Kirke er omtalt som Plejefader for den ældre Paludan Müller. Kommandørkaptajn, Kammerherre Wolfgang Kaas (»Onkel Wolfgang«) var en nær

Slægtning af Caspar Paludan-Müllers Hustru og var, indtil hun blev gift, hendes Formynder. Han førte et kraftigt Sømandssprog og holdt meget af at fortælle Historier. To Frøkner Kaas og en Søsterdatter Amalie Heyliger omtales tit i Caspar Paludan-Müllers Breve. Hannibal Selmer, den kendte Sproggransker og Genealog, var Fr. Paludan-Müllers Fætter, Søn af Amtmand Selmer i Vejle.

Igen i 1835 kom Caspar Paludan-Müller til København for at studere og boede hos Caspar Kongslew. Ogsaa da besøgte han Friderichsens, hvorom han 17. Oktober kunde meddele: »Hos Fredriksens var jeg samme Eftermiddag (Torsdag); der saae forskrækkelig melankolsk ud. Henriette laae af Forkjølelse. Nanine og Vilhelmine sad hver i sin Krog tause i den mørke Stue. I Gaar var der muntrere. Brødrene og jeg vare der til Middag med den gl. Frits Borch, Amalie Holstein og Thora Hansteen, som er der i Huset i Vinter.«

Blandt Gæsterne nævnes her Fru Hansteens Datter T h o r a, der besøgte Friderichsens baade i 1834, 35 og 36. Første Gang var hun 16 Aar. Fr. Paludan-Müller kaldte hende da »den granvoxne«, men havde allerede 11. Juli 1833 — med et Citat af Baggesen — bemærket: »Rygtet siger, at mit Næstsødskendebarn T h o r a skal være blevet rund som Hebe, rank som Here og skjøn som Idealia.«

Da hun rejste hjem i 1834, fik hun et Brev med til Moderen, hvori Paludan-Müller roste hende stærkt: »Jeg har i den senere Tid levet saa meget med hende, at jeg er overbeviist om ikke at tage Feil, naar jeg i Thora seer den klare og stille Aand forenet med det rigeste Gemyt. Hun er ikke af de Mennesker, som man strax lærer at kjende eller hvis Væsens forskjellige Sider paa eengang aabenbare sig; men jeg har i hendes Tale og Opførsel ved en naturlig Illusion gjenfundet hendes Moders Aand og Hjerte.«

Han erklærede, at hvis hun var bleven hos Friderichsens Vinteren over, vilde hun have bidraget til at hæve den Disharmoni, der fandtes i Hjemmet. »Jeg maatte forresten tage meget Feil, om hun ikke i Holdning og Character har megen Lighed med

din Søster Charite; der er den samme, om jeg saa maa sige Værdighed i begges Væsen og samme Interesse for, og Tænksomhed over det, som udgjør Tilværelsens Grund og giver Livet dets Værd. Ogsaa Henriette er ganske indtaget af Thora.«

Det samme var Caspar, der fortalte, at »Thora Hansteen lader til at være en ganske vakker Pige.« — — »Hun ligner Charite ikke saa lidt, i det Mindste i nogen Afstand.«

Senere gik der Rygter om, at Fritz havde holdt meget af hende. Men hvor alvorligt han tog det, er det umuligt at dømme om nu. Det Brev, hun i 1834 havde med hjem til Moderen, var det sidste fra Trediverne i den Samling, der er bevaret.

Nu havde han da ogsaa andet at tænke paa end at skrive. Efter hans første betydelige Digterperiode fulgte den Tid, da Bøgerne udsendtes i ny Udgaver, og da der fremkom — delvis mislykkede — tyske Oversættelser. Desuden var det den Tid, »Kjærlighed ved Hoffet« blev spillet. Men det, der væsentlig optog ham, var Eksamenslæsningen.

Det var Meningen, at Fritz i 1835 skulde læse Korrektur paa Caspars Afhandling om Macchiavelli; men i et Brev af 21. Januar til Molbech undskyldtes han med, at han maatte passe sine Studier, og 4. April s. A. hed det sig, at Fritz led af en Øjensvaghed.

Samme Aar var Caspar i Hovedstaden; Eksamenstiden var forbi, og 17. Oktober afgik følgende Melding: »Om Fritses Examen vides endnu intet, da Censuren først er paa Tirsdag.«

Den juridiske Eksamens teoretiske Del blev for Paludan-Müllers Vedkommende afsluttet 26. Oktober 1835, og han fik Karakteren *haud illaud.* I November naaede han samme Resultat ved den praktiske Prøve, og derefter tog han Afsked med Slægtninge og Venner. F. Eks. indførte han 11. November i Molbechs Stambog et lille Vers:

Som Luftens Storm, hvis Kraft vort Øre møder,
Hvis Udspring for vort Øie dog er lukt,
Saa iler Tanken frem, som Tiden føder:
Dens Ophav veed du ei, og ei dens Flugt.

22. November rejste han fra Byen og kom 4 Dage senere fra Kalundborg til Aarhus; og hermed begyndte Dage, der var væsentlig forskellige fra dem, der gik forud. Nu vilde han være i Jylland et Aar og i den Tid søge at virkeliggøre en Del af de Digterdrømme, han ogsaa i den sidste Studietid havde bevaret, Drømme som havde faaet Styrke gennem Vennernes levende Tillid. Naar Aaret var omme, ventede man at se ham tungt belæsset med nye og skønne Værker.

XI.

I AARHUS

1835—36.

I Hjemmet i Aarhus var Husrum til mange. Da Bispen var kommen dertil, gav han en Beskrivelse af Stedets Herligheder, hvoraf fremhæves de nærmeste Omgivelser: »Bispegaarden overgik langt min Forventning. Udenpaa seer den rigtig nok temmelig klosteragtig ud; men Værelserne ere meget rummelige og anseelige, lyse og smukke, især i den underste Etage. — Salen ovenpaa er betrukken, stor og kiøn, og de øvrige Kamre af passelig Størrelse. Gaardsrummet er stort, men Sidebygningerne kun een Etage Bindingsværk. 2 Hauger er der rigtig nok, men den ene kun en lille til Kiøkkenurter; den anden derimod, som har en temmelig uregelmæssig Figur med endeel Frugttræer, er i Størrelse og Indhold vist det dobbelte af Bispensaahauge. En god Ting er det, at der hører et Vænge til Boeligen, hvorpaa kan holdes 2 à 3 Kiør og et Par Heste.«

Bispen selv forandrede sig meget med Aarene, og Forandringen var allerede kendelig nu. Han var mildere end før og havde opnaaet større Ligevægt. Endnu Odensetiden havde bragt ham store Bekymringer og Sorger, og det var rimeligt, at de tyngede ham og satte sit Præg paa ham. Han havde da kun én at betro sig til, nemlig S i b b e r n, og naar der var Lejlighed til det, søgte han Trøst hos ham. Bl. a. tilstod han 22. Januar 1825, da Sønnen Carl var død:

»Der gives Dage og Timer, da min Fasthed vakler, og Fremtiden maler sig med sorte Farver for mine Øine, — da en Uro og Ængstelighed forfølger mig, der er tusinde Gange mere qvælende end alle blot legemlig-sygelige Følelser. Kunde De i slige Timer og Dage være hos mig, og styrke min Troe med Deres klippefaste Overbevisning, med Deres kierlige Tale og Deeltagelse,

— o hvad gav jeg ikke til det. Jeg staaer her gandske ene. Mange holde sig til mig; men jeg selv har ingen Ven, ingen Fortrolig, jeg gandske kan aabne mig for, og i hvis Barm jeg kunde udgyde mine syge Følelser, og de Ængstelser, jeg vel kalder Daarskaber, men dog ikke formaaer at philosophere ud af min Siel. Hvorledes skulde jeg kunne det, da mit Legeme og mine syge Nerver have saa megen Deel i dem?« — — — »Der gives Dage, da jeg er uskikket til at hielpe mig selv ud af min indre Labyrinth, og da føler jeg med inderlig Længsel, hvad en fortrolig Ven, som var klogere og bedre og roligere end jeg selv, kunde være for mig. Jeg føler, hvor godt det vilde giøre at blotte alle sine Daarskaber for en saadan Vens Øine, — — at modtage hans Irettesættelser og Belærelser; — og at stige ved hans Kraft og Hielp op til et høiere Lyses Egne. Saaledes, — min trofaste Ven! vender min Tanke sig ofte hen til Dem, som jeg troer, kunde være det, jeg søger og trænger til, om De boede i min Nærhed.«

Senere klagede han tit over Hypokondri, Ængstelse og Søvnløshed; og saa kunde han igen sige: Gid jeg havde Sibbern! — H a n kunde være som en Læge for ham.

Men da han i Aarhus ret var kommen ind i sit Embedes Pligter, svandt den indre Uro. Arbejdet gav ham ringe Tid til Fritidssysler; blot læste han en Del tysk — dog ikke moderne — Teologi. Desuden underviste han jo Vilhelm og Jens en Tid og kunde nu og da tale med dem. Naar der var Besøg fra Hovedstaden, gik det for Alvor løs, enten det nu var Sibbern, A. S. Ørsted eller andre, der kom. Derimod havde han ingen i Byen at diskutere med, eftersom det var smaat bevendt med de videnskabelige Interesser i Aarhus. Byen var lidt mindre end Odense, og Befolkningen var nok ogsaa mindre kultiveret.

Fr. Paludan-Müller havde allerede været hjemme et Par Gange, nemlig 26. Juli — 5. August 1831 og (efter »Dandserinden«s Fremkomst) 23. Juli — 8. August 1833. Bægge Gange var der St. Olufsmarked i Byen. Første Gang var han desuden til Bal i »*Polyhymnia*«; og i Aarhus var som Gæster Familien Kongslew og Caspar Paludan-Müller med Hustru. Anden Gang var han der sammen med Fr. Lange og Hustru og Laura Kongslew; i

Dagene 28. Juli—6. August 1833 var der Forestilling i »Polyhymnia« ved kongelige Skuespillere (Fru Heiberg, Mad. Winsløw, Jfr. Fonseca, Rosenkilde, Foersom, Pätges og Hansen), og med dem var Heiberg i Byen.

1831 var netop det Aar, da Vilhelm var hjemme, og »*En Ungdomsveninde*« oplyser fra den Tid om Brødrene: »Disse to saae jeg første Gang vistnok i Aaret 1831, da de som unge Studenter kom over til Aarhus i Sommerferien, de stode hinanden meget nær, skjønt helt forskellige baade af Ydre og i Henseende til Begavelse. Vilhelm var meget mørk baade af Haar og Skjæg med smukke blaa Øjne og regelmæssige Træk samt en slank Figur. Han studerede Theologi og var den mest stilfærdige.« — — — »Fritz Paludan-Müller viste sig dengang for mig som en rigtig flot, ung Student. Han var lidt mindre end Broderen, havde lysebrunt Haar, fyldige røde Kinder, og de dejligste, mest straalende Øjne, jeg nogensinde har set. Han var livlig og morsom, lystig indtil Kaadhed, men aldrig raa.«

Om den første glade Dag, da hun mødte dem, siger hun: »en Veninde af mig og jeg mødtes med dem og deres yngste Søster paa St. Olufsmarkedet, hvor vi færdedes en Tidlang. Vi vilde derfra have været i Skoven, men dette blev opgivet. Saa maatte vi more os, som vi kunde, først nede i det kjære Havelysthus, hvor vi af Brødrene blev trakterede med »Studenterhavre«, Mandler og Rosiner af en temmelig simpel Art — anden Konfekt saae man dengang sjelden noget til, og denne smagte os fortræffeligt! Derefter gik vi op paa den store Sal, hvor vi dansede Gallopade saa det var en Lyst, indtil vi kaldtes til Aftensbordet.«[1]) — —

Nævnte Ungdomsveninde var Komtesse Siegfride Holstein-Ledreborg (f. 1816 — i 1841 gift Bauditz), der boede i Aarhus hos sin Moder. I Slutningen af Maj 1836 blev hendes Veninde Dorette Frederikke Michaelis (f. 1809) — som hun i 1835 havde lært at kende i Lübeck, og som efter Forældrenes Død var fulgt med til Aarhus — forlovet med Vilhelm Paludan-Müller, og Forlovelsen blev festligholdt ved Chokoladegilde i det omtalte Lysthus.

Vilhelm havde taget teologisk Eksamen i 1835 og var bleven

konstitueret som Adjunkt i Aarhus, havde arbejdet paa Bispekontoret, havde katekiseret og prædikede bl. a. Langfredag 1836. Faderen fortalte, at han var »Theolog af Hiertet og i det Hele et sieldent Menneske.«

Hjemme var desuden Henriette Paludan-Müller og Julie Plum med Datter. Huset blev ledet af Frederikke Christiane Susanne Voigt (»Tante Frederikke«, f. 1775), der var Datter af den afdøde Klokker i Sorø; og desuden havde man Tjenestekarlen Jørgen Olsen (f. 1808) og to Piger.

Julie Plum tænkte i den Tid paa Bryllup. Hendes ulykkelige Ægteskab med Skipper Plum var lovformeligt hævet i Sommeren 1835, og hun skulde nu giftes med Grosserer i Horsens Carl Vilhelm Høyer (f. 1803)[2]), til hvem hun blev viet i Domkirken 19. Febr. 1836.

Høyer havde tidligere boet i Odense, hvor han og Vicekonsul Thomas Charles Grut havde været Kompagnoner. I Horsens, hvor han havde Kommissions- og Kornforretning, blev han bl. a. Borgerrepræsentant og var en anset og dygtig Mand.

Foruden ham kom en anden interessant Person i Bispegaarden, nemlig Bispens Amanuensis, exam. jur. Hans Gundorph Jensen (f. 1808).

Han kom til Aarhus i Januar 1831, og Bispen var straks tilfreds. Senere kom der nu og da nogle Vanskeligheder, men det drejede sig blot om den Slags Smaating, som altid viser sig, naar to skal arbejde sammen. Kun i 1834 havde Jensen faaet en ret utaalelig Ide: Han vilde giftes; og det behagede ikke Bispen. Men Jensen blev gift og flyttede fra Bispegaarden, hvor han ikke desmindre gjorde Tjeneste til megen Tilfredshed i mange Aar. I 1843 blev han Landkommissionær og 1844 Kammerraad. Da den gamle Paludan-Müller døde, fik han Bestalling som Prøveprokurator og i 1848 som Prokurator, blev samme Aar Borgerrepræsentant og 1866 Kancelliraad, Raadmand og Overligningskommissionær.[3])

Der er Grund til at nævne Jensen, dels fordi han i mange Aar var saa nært knyttet til Familien, dels fordi det synes, som om han i »Adam Homo« — om end ligesom de fleste Personer deri er en Del karikeret — spiller en ikke helt uvæsentlig Rolle.

Paludan-Müller tænkte sikkert paa ham, dengang han omtalte den lille Jurist Jensen, som lokkede Adam paa Bal i Klubben, det Bal, hvorved han traf Alma Stjerne:

> En Aften paa hans Kammer, hvor en Ven,
> Studiosus Jensen, nu staaer ham ved Siden.
> Den samme Jensen var af Vext kun liden,
> Men glad hans Blik fløi over Livet hen;
> Han dertil har det bragt ved Talekraften,
> At Vennen gaar med ham paa Bal iaften.
>
> (*Poet. Skr.* II, S. 147.)

Den samme Jensen træffer vi ved Adam Homos Dødsleje. Han ordner det juridiske og forbereder Begravelsen. Som vi senere skal se, var Amanuensis Jensen til Stede 9. Maj 1845, da Biskop Paludan-Müller gav Besked om, hvordan alt skulde ordnes efter hans Død; og af Skrifteprotokollen fremgaar det, at det ogsaa var ham, der ordnede Boet.

Jensen var et fremtrædende Medlem af Klubben »Polyhymnia«, hvis Ejendom laa skraas overfor Bispegaardens Have. Han var blevet Medlem i 1831, og ofte fik han Tillidshverv betroet. Allerede i 1835 blev han foreslaaet som Direktør, hvilket han blev i 1844—45, og senere var han Økonomidirektør.[4])

I »Polyhymnia« samledes en væsentlig Del af Byens Honoratiores. Blandt Klubbens Æresmedlemmer var Stiftamtmand Rosenørn, Biskop Paludan-Müller, Rektor, Professor Stougaard, Købmændene Raae og Røgind og den lokale Poet Konrektor Blache (Marinemalerens Fader). Blandt de menige Medlemmer kan nævnes Provsterne Brix og Lindhard, Pastor Grüner, Kateket Fønns, Justitsraaderne Willemoes og Seidelin, Kancelliraad Lanng, Redaktør Elmquist, Major, Postmester Tersling, Prokurator Ingerslev, Auktionsholder Hertz, Købmændene Meulengracht, Bentzen og Herskind, Dr. med. Hübertz, Dr. med. Jespersen, Regimentskirurg Regenburg, Kaptajn Fønns og Kammerjunkerne Bauditz og Krabbe.

Vilhelm Paludan-Müller havde allerede den foregaaende Vinter været til Bal i Klubben sammen med Søsteren Henriette; og han blev Medlem 4. November 1835. Redaktør Elmquists Søn

Edvard (f. 1812), der var bleven Kandidat sammen med Fr. Paludan-Müller, var ogsaa Medlem i Vinteren 1835—36, mens han var hjemme; medens Fr. Paludan-Müller selv — uden at blive Medlem — blev indført i Klubben ved to Officerer.

Klubvært var Lorenzo Marzetta, og Leder af Musikken var Stadsmusikant Peter Albrecht. I Bygningen var Læse- og Spillelokaler, Dansesal og Teater; Klubbens Afdelinger lededes af forskellige Bestyrelsesudvalg. Vilhelm Paludan-Müller synes særlig at have interesseret sig for det til Læsestuen hørende Bibliotek.

I »Polyhymnia« var Fr. Paludan-Müllers »Kjærlighed ved Hoffet« bleven opført ved Kongens (Fr. VI.s) Fødselsdag i Januar 1835. Vinteren 1835—36 indledes med Bal 28. Oktober; og der fortsattes 27. December, 28. Januar, 14. Februar, 13. Marts, 4. April og 8. Maj. 1. Januar ankom desuden »det Müllerske Skuespillerselskab«; og i den følgende Tid fremførtes en Række Vaudeviller og Lystspil; og Selskabet rejste 27. Januar.

Nogle Dage efter kom en Forlystelse af anden Art, idet C. Hoffmann lod fremføre forskellige Mærkværdigheder; specielt nævnedes »den berømte franske Tambour-Major«, som paa tolv Trommer demonstrerede Slagene ved Paris og Leipzig; og atter 17. Marts kom Müllers Teater.

Men alt det synes ikke at have været nok for Ungdommen. Paa Løveapotekets Loft, hvor de dramatiske Selskab tidligere havde holdt til, morede Dilettanter sig med at fremføre smaa Skuespil; og her var Paludan-Müller særlig fremtrædende, hvilket ogsaa fremgaar af »En Ungdomsveninde«s Beretning:

»Det bragte rigtig Liv i den lille By, at disse Brødre, navnlig da den livfulde Digter, paavirkede de mere prosaiske Forhold og Tilstande i det selskabelige Liv. Der blev oprettet en Forening, som afholdt Assembleer, hvortil det store Apotek, som dengang ejedes af den ugifte Apoteker Reddelien, afgav Lokaler, saavidt jeg ved gratis. Det var dog ikke Paludan-Müllerne, som satte dette igang, det udgik oprindelig fra Regimentskommandør Warnick og var begrundet i, at en Officer ved Ballotteringen i Klubben »Polyhymnia« var falden igjennem, hvorefter hele Officerskorpset udtraadte. Dette laa længere tilbage i Tiden, og der havde alt i Vinteren 33 været Assembleer i et andet Lokale, nuværende Hotel

Royal, og her var den yngre Broder Jens Paludan-Müller den ledende Aand, som i Forening med de yngre Officerer arrangerede forskjellige Aftenunderholdninger, blandt hvilke en Slutningsscene »Assembleens Død« gjorde megen Lykke. Nu var det atter i Forening med de yngre Officerer og disses Venner, at der bragtes Liv i Spillet. Der opførtes en Del Smaastykker, skrevne af Fr. Paludan-Müller som Skolediscipel i Odense, saaledes »Frierens Besøg«, »Den indbildte Syge« og »Digteren og Musen« — — »Den sidste Forestilling var en Novelle med Tableauer, hvortil han havde skrevet Texten med mange lokale Vitzer, og som han selv oplæste paa en uforlignende morsom Maade. Det var et temmelig lille Lokale og et lille usselt Theater, men aldrig tror jeg, man har kunnet more sig bedre, end man gjorde ved disse tarvelige, men højst originale Forestillinger. Bag efter dansedes der i en større Sal nedenunder, og her var Digteren ligeledes meget aktiv og en yndet Balkavaler, der som en rigtig Sommerfugl omflagrede de unge Skønheder, af hvilke han har besunget flere baade smukt og varmt. Paa Slutningen af Vinteren trak han sig dog noget tilbage, da det tog ham for megen Tid.«

Fra Sammenkomsterne hos Reddeliens er bevaret adskillige Papirer, hvoriblandt en Samling Smaadigte, der var skænket til Bortlodning ved en Nytaarsfest. I alt nævnes over tredive Personer, hvoriblandt Pastor Grüner, Fabrikant Funder, Købmand Herskind, Overtoldkontrollør Tetens, Premierløjtnant N. S. Brock, Løjtnant J. C. Bardenfleth, Frøknerne Reddelien, Bardenfleth, Brix, Meulengracht, Seidelin, Holstein-Ledreborg og Michaelis.

Af Digtene kan nævnes ét, der sammen med en Æske Blomster blev tildelt Provstens unge Datter Christiane Brix:

Som Rosen her i denne Blomsterkrands
som Venus mellem andre Stjerners Glands,
saa sidder du i Kredsen, alt fordunklende,
som Rosen blussende som Stjernen funklende.

Et ligesaa smigrende Vers blev sammen med et Par Silkevanter overrakt Købmand Meulengrachts betydeligt ældre Datter:

Lyksalig den, der lig med disse Vanter
dig kunde holde fast og ømt om Hænderne
og trykke — bliv ei bange! — ikke Hænderne,
nei, Læberne paa deres bløde Kanter!

Andre Vers var langtfra saa behagelige. Nogle var endog meget skarpe og hensynsløse.[5])

Hvad angaar de Skuespil, der blev fremført, har vi to, som i det væsentlige hører Aarhustiden til. Det første er »*Forklædningerne,* Farce i to Optog i Alexandriner«, som uden Tvivl er identisk med »Frierens Besøg«.

Dette Stykke handler om nogle unge forelskede Mennesker. Søløjtnant Balder er forelsket i Lise Hamerin, der imidlertid er bortlovet til den gamle Krigsraad Zimmerbolt, en naragtig, gammel Sladderhank; og Student Ammerup er samtidig forelsket i Major Rummelboms Datter Cathinka. Da de unge Mænd er fattige, maa de hitte paa en List. Balder forklæder sig som Baron Adrian og Ammerup som Grev Pelican; og straks faar de Adgang til de unge Pigers Hjem. Men hele Historien ender med en Duel mellem Balder og Zimmerbolt. De unge naar deres Hensigt, selv om de maa lægge Titlerne bort.

En Del af Stykkets Slutning er Gengivelse af en latterlig Duelhistorie, som i Begyndelsen af Aarhundredet havde fundet Sted i Aarhus. Den er fortalt i Rasmus Nielsens Bog: »*Fra det gamle Aarhus*« 1902, S. 20 f. Den største Del af Stykket er dog — ligesom det følgende — paavirket af Adolph Bäuerles Farce »*Den falske Catalani i Ravnekrog*«, der var oversat og udgivet af Redaktør Elmquist i 1821. Han var dengang en af de ledende i det dramatiske Selskab og skrev og oversatte flere Teaterstykker.[6])

Den sidste Forestilling i Sæsonen »En Novelle med Tableauer« maa være identisk med »*Edvard og Elise*«, der netop betegnes som en »Novelle i Kobberstik«.

Mens Paludan-Müller selv læste op, blev Hovedscenerne fremvist i Tableauer, hvor Løjtnant Ludvig Brock (f. 1813) forestillede den smukke Edvard, mens kvindelige Roller fremførtes af Frøken Ida Lanng (f. 1816), Datter af Herredsfoged Lanng, og af hendes Kusine Louise Rosenørn (f. 1818), der boede hos Langgs.

Her skal gengives det væsentlige af Stykket: Handlingen foregik »i den lille By Weile«. Der boede en Madam Kock, der efter Manden havde en Urtekramforretning, som passedes af Sønnen Edvard. »Denne sidste var nu ret egentlig sin Moders Stolthed og Lyst, og man maa tilstaa, at Naturen ogsaa havde udrustet Edvard paa det fordeelagtigste; en høi Vext, smukke Øine, sorte krusede Haar og et eiegodt Hjerte var denne Ynglings Prydelser.«

Skønt Byens Jomfruer saa mildt til ham, vilde Edvard ikke gifte sig; »hans daglige Ord vare: det kan sgu ikke hjelpe at jeg gifter mig, naar jeg ikke har noget at leve af; men ikke destomindre maatte han samme Vej som saa mange andre.«

»Skjæbnen vilde at Edvard deeltog i et Bal paa Raadstuen, som samtlige Urtekræmere gave. Her saae han første Gang Elise, den rige Brændeviinsbrænder Røghats Datter. At see hende og elske hende var for Edvard Eet. Han dansede 6 Danse med hende foruden Cotillon, og da han forlod Ballet, og var kommen i Seng, omgjøglede Elises Billede ham i de yndigste Drømme. Man maa ogsaa tilstaa at Elise var en fortræffelig Pige. Af et skjønt Udvortes var hun den lydigste Datter, og havde desuden opnaaet mere end almindelig Færdighed i at klistre Papæsker og brodere i Uld. Hun havde kun een Feil, den nemlig: at hun læste saa forfærdelig mange Romaner. I det Mindste maatte hun hver Dag have en Roman tillivs.« —

»Der var just paa den Tid en omrejsende Comediant Trup, hvis Forestillinger Elise, som begribeligt, besøgte. Fra den Tid, Edvard havde seet hende paa Ballet, blev han nu en flittig Comediegænger. Første Aften stillede han sig 3 Bænke fra Elise, næste Aften 2 og 3die Aften stod han ved hendes Side. 4de Aften vovede han med bævende Stemme at tiltale hende og byde hende en Apelsin; 5te Aften medbragte han et Kræmmerhus Rosiner, hvoraf han omhyggelig havde pillet Stilken, og allerede den 6te Aften, da han rakte hende ½ Pund hvidt Raffinade Sukker, talte deres Øine det sødeste Sprog. De unge Folk vare nu særdeles enige og 14 Dage efter det omtalte Bal see vi Edvard i stiv Stads paa Vei til Brændeviins Brænder Røihat, for af denne værdige Mand at bede om hans Datters Elises Haand.«

Men gamle Røghat (eller Røihat) havde dog andre Hensigter med Elise. Hun skulde have Plytsgaard, »en gammel Podagrist

og Capitalist, der boede hos Røihat.« Plytsgaard fik Brudgomskysset, og man saa ham i et Billede »med Stok i Haanden, meget tyk med Knæbuxer og pudret Haar.«

Edvard blev ulykkelig, gik bort fra Byen og kom i slet Selskab; men henad Morgen saa han et rødt Skær over Vejle. Han løb ind til Byen, reddede Røghat og Plytsgaard, der fremstilledes ynkelig og røgsværtet; og Elise fik reddet sit kæreste: Lafontaines Romaner.

Dermed havde Edvard gjort sin Lykke. Han blev Brandmajor. Røghat gav ham sin Datter, »der alte Plytsgaard« gjorde ham til Arving; og tilsidst blev Edvard Raadmand i Byen.

Saaledes sluttede Stykket, som det burde.

Det vil være vanskeligt at frigøre sig fra den Tanke, at de Baller og Skuespil, der er Tale om, netop var dem, der fandt Sted i »Polyhymnia« tidligere paa Vinteren. Det er aabenbart der, »Edvard« lærte sin »Elise« at kende, og der, han blev forelsket i Røghats Datter. »En Ungdomsveninde« skriver, at Novellen havde mange »lokale Vitzer«. Den synes i hvert Fald at have haft lokale Hentydninger. Men hvorvidt man er gaaet i Spøgen, ved vi ikke.

Nævnte Stykke blev det sidste, der blev fremført. »En Ungdomsveninde« fortæller ikke blot, at Paludan-Müller maatte bruge sin Tid til Skriverier af anden Art, men han var ved sin Kaadhed bleven ilde lidt.

Desuden var der andre Ting, der optog Folk i Byen. Først talte man om Halleys Komet og derefter om Heste.

Pinligt virkede det, da Carl Dalgas fra Aldebertsminde tillod sig at skrive nedsættende om en Hingst, Young Moses, som ejedes af et Interessentskab i Vejle. Han kaldte den bl. a. spattet, kroghaset, krognæset og smalpibet.[7]) Det nævnte Bæst var Søn af Hingsten Moses, som Hertugen af Augustenborg havde købt 1829 i England, og som i Trediverne var ligesaa kendt som Hertugen selv.

At Paludan-Müller ved én eller anden Lejlighed fik sin Del af Hestevrøvlet, ved vi fra »Adam Homo«. Mens Adam var paa Galtenborg, mødte han fornemme Gæster, som talte ivrigt om ét eller andet. Adam nærmede sig ærbødigt og ventede at høre noget interessant. Men netop da fik han Vrøvlet at høre:

I Afstand fra ham Navnet Moses lød,
Og Navnets Klang som Theolog ham lokker.
Han lytter til og samler Talens Brokker,
Men paa Prophetens Vegne blev han rød;
Man stred om Moses' Been, om Moses' Sokker,
Om Blodet, som i Moses' Aarer flød,
Og endelig — hvad Sammenhængen røber —
Om næste Veddeløb, hvor Moses løber.

(*Poet. Skr.* II, S. 235.)

Endnu mere var man optaget af Indkaldelsen af Stænderforsamlingen i Viborg. Allerede før Paludan-Müller havde taget Eksamen, var Interessen vakt for de moderne Institutioner. Nye Blade blev udsendt, og i dem alle taltes om de nye Indretninger. F. Eks. udsendte Sibbern sine »*Patriotiske Intelligensblade*«, der begejstrede Bispen saa meget, at han straks henvendte sig til Forfatteren, mens Fritz i Brevet af 5. Januar 1836 tilkendegav overfor Heiberg, at han gærne vilde tale med ham om Sibberns Blade, først og fremmest om den mærkelige Indledning.

Selv Bispen ventede sig en Del af de politiske Drøftelser, hvilket fremgaar af et Brev af 15. April 1836 til Caspar: »Her hos os ere nu Alles Tanker henvendte til den jydske Stænderforsamling. Gangen i den Roeskildske og dens Arbeider og hele Færd har langt overgaaet mine Forventninger, dette tilstaaer jeg villig. Nu vilde jeg hiertelig ønske, at den Viborgske maatte blive et værdigt Sidestykke dertil.«

Paludan-Müllers Ven og Slægtning Anders Sandøe Ørsted var kongelig Kommissarius og tog over Fyn til Forsamlingens Sæde. I Horsens besøgte han Julie Høyer paa hendes Fødselsdag 6. April og ankom samme Dag Kl. 4 til Aarhus, hvor han — ligesom de følgende Aar — boede hos Paludan-Müllers. I den Anledning var der festlig Modtagelse, hvorom Bispen fortalte: »Vi havde budet Byens Honoratiores til at spise med os. Middagsmaden blev noget sildig; men alt gik dog til megen Fornøielse; og vi drak adskillige festlige Skaaler i Champagne-Viin. Aftenen tilbragte vi siden i vor egen Kreds i den kiere Giests Selskab. Han var ret hiertelig venskabelig, og de to Frøkener Ørsted vare vakkre og behagelige. Det lod paa dem alle, at de fornøiede sig godt. Alle havde vi derfor megen Glæde af dette Besøg.«

Ørsted var ved Ankomsten til Byen bleven modtaget med Sang og Tale. Om Aftenen samledes en stor Mængde paa Torvet; og med Fakler og Borgermusik gik man derefter til Bispegaarden, hvor der igen blev holdt Tale og afsunget en Sang, der var forfattet i samme Anledning. Ørsted maatte ud at takke; og Mængden jublede. — Dagen efter, Kl. 10 Formiddag, kørte han videre gennem Randers til Viborg, og her begyndte saa Forhandlingerne, der med nogle Afbrydelser varede hele Sommeren. Aarsdagen for Stænderinstitutionens Indstiftelse blev fejret 28. Maj 1836, og der blev bl. a. sunget en Sang (Melodi: »*Vift stolt paa Kodans Bølge*«), skrevet af Paludan-Müller;[8]) og da Aarhus Bys to deputerede (Borgmester Fleischer og Fabrikant Funder) vendte tilbage fra Viborg, begyndte nye Jubelfester (16. og 24. Aug.), og hertil var atter af Fr. Paludan-Müller leveret en Sang (Melodi: »*Dannevang ved grønne Bred*«), der gengives her, skønt den hører til hans mindre værdifulde Produkter:

Kun ved Lov og kun ved Ret
Kan vi Landet bygge,
Kun ved Alle hæves let
Byrderne, som trykke,
Kun naar Folket samles i
Broderlig Forening,
Klinger Danmarks Stemme fri,
Høres Landets Mening.

S a a var Kongens dyre Ord
Da til Raad han kaldte,
Saadan gjenlød Folkets Chor,
Dengang Mænd det valgte:
Mænd med Kraft og Mænd med Mod,
Mænd med kløgtig Hjerne,
Mænd af Landets bedste Blod,
Mænd af Folkets Kjærne.

Og saa mangt et herligt Ord,
Talt af danske Tunger,
Talt af danske Mænd i Nord,
Nu i Landet runger.
Disse Ord med evig Skrift
Eengang Saga lønner,
De skal eengang til Bedrift
Kalde Danmarks Sønner.

Men ei Fremtid lønner blot.
Lad Pocaler klinge
Det tilbørligt er og godt,
At vor Tak vi bringe:
I, som stred med mandig Røst!
I, som stod med Ære!
Eder viet skal med Lyst
Dette Bæger være.
(»*Aarhuus Stiftstidende*« 20. Aug. 1836.)

Redaktør Elmquist refererede omhyggeligt. Han maa — »Enthusiast« som han var — have følt sig stærkt i Vinden, da det politiske Røre opstod. Efter Festen 24. August gav han et nyt Referat og gengav da ogsaa Paludan-Müllers ændrede Festsang.

Under de usædvanlige Forhold havde Bispen naturligvis maattet passe sine Embedspligter. I Maj Maaned begyndte han at køre rundt til Visitatser. I første Omgang (3.—8. Maj) besøgte han en Del Sogne Nord for Aarhus; og efter en god Uges Hvil hjemsøgte han (17.—20. Maj) nogle Kirkebyer mellem Horsens og Vejle. I Juli (12.—20.) tog han en Tur til andre Sogne mellem Horsens og Vejle Fjorde, og i September (6.—13.) besøgte han samme Landsdel. Det var almindeligt, at han paa saadanne Rejser tog Sommergæster med. Snart var det Kongslew, snart Sibbern, snart én af Sønnerne. Derfor ligger det ogsaa nær at antage, at Fr. Paludan-Müller fulgte Faderen en Del af den Sommer, her er Tale om.

Bispen begyndte med Visitats i Mørke og Hvilsager. Det betyder, at han var ved Rosenholm, et Sted han med Forkærlighed maatte vælge, naar han skulde vise sin Søn noget seværdigt. I 1832 havde S i b b e r n været paa Besøg, og ogsaa han havde da været der, hvad Bispen omtaler den 31. August 1832: »Jens reiste til Khavn med Sibbern, som var her i 14 Dage, og med hvem jeg ikke alene var paa Visitats til hans store Fornøielse, men og i Skanderborg og paa Rosenholm, hvor vi besaae Levningerne af den lærde Holger Rosenkrantses Bibliothek, og mange Minder fra denne Families Glorie i Frederik den 2dens og C. 4des Dage, saa Sibbern morede sig fortrefligt; ogsaa — som jeg haaber, — ved vore ikke faa Excursioner i Speculationens og Philosophiens Rige.«

Det er ikke uden Grund, om man vil sætte en saadan Tur i Forbindelse med Adam Homos Køretur med Faderen til Baronens (*Poet. Skr.* II, S. 266 f.). Ogsaa Adam var nylig bleven Kandidat. Ogsaa hans Køretur foregik i Foraaret, da Gøgen begyndte at kukke. Selv om Beskrivelsen af Gøgen som Spaamand næppe er uden Forbindelse med Goethes Digt »*Frühlingsorakel*«, kan Fritz altsaa meget vel have oplevet noget tilsvarende.

I Begyndelsen af Juni maatte Bispen være hjemme. Da kom Prins Ferdinand og Prinsesse Karoline til Aarhus; og derefter kom Kongen 5. Juni fra Kalundborg.

Man modtog den gamle Landsfader med stor Stads. Der affyredes 27 Kanonskud, alle Byens Kirkeklokker ringede, ethvert Flag var hejst, Gaderne var bestrøet med Grønt og Blomster; og Byens civile og militære Embedsmænd var mødt frem. Kongen skulde som sædvanlig bo i Meulengrachts Gaard ved Torvet. Der blev han modtaget af Bispen og Præsterne. Om Aftenen var hele Torvet illumineret. Der var Fyrværkeri, Kanonskydning, Sang og Musik. Seks Dage blev der afholdt Tropperevuer og Manøvrer. 12. Juni var de kongelige Personer desuden til Højmesse i Domkirken, hvor Bispen talte. 13. Juni blev adskillige offentlige Bygninger inspiceret, og om Aftenen blev afholdt Fest i »Polyhymnia«, hvor der blev talt og sunget, og hvor Kongen aabnede Ballet. Blandt Gæsterne var A. S. Ørsted; og vi tør gaa ud fra, at hele Bispefamilien var mødt. Nogle Dage senere tog Kongen videre til Randers og Aalborg, hvorfra han kom tilbage 21. Juni, blev igen modtaget ved Klokkeringning, Kanonskud, Blomster og Illumination, men rejste Dagen efter videre mod Syd.

Det lyder troligt, at Bispen »i denne Konge- og Prindse-Tid havde været saa occuperet og forstyrret«, at han ikke havde haft Tid til at tænke paa andet end Festlighederne. Sønnen Fritz var derimod allerede efter den første Række Fester rejst fra Byen. Han og Søsteren Henriette var en Tur i Horsens hos Høyers; og efter den Tid flakkede han en Del omkring. Først 10. Juli fik han Tid til at svare paa en Epistel, som Molbech havde sendt med Boghandler Deichmann 26. Maj; og i Svarbrevet erklærede han: »Grunden hvorfor De først nu hører fra mig, er at jeg i

den senere Tid har streifet saameget om i Jylland, saa mit Hjem kun har været mig som et Poststation, og først nu er jeg vendt tilbage til — hvad De kalder — mit Pathmos.«

Han havde da været paa Heden og Himmelbjærget; men rimeligvis var han ogsaa paa ét eller andet Tidspunkt paa Rathlousdal, hvor Hertha Holstein netop opholdt sig den Sommer, ligesom han kan have truffet hendes Onkel Kammerjunker Mylius, der — som Ejer af Estruplund — var i Jylland som Stænderdeputeret. Nogle Dage (29. Juli—4. August) var Sibbern og Søster paa Besøg i Aarhus; og 8. September blev Vilhelm indsat som Adjunkt ved Katedralskolen. Begivenhederne faldt Slag i Slag.

I den lange Ferie havde Paludan-Müller været med i megen Lystighed. Nu og da havde Forholdene været ham for provinsielle. Derfor havde han tit haft agtede Borgere til Bedste. Men han nøjedes ikke med at spotte de ældre. I sin Tid havde han til Andræ sagt, at naar man befandt sig i en saadan Provinsby, maatte man forslaa Tiden med flygtige Sværmerier: »Ikke sandt, De lever dernede omtrent som Apollo blandt Hyrderne. Da De veed, at De snart vender tilbage til Olympen — ɔ: Kjøbenhavn — tillader De Dem allehaande Spøg med Hyrdinderne, uden at betænke disse unge Skabningers Qual og Quide, naar Guden har forladt dem.«

Saadan spøgte Paludan-Müller ogsaa selv, da han kom til Aarhus. Men ligesom han senere i »Dryaden« lod Apollo ikke blot spøge med, men forelske sig i ét af Jordens Børn, saadan gik det vist ogsaa her.

»En Ungdomsveninde« fortæller, at han sværmede stærkt med de unge Piger: »Den han i Øjeblikket sværmede for, opsøgte han, hvor hun var at træffe i Selskaber, og brød sig ikke en Smule om, at han mulig slet ikke hørte til de Indbudne. »Digteren« var jo hos de fleste en velkommen Gjæst. Det var ejendommeligt for disse Brødre og særlig for Fritz, at de troede sig berettigede til at lægge den mest uskrømtede og paafaldende Hyldest for Dagen, uden at det skulde falde Nogen ind at lægge en dybere Betydning i deres Opførsel.«

En Del af Paludan-Müllers Digte er tilegnet unge Damer i Aarhus. Et »*Stambogsvers*« er rettet til Louise Rosenørn, da hun skulde rejse til Vestindien;[9]) og »*Sejladsen*« er skrevet til Siegfride Holstein-Ledreborg.

Dog synes det, som om der var én, Digteren særlig havde Øje for, nemlig Redaktør A. F. Elmquists Datter Louise.

Redaktøren — eller, som han kaldtes, Overkrigskommissæren — var en Mand paa henved 50 Aar. I 1811 var han bleven Redaktør og Aaret efter Trykker og Udgiver af »*Aarhuus Stiftstidende*«, der blev Provinsens mest udbredte Blad. Desuden udgav han i 1818—33 og 1839—40 Maanedsskriftet »*Læsefrugter*«, som havde stor Udbredelse og fik Bidrag af kendte Digtere.

Elmquist og Hustru var i de unge Aar ledende i det dramatiske Selskab; og Redaktøren udførte en Del Oversættelser af fremmede Skuespil. Mange Aktører og Digtere kom i hans Hjem. Det gælder f. Eks. H. C. Andersen, der endog i 1830 havde hørt, at han skulde være forelsket i Frøken Elmquist. Dog omfattede Rygtet ogsaa hendes Veninde Henriette Hanck og Komtesse Moltke i Odense.[10])

Elmquist havde et Par Pigebørn: Thora (f. 1814) og Louise (f. 1816) og desuden en Plejedatter Caroline Carlos (f. 1809). Om Louise fortælles der, at hun var som Barn ualmindelig væver og livlig; fik desværre under en Sygdom en Skade i Ryggen, som sikkert kunde have været rettet, hvis der ikke i den Tids Pigeskoler havde manglet Sans for Børnenes legemlige Udvikling. Som voksen ung Pige skildres hun som frisk og fin af Udseende, de mørkebrune Lokker (à l'enfant) omkring det smukke Ansigt, hendes ypperlige Forstand og dybe poetiske Gemyt gjorde hende meget tiltalende. Hun var musikalsk, sang smukt og interesserede sig stærkt for Teater og Litteratur. — I mere end én Henseende turde man sammenligne hende med Paludan-Müllers Moder som ung.

Det er vel netop en Del af Hemmeligheden, at Digteren følte sig staa overfor Gentagelsen. Men mens Faderen havde sagt, at han ikke vilde forlove sig af Medlidenhed og dog lod sig fange, lod Sønnen sig gribe af Forholdet, men veg tilbage.

Man talte om Forlovelse. »Der fremkom Lykønskninger i An-

ledning af Forlovelsen, som i Virkeligheden aldrig fandt Sted.« »Apollo« vendte tilbage til »Olympen« uden at have givet sit Løfte.

Til Louise Elmquist skrev han Digtet »*Billedet*«, der blev trykt i 1838 (»Poesier« II). Frøken Hanck og andre har givet denne Oplysning; og i Familien Elmquist hævder man det samme.[11]) Det smukke Digt tyder paa Forelskelse; men der siges udtrykkelig deri, at Digteren ikke havde til Hensigt at binde sig:

Du Sjæl i Alt hvad Øiet saae!
Mod hvem jeg stræbte hen,
Ei for din Herlighed at naae,
Kun for at elske den;
Kun for at elske, skjøndt med Lyst
Saa dog med evigt Savn,
Den Skat, jeg bærer i mit Bryst:
Dit Minde og dit Navn.

Digtet er ligesaa meget et Farvel som en Kærlighedserklæring.

Vi ved saare lidt om Forholdet mellem Bispen og Overkrigskommissæren. I Korrespondancen mellem Bispen og Sønnen Caspar mangler paafaldende mange Breve fra den Tid. Dog findes der i et Brev af 18. August 1837 en lille Bemærkning: »I Onsdags Aftes havde da Krabbe og Thora Bryllup; og vi maatte illuminere.«

Caspar vidste aabenbart, hvem Thora var; og Bispen fandt det overflødigt at nævne, at det var Louise Elmquists Søster.

Hvad vi ellers ved — eller tror at vide — om Forholdet til Elmquist, har vi maattet uddrage af Paludan-Müllers Produktion. Der kan derfor være Mening i at samle nogle Træk, der viser hen til Tiden i Aarhus. Som nævnt benyttede Paludan-Müller i paafaldende Grad Elmquists Oversættelse af en tysk Farce; men det er tvivlsomt, om der i hans Smaastykker hentydes til Redaktøren og hans Familie. Derimod er det utvivlsomt, at den nævnte Mand er Hovedperson i et senere Stykke, nemlig »Eventyr i Skoven«.

I »Edvard og Elise« hentydes — som sagt — til Bal og Skuespil i »Polyhymnia«. Dèr mødes de to unge. Det samme gælder med Hensyn til »Adam Homo«; og her er saa meget mere Grund

til at henføre Scenen, hvor Adam og Alma første Gang ses, til nævnte Klub, idet »lille Jensen« — d.v.s. Amanuensis Jensen — var den, der lokkede Adam paa Bal. Hvilket Par, der i første Tilfælde mødtes, er uvist, i sidste Tilfælde er det udenfor Tvivl.

Ogsaa i Frierscenen mellem Adam og Alma har Aarhustiden afsat Spor. Adam er færdig med at studere; men der er endnu noget, han gærne vil lære, og det vil han tale med hende om:

> Alt længe det mit Ønske var at lære
> Det skjønne Sprog, som De saa godt forstaaer;
> Lær blot mig lidt! Jeg vil ei Alt, kun Noget;
> Ikkun Begyndelsen af Blomstersproget!
>
> (*Poet. Skr.* II, S. 168.)

Hvorfor friede han paa den Maade? Og hvorfor spillede Blomstersproget saa stor en Rolle ved Kotillonen under Ballet?

Ja, se her er Svaret: Det Sprog, som Alma »saa godt forstaaer«, det havde hun nok lært i Elmquists lille Bog: »*Blomstersproget,* eller Blomsternes Betydning paa østerlandsk Viis«, som i 1835 udkom i femte Udgave; og det er nok det naturligste at tro, at den, der havde lært det saa godt, var Redaktørens egen Datter.

Der er altsaa noget, der tyder paa, at Oplevelserne fra Aarhus fik Indflydelse paa Paludan-Müllers Hovedværk. Men det betyder ikke, at Forelskelsen var af lang Varighed. Og det betyder heller ikke uden videre, at Alma er Louise Elmquist. I Almaskikkelsen findes andre Elementer, som ikke er helt uden Betydning. Det vil man maaske forstaa, naar Sagen senere kommer paa Tale.[12])

XII.

HVERDAG OG ROMANTIK — »POESIER« I 1837.

Da det livlige Aar i Aarhus var forbi, tog Paludan-Müller 13. Oktober 1836 — sammen med Amanuensis Jensen — med Damperen til København. Han skaffede sig Logi i Krystalgade 14 (ved Siden af Synagogen) og maa her rimeligvis have boet hos Enkefru Louise Christiane Larsen f. Weinreich, Moder til senere Marinemaler Emanuel Larsen (f. 1823).

Nu skulde han udnytte de Arbejder, der var undfanget i Aarhus. Til Trods for den megen Uro havde han nemlig faaet noget bestilt, hvad Faderen da ogsaa allerede 2. Februar 1836 kunde røbe: »Fritz arbeider flittigt paa nye Værker, men jeg veed endnu ikke, hvad der vil komme for Dagen.«

Nogle Maaneder senere (22. Oktober 1836) fortalte han videre om Sønnen og Samlivet med ham: »Fritz reiste fra os i Torsdags 8 Dage og er lykkelig og vel arriveret til Kiøbenhavn. Jeg vil savne ham meget i Vinter; han var altid i en livelig og oprømt Stemning, eller gik dog i det mindste let og hurtig over til den, og da han var meget hiemme, bidrog han betydelig til vort daglige Livs aandelige Næring. Og, hvad der convenerede mig særdeles vel, — alt interesserede ham, og man kunde tale med ham om Forretninger og borgerlige Begivenheder ligesaavelsom om religiøse, philosophiske og æsthetiske Materier. — Han bringer nu med sig til Kiøbenhavn flere poetiske Værker, som hans Muse har dicteret ham i hans Otium, — ikke Smaapoesier — men Sager af betydelig Udstrækning; og jeg vilde nu ønske ham, at han maatte faae sit Arbeide nogenlunde godt betalt af Reitzel; thi det er jo deraf at han skal leve indtil videre.«

Poesien skulde være hans Levebrød. Men det havde vistnok holdt haardt, inden Fr. Paludan-Müller havde faaet sin Vilje paa det Punkt. Broderen Caspar antyder det i hvert Fald i sine Mindeblade. Det var aabenbart, at med Forbindelser som Kongslew, Rothe, Ørsted o.s.v. vilde den juridiske Vej kunne føre til bedre økonomiske Kaar end den litterære.

Det samme havde sikkert Faderen sagt. Hvilken anden Udvej kunde Digteren nu have end den: at gøre et godt Parti? Stillingen var for ham omtrent som for Adam Homo, da han ikke vilde være Præst. Nødvendigheden bød — som Pastor Homo sagde til sin Søn — at han valgte det ene eller det andet:

Nødvendigheden ligger haard og tung.
Den ligger i din pengeløse Pung,
Og i din Lyst til Alt hvad der brillerer;
Den ligger i din Smag paa Livets Fest,
Og i din Ulyst til at være Præst.

Et Valg nødvendigt er — dig rask bestem!
See! paa den ene Side vinker Lykken
Med Baroniet dig til Høihed frem;
Og paa den anden Side, her i Skyggen,
Et Landsbykald med et Annex paa Ryggen
Dig hilser som din Fremtids ringe Hjem.
Hist Æren, og i Staten daadrig Virken,
Her Pligten, og Bestræbelser for Kirken.

(*Poet. Skr.* II, S. 287.)

Med nogle Ændringer er her sagt, hvad Paludan-Müller selv engang meget godt — om end maaske halvt spøgende — kan have faaet at høre. Bispens økonomiske Forhold var ikke saadan, at han kunde blive ved at støtte sin Søn. Flytningen til Aarhus havde kostet meget. Da Jens var bleven Student, maatte der optages et Laan; og da Julie var flyttet til Horsens, tog hun sine Møbler med, hvorfor nye maatte anskaffes. Det var altsammen noget, der kom til at tynge i mange Aar. Da Caspar i 1835 efterat have været i København antydede, at Jens trængte til større Hjælp, svarede Faderen, at han gærne vilde hjælpe; men »Fritz kan endnu ikke staae paa egne Been; og det er først en 3 Maaneder siden, at Wilhelm kunde det.« — — »Dog vilde jeg

gierne, naar jeg slipper Fritz, anstrenge mig noget mere for ham.«

Naar Fr. Paludan-Müller nu skulde klare sig selv, var det ikke blot nødvendigt, at han arbejdede flittigt, men det var naturligt, at han holdt Forbindelsen vedlige med litterære Venner.

I Aarhustiden havde han fulgt ret godt med i det, der skete i Hovedstaden. Vi har allerede flere Gange citeret Brevet af 5. Januar 1836 til Heiberg, hvori han fortalte, at han havde læst Oehlenschlägers »Fyens-Reise« og Sibberns »Patriotiske Intelligentsblade«. Desuden havde han læst Henrik Hertz' sidste Nytaarsgave (1836), som ikke tilfredsstillede ham, hvad han dog udtrykte ret forsigtigt. Endvidere havde han og Faderen med stor Iver fulgt den »*Flyvende Posts Interimsblade*«, og han gav Heiberg en velment Opfordring: »De maa endelig fortsætte Deres Flyvepost og, om De vil, gjerne gjøre det til et conservativt Blad; jeg mener conservativ ikke blot i politisk Henseende; thi Tiden trænger stærkt til, at Alt skal drøftes fra to Sider.«

Samme Vinter læste han med Tilfredshed Artiklerne (d.v.s. Søren Kierkegaards) mod »Fædrelandet«; og endelig maa nævnes, at han bad Heiberg sende sin »*Ledetraad i den speculative Logik*«, da den ikke kunde faas i Boghandelen.

Vi mindes derved Pastor Homos Iver for, at Sønnen skulde sætte sig ind i den ny (hegelske) Filosofi, som han ogsaa selv ønskede at stifte Bekendtskab med:

> En Modesag ei reent tør gaaes forbi;
> Især man Terminologien kjende maa,
> Med den begynde og med den man ende maa.
>
> Hvis et Compendium du skulde finde
> Af samme Videnskab i kort Begreb,
> Hvormed man kan sig hjælpe hvis det kneb,
> Da vilde du ved det mig ret forbinde.
>
> (*Poet. Skr.* II, S. 56.)

Det nævnte Kompendium var Heibergs Ledetraad. Netop deri fik man en Vejledning i Hegels Logik.

Af Brevet af 11. Marts 1836 til Fru Heiberg fremgaar endvidere, at han læste Carl Bernhards Noveller. Men han

syntes slet ikke, de kunde staa Maal med dem, der var udsendt af Forfatteren til »*En Hverdagshistorie*«; og det forekom ham, at Personerne i Novellerne var ham for kendte. (»Carl Bernhard« selv havde han set ved Heibergs Teselskaber.) Mere havde det behaget ham at læse nogle svenske Fortællinger, hvoraf han anbefalede Fru Heiberg at tage fat paa »*Familien H*«. — Han tænkte her paa Frederika Bremers »*Tegninger af Hverdagslivet*«, som nylig var udsendt i dansk Oversættelse.

Af Brevet til Molbech (10. Juli) fremgaar det yderligere, at Paludan-Müller havde stiftet Bekendtskab med andre Hverdagshistorier; og det er ikke uden Interesse at se, hvordan han stillede sig til saadanne Æmner, kort Tid før han tog fat paa at skrive »Adam Homo«. Han havde bl. a. læst H. C. Andersens sidste Roman, og det gav ham Anledning til at sige: »jeg har aldrig kunnet faae i mit Hoved, at Bøger, som Romanen O.T., eller som Pluraliteten af de Hverdags-Noveller, der nu daglig bringes tiltorvs, skal udgives og antages for Poesie. Et characteristisk Tegn ved de fleste af disse Productioner, synes mig det at være, at Personerne ikke er Skikkelser, der ere udgaaede fra, eller opstaaede til et nyt Liv *i* Forfatterens Sjæl, men at de alle, mere eller mindre, ere Copier fra den og den Gade, eller det og det Huus, hvor Autor har Bekjendtskab og Omgang. Efter min Anskuelse kan det heller ikke være den rette Maade at føre Poesien ind i Livet paa — hvad jo angives som Tendentsen — at man à tout prix vil gjøre det dagligdags poetisk, og see en poetisk Gestalt i enhver ung Pige eller Kone. Heller ikke troer jeg, at det er nogen Gevinst for det daglige Liv, at dets simple Scener blottes og udspændes for Publicums Øine; thi den Slags Poesie, som disse Scener kan indeholde, er af en Art, som rødmer ved Berørelse, og synker sammen ved at studeres og udmales. — Hvor ganske anderledes kraftige og poetiske ere ikke Tiecks Noveller, af hvilke ogsaa mange behandle Hverdags- dog aldrig Dagligstue-Scener paa en baade lærerig og ironisk Maade; thi Ironie maa der til i slige Skildringer. Den bare ramme Alvor hos en Peer eller Paul, tager sig dog saa fattig ud.«

Det mest interessante er ikke, at H. C. Andersen her faar

et lille Hib, men det, at Paludan-Müller paa den Tid sværmede for det romantiske og ikke endnu forstod, hvordan et Stof »af Hverdagssnittet« kunde udnyttes. I sin Forkærlighed for Tieck fulgte han Heiberg, som ikke blot i sine første Stykker, f. Eks. i »*Pottemager Walter*« viste Paavirkningen fra den tyske Romantiker, men endog særlig i 1835 gav Udtryk derfor i »*Alferne*«.

De første Frugter af dette Sværmeri viste sig kort efter Tilbagekomsten i »Eventyr i Skoven« og »Alf og Rose«, der 22. December 1836 udsendtes under Titlen »Poesier« I.

»*Eventyr i Skoven*« (senere kaldet »Luft og Jord«) er en romantisk Satire over en prosaisk Verden. Man vil heri genfinde Træk af Aarhuskomedierne. Hovedpersonen, Skræddermester Krumryg svarer til gamle Røghat. Af hans to Døtre, Lillemund og Rødkind, svarer Lillemund til Lise.

Krumryg er Præsident for en Samling Mennesker, der er flygtet fra Byen og nu lever i et lille materialistisk Samfund, der staar i Fare for at gaa under i politisk Kævl. I Modsætning hertil staar en ideal Verden, hvis Hovedrepræsentant er Prins Pipi, Søn af en Skjald og Luftens Dronning Aura.

Dronning Aura sender ham ned paa Jorden og giver ham en Ring med, som skal beskytte ham og stadig knytte ham til det Rige, hvortil han hører; og Hurlipurli skal være hans Følgesvend. Paa Jorden faar han Øje paa Lillemund. Han belærer hende om Kærligheden; og ligesom Amor hævede Psyche op til sit Rige, saadan drager Prins Pipi sin Lillemund op til sig.

Men Krumryg har lovet sine Døtre bort til to gamle Filistre, Kapitalisten Skoleholder Flynder (svarende til gamle Plytsgaard) og Smeden Bøffel. Pipi indleder derfor i Forbindelse med Jægeren Walter, der er forelsket i Rødkind, en Krig mod Filistrene. Han fører sine Alfer frem mod dem. Men da han har mistet sin Ring, er Lykken ham imod. Først da Lillemund bringer den tilveje, sejrer han og forenes med hende, ligesom Walter med Rødkind; og Filistrenes Rige gaar under.

Hvad Stykkets poetisk-romantiske Del angaar, da er det naturligt at drage en Sammenligning med Tiecks romantiske Noveller; og der er vel ogsaa Grund til at henvise dels til Shakespeares »*Skærsommernatsdrøm*«, dels til Calderon, som

Paludan-Müller netop i den Forbindelse nævner som »Mesteren i den dramatiske Lyrik«,[1]) og af hvis »*Luftens Datter*« og »*Koboldinden*« hans Skrift kan være paavirket.

Hvad den prosaiske Del angaar, da er der — foruden Aarhuskomedierne — særlig Grund til at fremhæve Paavirkning fra Skuespiller C. N. Rosenkildes Stykke »*Den dramatiske Skrædder*«, Lystspil i fem Acter. Et Sidestykke til Holbergs »Politiske Kandestøber« 1827.

Man vil allerede se en Lighed, naar man betragter Personlisten. I »Eventyr i Skoven« vil man finde: Krumryg, Skrædder. Flynder, Skoleholder. Bønhas, Lovtrækker. Bøffel, Smed. Stivben, en gammel Danser. Finesse, Diplomat. Stikham, Fægtemester. O. s. v.

I »Den dramatiske Skrædder« finder man: Naal, Skrædder. Pensel, Bogbinder. Næve, Mester. Søm, Sekretær. Spids, Sekretær. Seig, Sekretær. O. s. v.

I sidstnævnte Stykke er Skrædder Naal Hovedpersonen. Han er Præsident for et dramatisk Selskab, men bibringes den Tro, at han er udnævnt til Direktør for Nationalteatret.

I »Eventyr i Skoven« er Æmnet ført tilbage til det politiske Omraade. Skrædder Krumryg bliver Præsident i Staten, og ligesom Skrædder Naal fordeler Rollerne til sine Skuespillere, lader ogsaa Krumryg Statsformen bestemme ved Hjælp af Lodtrækning.

Skrædderen er i bægge Tilfælde fremstillet som en højtidelig Herre i et latterligt Skær, og det kniber for Læredrengene overfor dem bægge at forstaa, at Mester ikke mere skal behandles som Mester, men som Præsident.

Rosenkilde havde — som før sagt — spillet i den dramatiske Forening. Det var netop i den Tid, da den meget skuespillystne Redaktør Elmquist var Leder af Selskabet; og det var til ham, der hentydedes i Stykket. Paludan-Müller kom til Aarhus paa et andet Tidspunkt. Da var den dramatiske Redaktør aldeles optaget af politiske Sager. Man valgte deputerede til Stænderforsamlingen (Fleischer og Funder, hvoraf den sidstnævnte netop savnede en Kone). Elmquist refererede deres Visdomsord og arrangerede Fester for de udvalgte. Han var da bleven politisk Redaktør. Paludan-Müller havde saaledes Lejlighed til

at give et nyt Billede af den allerede meget omtalte Mand; og tog sig endda den Frihed at drage hans Døtre og kendte Personer med ind i Løjerne.[2])

Dog tør man ikke paastaa, at det alene var Hensigten at give en Karikatur af enkelte Skikkelser. Elmquist var jo ikke just en Modstander af Poesien. Digteren saa i Præsident Krumryg og hans Folk Typer paa de Fjender, han og ligesindede stadig havde at kæmpe imod, og særlig Typer fra den Tid, da den politiske Galskab tog Overhaand. Prins Pipi og Præsident Krumryg betegner Modsætningen mellem Aandsrepræsentant og Filister, en Modsætning, som senere paa en noget anden Maade fremstilledes i Plougs og Hostrups Studenterkomedier, men allerede nu var fremført af Heiberg.

»Eventyr i Skoven« staar fjærnt fra alt, hvad Paludan-Müller tidligere havde offentliggjort. Kun hist og her aner man noget, der har Forbindelse med »*Kjærlighed ved Hoffet*« og »*Amor og Psyche*«.

»*Alf og Rose*« er en Digtning af anden Art. Men fælles for de to Arbejder er Paavirkning af Romantikken, og samme Billedsprog som i »Alf og Rose« finder man da ogsaa i Eventyret (»Poesier« I, S. 144 f.).

Det nævnte Digt bestaar i nogle Monologer og en Del poetiske Samtaler mellem en ung Rose og dens Tilbedere: Sorgens og Glædens Alfer (Dolores og Lætus), hvoraf Glædens bliver den sejrende selv i Døden.

Paludan-Müller synes i Aarhustiden at have beskæftiget sig en Del med den romantiske Betragtning af Blomsternes Liv. I »*Eventyr i Skoven*« er vi saaledes Vidne til, at Prins Pipi giver Lillemund Belæring om, at Rosen, der næres af Luftens og Jordens Alfer (»Poesier« I, S. 144 f.), er et Billede paa den spirende Kærlighed. Senere finder man i »Adam Homo« (*Poet. Skr.* II, S. 168) de vigtige Episoder, f. Eks. vedrørende Adams Frieri, som nylig er omtalt; og i »*Dryaden*« fremtræder Motiver, der paa anden Maade har Forbindelse med den her nævnte Digtning. Alene af den Grund tør man ikke fuldstændig forbigaa de Arbejder, der blev til under Eksilet.

XIII.

»TROCHÆER OG JAMBER«

1837.

Dog var »Poesier« I i sig selv ikke af stort Værd. Aarhusperioden havde ikke givet saadanne Oplevelser, som kunde stemme Kræfterne op til Stordaad; og Bogen blev ret uvenligt modtaget. Kun »Dagen« roste den meget og fremhævede det aristofaniske Vid i »Eventyr i Skoven«.[1]) Men en saadan Ros betød intet mod det Angreb, som i August 1837 fremkom i »*Maanedsskrift for Litteratur*«.

Paludan-Müller beskyldtes heri for at dyrke den rene Intethed, den rene »Nihilisme« — et Udtryk, der er hentet fra Jean Paul. Hans Digtning blev stemplet som Ordklang uden Indhold. Forledt af et altfor begejstret Publikum havde han efterhaanden lagt en urimelig stor Vægt paa »Formens glatte Politur« og paa Digtningens Udsmykning; og her i »Poesier« I, hvor han paany havde pyntet det »vel luftige Phantasispil med Sprogets ziirligt slyngede Blomster« var denne »Ordpynt« endog »mere iøinefaldende ved Contrasten af adskillige altfor platte prosaiske Partier.«

Anmelderen havde faaet den Opfattelse, at Paludan-Müller hørte til de Digtere, som »længere henne ad Banen tage sig det lettere og lettere og bøde paa deres Productions Mathed eller Livløshed ved uæsthetiske Tillokkelser og uægte Flitterstads, hvis Virkning paa skjønsomme Læsere er meget forskjellig fra den, der tilsigtes og sagtens opnaaes hos Mængden.« — Dommen svarede altsaa til den, som Oehlenschläger forhen havde fremsat.

Recensionen var indsendt i Foraaret; og 15. Maj blev den af Litteraturselskabets Sekretær, Professor F. C. Petersen vi-

deresendt til Bedømmelse hos de tre M'er: Poul Møller, Madvig og Molbech med den Bemærkning, at selv om de Herrer kendte Haandskriften, maatte den anonyme Forfatter ikke røbes.

Poul Møller og Madvig fandt, at Recensionen var passende til Optagelse. Men Molbech afgav 26. Maj en meget lang Erklæring, hvori han med Iver dels angreb Kritikken og paatalte Recensentens »subjectiv-kritiske Animositet«, dels fremhævede Paludan-Müllers Betydning i Litteraturen. Han fandt for det første, at »Ligeoverfor en Digter af det erkiendte Værd, og af det allerede vundne Navn, som P. Müller, er Anm:s Tone og Fremgangsmaade her baade upassende og arrogant for en Anonym,« og foreslog dernæst, at »enten Anm. Indledning og saakaldte Kritik af »Alf og Rose« forkastes og forlanges omarbeidet; eller at Forf. af Anmeldelsen nævner sig under samme; og at selv i dette Tilfælde, det maatte forlanges af Forf., at han med noget mindre Partiskhed udtrykte en Vurdering af den Erkiendelse, P. Müller som Digter havde opnaaet.«

Af Molbechs lange og kraftige Indlæg, som han forlangte læst højt ved Selskabets næste Møde, mærker man, hvilken Harme han følte; og han var ubesindig nok til at sende sit Votum og et Brev til Paludan-Müller, fra hvem han snart efter fik et kort og skarpt Svar:

Hermed har jeg den Ære at sende Dem det laante Manuscript tilbage. Skulde jeg ved Gjennemlæsningen af selve Recensionen see, at den indeholder mange Udbrud af Animositet af den Art, hvoraf Deres Manuscript citerer adskillige, da har jeg ikke isinde at vise større Skaansel i mit paatænke poetisk-polemiske Gjensvar, end der af Redactionen er bevist mig. Tiden maa da lære, hvilken Part, der har forregnet sig angaaende den Andens Kræfter. — Medfølgende lille Bog beder jeg Dem at modtage som et Hengivenhedstegn

fra
Deres
Fr. Paludan-Müller.

d. 11. Juli 37.

Paludan-Müller havde i sin første Studentertid følt sig ustadig og usikker. Efter Digterperioden var Uroen delvis ophævet. Nu, da han for første Gang mødte kraftig Kritik, bruste Uroen atter op, men paa en anden Maade. Han fyldtes af voldsom Vrede, der formodentlig forstærkedes ved Frygt, som han maatte holde nede, Frygt for, at hans Glanstid nu var forbi.

Straks gik han i Gang med sit Svar. Men i Midten af August blev han, efter at der i nogle Uger havde hersket en overvældende Varme, angrebet af en alvorlig Sygdom. Han blev ført til Fru Borchs Hjem paa Hjørnet af Frederiksholms Kanal og Stormgade; og her laa han nu i fem Uger haardt angrebet af, hvad han senere kaldte »en Composition af Typhus og Nervefeber«. Det var den alvorligste Krise, han nogen Sinde havde kendt, og med den blev den afgørende Vending i hans Livsbane sikret.

Ikke før Midten af September kunde han tænke paa Trykninven af sit Svar: »*Trochæer og Jamber*«. Overfor Molbech bemærkede han 16. September, at nu kunde han hver Dag være »nogle Timer oven Senge,« og meddelte samtidig, at han anede, hvem Angriberen var: »Jeg har nemlig saa tydeligt slaaet paa, at Recensenten er Prof. Wilster i Sorøe.«

Men for at være sikker, bad han om Adgang til at se Anmelderens Manuskript; og da han ikke opnaaede det, fandt han paa en anden Udvej. Gennem Reitzel fik han »ved en diplomatisk List« fat i et Brev fra Wilster; og 18. September sendte han det til Molbech og bad ham undersøge, om han deri genkendte Recensentens Haandskrift. Samme Dag fik Paludan-Müller Besøg af Professoren, der »fandt ham overordentlig medtaget og forandret,«[2]) og ogsaa han kom til den Overbevisning, at Forbryderen var Wilster. Det fremgaar baade af hans Dagbog og af den Afskrift af de forskellige Vota, som findes i den collinske Manuskriptsamling.

Naar Paludan-Müller gjorde gældende, at der i »Trochæer og Jamber« tydeligt var henvist til Wilster, da er det rigtigt. Selv om der vel kan paavises Spor fra Baggesens Digt »Gjengangeren og han selv, eller Baggesen over Baggesen«, mindes man ved Læsningen stadig om Wilsters Angreb paa Heiberg i »*Doublet-*

Billeder til den nye Laterna magica« (1830), hvori et af Afsnittene begynder saaledes:

Sidst Du æsked til Turnering
Og til Fest, med Liv og Ild,
Skjøndt Du fnøs som Madam Hering,
Naar man vrager hendes Sild.
Kamp paa Vers Du selv betragter
Som et ædelt Ridderspil,
Hvorfor slog da, lig en Slagter,
Du med bare Næver til?

I en ganske lignende Tone slog Paludan-Müller løs paa sine Fjender og anvendte Trochæer som Skyts. Mange af Wilsters Sætninger benyttede han igen; og Ord som »Galde« og »Selvroes« vendte han mod Wilster selv.

Men Angrebet var forfejlet. Selv om Wilster ogsaa havde dadlet Chr. Winther o. a., var han ikke blandt dem, der blærede sig slemt. En Del af hans Poesier viser, hvor liden Tillid han havde til sin egen Betydning. Man ser det blandt andet — om end ikke mest — i »*Riimbrev fra Sorøe*«, hvoraf et Par Strofer skal gengives:

Du spørger, hvorfor Vers og sligt
Jeg nu har lagt paa Hylden;
O, naar man holder op med Digt,
Er sagtens Prosa Skylden;
Naar Poges Ryg er Snekkeskal,
Og Plectret Birkeferle,
Saa bliver i Poeters Tal
Man aldrig nogen Perle.

— — — —

Det eneste, som skrives kan,
Det er maaske Satire,
Men det var Synd, om ærlig Mand
Blev saaret ved min Lire;
Og den, som rammes af min Piil,
Ham kan det let indfalde
At et uskyldigt, skjemtsomt Smiil
Sit Sæde har i Galde.

Som sagt, Angrebet paa Wilster var forfejlet; og dobbelt forfejlet blev det derved, at det slet ikke var ham, der havde forfattet Recensionen, men C. A. Thortsen.[3]) Derom vidste Paludan-Müller intet, i hvert Fald ikke før det var for sent.

Uden Tvivl blev der sendt Forespørgsler til Sorø. Men vi kender ikke Svarene. Adskilligt senere (12. Novbr. 1837) gav Bredahl i et Brev til Fru Rosenstand en Kritik af »Eventyr i Skoven«, som han fandt en Del at udsætte paa. Og videre bemærkede han: »Ingemann finder (sagde han) Eventyret meget interessant; om Fleres Dom har jeg ikke erkyndiget mig. Om hiin Recension er kommen fra Sorøe, veed jeg ikke; men, var den end grundig-dadlende, vilde den dog hos dem, hvis Bifald det maa være en Digter om at gjøre, ikke kunne udrette noget imod en Musa, der alt har prydet sin Søn med en velfortjent Digterkrands.«

Det blev man altsaa ikke klogere af.

4. Oktober modtog Molbech »Trochæer og Jamber«; og Dagen efter lod han Gaasefjeren rase paa Papiret:

Efterat jeg i Morges har læst Deres polemiske Digt »Trochæer og Jamber«, og sammes Fortale, finder jeg det nødvendigt, at meddele Dem følgende Ord. Efter de Samtaler, vi to eller 3 Gange have havt om Recensionen over Deres Poesier i Maanedsskr. for Literatur, og den frivillige Meddelelse, jeg allerede i Sommer, da denne Recension af Redactionen var antagen til Indrykkelse i Maanedsskriftet, [har] givet Dem af mit særskilte skriftlige Votum over Recensionen: er det egentlig overflødigt at sige Dem, at jeg ganske deler Deres videnskabelige Mening om dens Indhold og Form, og at jeg, saaledes som den er trykt, — holder den for at være Maanedsskriftet og Kritiken i Danmark uværdig. Ligesom jeg derimod maa tilstaae Dem, at jeg anseer den Maade, hvorpaa De specielt har villet forsvare Deres Digte og Digternavn mod en Recensents Angreb ved reent personlige Invectiver mod enkelte navngivne Medlemmer af Redactionen for en upoetisk Hævngierrighed, som ikke er den geniale Digter værdig: saaledes maa jeg endelig for mit eget Vedkommende finde, at De har giort uforsvarlig Misbrug af en tilfældig

fortrolig Meddelelse som min personlige Hengivenhed for Dem, og min varme Interesse for Deres Digterværd, i hvis Krænkelse jeg ikke vilde have mindste Deel, foranledigede mig til at giøre Dem, i [et] Øieblik, da jeg fuldkommen stolede ikke allene paa Deres Venskab, men paa den simple Discretion, hvorom jeg heller ei lod Dem være upaamindet.

Efter den Erfaring, jeg nu har, maa jeg i mit Hierte beklage, at De saaledes vilde giøre Brudd paa et Forhold, der har glædet mig meget i dets Udspring og Fremgang; og beklage, at De, under en tilsyneladende Skaansomhed, kunde ville i Realiteten giøre mig, min Tillid og min Varme for Dem til Offeret for en Lidenskab, om hvis poetiske Natur der altid vil blive stærke Tvivl. De har i det mindste i nærværende Tilfælde, indtil det Yderste og langt mere end et ridderligt Forsvar tillod og fordrede, benyttet Dem af Omstændighederne, og deriblandt den, at hos mig Følelsen ofte er stærkere end Klogskaben. De har i Stedet for at lade Deres retmæssige Forsvar falde med Satirens stærkeste Vægt paa Redactionen, begaaet den Uretfærdighed, at lade enkelte Medlemmer af samme (Censorerne) undgielde for flere af de øvrige, der havde fuldkommen lige Deel i Recensionens Antagelse. De har derved for Øieblikket saaret mig — maaske dybere, end Nogen af de Modstandere, hvis Personer Deres Satire navnligen angriber. At dette, saaledes som De nu seer Tingene, er Dem en ligegyldig Sag, i Sammenligning med Deres poetiske Hævn, maa jeg desværre vel forudsætte; og jeg vil derfor heller ei dølge for Dem, at med al den Krænkelse og Ubehagelighed, Deres Adfærd i bemeldte Henseende volder mig, vilde jeg dog, i denne Omstændighed, ikke bytte med Dem. Det smerter mig, at jeg føler, jeg ikke mere saaledes som forhen kan være Deres Ven; men jeg bliver dog aldrig Deres Uven. Intet forandret Forhold vil forandre noget i min Kiærlighed til Deres Poesie, eller i min Agtelse og Vurdering af Deres udmærkede Digtergaver, hvilke jeg altid med lige Interesse vil følge, og ønske den heldigste Udvikling.

Deres ærbødige

C. Molbech.

En Afskrift blev sendt til M a d v i g, paa hvem »Trochæer og Jamber« dog ikke gjorde et stærkt Indtryk, idet han svarede 6. Oktober: »Paludan-Müllers Angreb er egentlig for tamt, halv-venskabeligt til engang at faae den behørige Brod.« Langt mere beklagede han Molbechs Diskretionsbrud; og senere blev det i Litteraturselskabets Møde paatalt af andre.

Paludan-Müller selv havde taget Sagen for ivrigt. Hans »Eventyr i Skoven« var intet Forsvar værd, hvorimod »Alf og Rose« vel ikke havde fortjent saa kraftigt et Angreb. »Trochæer og Jamber« betød blot et nyt Nederlag. Selv som Digt var det forfejlet, om det end hist og her ikke var blottet for Skønhed.

I Indledningen blev Recensenten taget under Behandling; og Petersen, Madvig og Møller betegnedes som dem, der havde Ansvaret for Kritikkens Antagelse. I Trochæerne fik Recensenten igen en Omgang ligesom de fjorten Redaktionsmedlemmer, hvoraf atter Petersen, Madvig og Møller fremhævedes som særlig skyldige.

I Jamberne beskreves saa endelig Digterens Forhold til Musen, efterat Angriberne var besejret. Der fortælles, hvordan hun stadig stod ham bi; og han priser hende som den, der altid havde kunnet drage ham til sig:

> Alt fra min Barndoms Tid da jeg var lille,
> Før ret endnu min Tunge havde Røst,
> Før godt fra Ondt min Tanke kunde skille,
> Thi kun den muntre Leg var da min Lyst;
> Fra den Tid alt til dig mig drog en stille
> En uforklarlig Længsel i mit Bryst:
> Jeg vidste ei dit Navn, og dog jeg kjendte
> Din Strenges Toner alt, de himmelvendte.
>
> (S. 36.)

Paludan-Müller vilde stadig tro, han havde Betydning som Digter. Men det var uhyggeligt for ham at blive taget saa kraftigt i Skole kort Tid efter at have sagt Farvel til et Levebrød.

Faderen tog sig meget nær, at det var kommen saa vidt. Han havde altid gjort, hvad han kunde, for at Sønnen skulde staa sig godt med dem, der havde nogen Indflydelse. Nu havde Digteren selv ødelagt sit gode Navn; og Bispen udbrød i Fortvivlelse over »Trochæer og Jamber«: »Jeg tilstaar, at det har ret hjerteligt

smertet og krænket mig at læse dette Skrift. Jeg undsaa og skammede mig inderligt paa min Søns Vegne, at han kunde skrive saa plumpt, groft, saa blottet for Forstand, Vittighed, Salt, som disse »Trochæer og Jamber«. Dersom han havde været betalt for at skille sig ved sit offentlige Yndest og gode Navn, kunde han ikke have gjort det anderledes. — — Det er rimeligt, at han dog maa have vist sit Produkt til Nogen, før han lod det trykke. Men til hvem da? Næppe til nogen Mand? Men ventelig til Charite eller til nogen af de Damer af den Familie, som forguder og fordærver ham ved utaalelig Smiger.«[4])

Digtet blev knap nok anmeldt; og Paludan-Müller følte sig vistnok forladt af alle undtagen Familien Borch. Dèr beholdt han en Støtte. Endnu et Aar senere (12. Aug. 1838) erklærede Fru Friderichsen, at »Trochæer og Jamber« var »et passende Svar paa Recensionen.«[5]) D e n Trofasthed trøstede ham, selv om han senere forstod, at han havde fejlet.

Mange Eksemplarer blev der næppe solgt; men Restoplaget kom senere til Nytte derved, at det blev anvendt som Tæppeunderlag i Digterens Stue. Nu hører det til de Skrifter, man sjældent ser.

XIV.

»POESIER« II

1838.

Efter det uheldige Resultat var der ikke andet at gøre end at søge Oprejsning.

Paludan-Müller havde allerede skrevet adskillige Digte, som ikke var udsendt samlet. De fleste af dem skulde nu udgøre en Del af »Poesier« II, der udkom 27. Juli 1838. Bl. a. skulde man deri finde »Dødens Hule«, »En Drøm«, »Lucifers Fald« o.s.v., hvortil føjedes »*Sorgen*«, som første Gang fremkom et Par Maaneder efter Hjemkomsten til Aarhus i »*Nytaarsgave fra danske Digtere*« 1836 (trykt Decbr. 1835) og svarer til »En Drøm«.

Digteren fortæller her om en Mands Vandring gennem en Fantasiverden. Han føres gennem mørke uhyggelige Egne, indtil han møder en Genius, af hvem han indvies til Sorgen, som han med Gysen har nærmet sig. Derved lærer han den først ret at kende, ser af dens bitre Bæger en Fredens Spire vokse frem, ser den række op til Himlen, hvor den forsvinder; og saa forstaar han, at selv af den kan de herligste Vækster vokse.[1])

I dette Digt — der i sin Tendens svarer til St. Steensen Blichers »*Til Sorgen*« (1820) — er givet Udtryk for den Livsværdi, der gives gennem Lidelsen. Paludan-Müller havde — ligesom i »Amor og Psyche« — faaet Sorgen paa Afstand.

Af speciel Interesse er den Omstændighed, at den omtalte Vandringsmand betegnes ved Navnet Homo, hvilket rimeligvis staar i Forbindelse med, at Skribenten Fr. Sneedorff Birch i samme Nytaarsgave skrev under Mærket Nemo.

Birch — der er kendt fra St. St. Blichers Historie — var Adjunkt i Aarhus, Søn af den i 1829 afdøde Bisp og Fætter til Sophie Liebenberg. Han var én af Byens mest betydende Poeter, havde

tidligere haft et godt Navn i den københavnske Presse og havde netop i 1835 til det kongelige Teater indsendt et Drama »*Titania*«, som dog ikke blev antaget. Molbech, der vidste, at Birch baade havde Ævne til at skrive Vers, var musikalsk og sprogkyndig, vilde da bøde paa Nederlaget, sendte med Paludan-Müller et Brev til Forfatteren[2]) og lod samtidig forespørge, hvorvidt han mente sig i Stand til at oversætte Operatekster til Teatret, og i den Anledning afgav Birch 12. Decbr. 1835 et langt Svar, hvori han gik ind paa Forslaget: »Müller bragte mig mundtlig den Forespørgsel fra Dem, om jeg maatte tiltroe mig Lyst og Ævne til Bearbeidelse af fremmede Operatexter. I denne Anledning tager ~~jeg mig den Frihed~~ at bemærke, at jeg særdeles gjerne ad ~~denne~~ Vei vilde ~~aabne~~ mig Udsigten til ~~en~~ materiel ~~Fordeel~~, hvortil ~~jeg~~, da mine literaire Fornødenheder sluge en stor Deel af min Indtægt, høiligen trænger.« — — I denne Anledning falder det mig ind, at en Bearbeidelse af S p o n t i n i s V e s t a l i n d e vilde være en væsentlig Berigelse for det kbhvnske Theaterrepertoire.«

J o u y s Operatekst — der omhandler én af Vestas Jomfruer, som mistede sin Uskyld og derefter blev levende begravet — havde han i tysk Oversættelse; og den lod han aabenbart Paludan-Müller læse, hvilket medførte, at denne skrev sit Digt »*Vestalinden*«, som ogsaa fremkom i »Poesier« II.

Birch blev senere skildret i »*Ivar Lykkes Historie*«. Her omtaltes han under Navnet Napoleon Boldt og nævnedes baade som Digter og Klaverspiller. I bægge Retninger lærte Paludan-Müller ham at kende. Han komponerede adskillige Melodier, havde i 1835 udgivet en Digtsamling med Musik: »*Euphrosyne*«, og da den næsten var udsolgt, paatænkte han en ny Udgave og lovede deri at optage to Digte af »Dandserinden«: »Ved den dunkle Brønd i Skovens Stille« og »Ei eensom er jeg, skjøndt jeg vandrer«, — »begge med Pianoforte-Akkompagnement for en enkelt Syngestemme«.[3]) — Men den ny Udgave kom aldrig.

Den mærkelige Mand var Pebersvend uden dog at være Kvindehader. Han boede hos en Værtshusholder, hos hvem han hentede Midler til Aandens Vederkvægelse, Midler der ogsaa var i Stand til at gøre hans Tunge fri, saa han kunde tale højt om eget Værd og skarpt om Kunstens altfor trange Kaar. Efter at

have været i Aarhus i seks Aar var han træt af Byen og beklagede sig i den Anledning 23. Decbr. 1835 til Redaktør Ove Thomsen i Odense: »Hvad for øvrigt Byen og Mskne angaaer, hvortil jeg nu henved 6 Aar har været bunden, da er det temmelig upoetiske Tider man lever i, Fuldblodsvrøvlen, Kometsludderen, o. s. v. grasserer stærkt, og i Avisen ser man jævnlig literaire Opkastninger af diverse Philistre: *Difficile est satyram non scribere!* Gud forbarme sig over den nuværende Tid, som drukner i Politik, Konstitutioner og Stænderforsamlinger! *Parturiunt montes nascetur ridiculus mus.* At Poesien under saadanne Omstændigheder maa vige er rimeligt; jeg mærker selv, at Prosaen mere og mere bemægtiger sig min Aand«: — — »min Muse faar mere og mere en satirisk og sarkastisk Retning, medens Sentimentaliteten taber sig.«

Man ser, at Birch var temmelig kritisk; og at ogsaa Paludan-Müller fandt ham kras, synes at fremgaa af det Vers, der sammen med en Neglesaks blev overrakt Adjunkten ved førnævnte Nytaarsfest:

Til Neglene at klippe her jeg giver
dig denne Sax, thi godt jeg mærket har,
at du din Næste fælt i Kjødet river,
naar du til Hilsen ham i Haanden ta'er.

For ham var paa den Tid de bedste Dage forbi. Allerede et Par Aar efter fik han Permission fra Skolen. Man overvejede, hvad man skulde gøre ved ham; og »det forskrækkelige Menneske« fik sin Afsked med Pension 33 Aar gammel.

Paludan-Müller har altsaa kendt to Digtere, der gik i Hundene, Birch og Hollard Nielsen.

Foruden »Vestalinden« kan fra Aarhus nævnes Digtet »*Perlen*«. Det blev sendt i det omtalte Brev (10. Juli 1836) til Molbech; og Paludan-Müller kalder det »et lille Digt jeg nedskrev forleden.« »Det er et Slags Trøst i mødige Stunder. De maa derved erindre Dem det Sted i Evangeliet, hvor Købmanden sælger alt sit Gods for Guds Rige, der lignes ved en Perle.« Det er et Sidestykke til J. Baggesens og til H. C. Andersens Digte af samme

Navn og et Modstykke til H. P. Holsts. — Om Paludan-Müller udelukkende tænkte paa at sammenligne Perlen med »Guds Rige« er vel tvivlsomt. Han havde jo nu selv givet Afkald paa »Gods og Guld« for alene at leve for Poesien.

Efter Tilbagekomsten til København fremkom først »*St. Helena*«, der ved en Aftenunderholdning 12. Februar 1837 paa det kongelige Teater blev fremsagt af Madam Anna Nielsen (tidligere Wexschall) og blev trykt i Heibergs »*Interimsblade*« 28. Februar s. A.; dernæst blev 27. Marts »*Den ottende Konst*« fremsagt af samme Skuespillerinde — og 28. Marts trykt i Interimsbladene.

Det sidstnævnte Digt hører til Paludan-Müllers mest kendte. Det er opstaaet under Paavirkning af Scribes Opera »*Prinsen af Kina*«, der første Gang blev fremført herhjemme i Anledning af Kongens Fødselsdag 1836. I nævnte Opera fortælles, at den skønne Pe-Ki blev den gamle Mandarin Tsing-Sings femte Kone; men hun var ulykkelig, skønt han var en stor Mand, der stod Kejseren nær. Hun var nemlig forelsket i den unge Yang-Ko. Efter en mærkelig Rejse, der udgør en væsentlig Del af Æventyret, forvandledes Tsing-Sing, Yang-Ko og Prins Yang til Pagoder (d. v. s. Porcellænsdukker), der lød som Sten, naar man slog paa dem med en Stok, og mens de tre Mandfolk nu sad paa Scenen som kolde, tavse Porcellænsfigurer, spurgte den skønne Pe-Ki sin Mand, om han vilde være med til at ophæve Ægteskabet. Men Mandarinen, der ikke kunde tale, men kun nikke og vrikke med Hovedet, »bevæger Hovedet som de kinesiske Pagoder« og udtrykker et »Nej!« Hun spurgte igen, men han blev ved at vrikke med Hovedet. Først da hun truede med, at han aldrig vilde blive Menneske mere, hvis han ikke gav sit Samtykke, nikkede han.

Paludan-Müller anvendte kun de ydre Ting. Han havde set Phister som Tsing-Sing sidde og nikke til Takten af Slutningssangen. Derfra er Forestillingen om den nikkende kinesiske Dukke kommen. Han havde formodentlig set Skuespillerne udstyret med Paafuglefjer og nævner derfor samme Udstyr i sit Digt. Mandarinens fem Koner er bleven til seksten; og naar den kvindelige Hovedperson i »Prinsen af Kina« hedder Pe-Ki, hed-

der den mandlige i »Den ottende Konst« Peri, et Navn, der ellers forekommer i persiske Æventyr og betyder et Væsen af Feverdenen.

Asiatiske Lyde er der ogsaa i Peris Hædersnavn: Pekko-Ekko, der skæmtende oversættes ved Ordene »den høist behagelige Mand«. Pekko er nemlig Betegnelsen paa en særlig udsøgt kinesisk Te. Ekkonavnet og Porcellænsdukkens Ekkosvar er formodentlig blevet til under Indtryk af en lille Sang fra Scribes Opera, en Sang, hvori hver Verslinie har en ekkolignende Slutning.

Af helt anden Oprindelse er Hovedideen i »Den ottende Konst«, idet den har Tilknytning til en Digtning, som i Midten og Slutningen af Trediverne — hvad senere skal omtales — fremblomstrede herhjemme, en Digtning, som svarer til den, vi kender fra P. A. Heibergs Tid, og hvori ofte betonedes, at Lykken paa Jorden kun vindes ved Ydmyghed og Smiger. »Den ottende Konst«, d. v. s. »Konsten at behage«, er et særlig skarpt Udtryk for denne Opfattelse.

Paludan-Müller fik selv Erfaring for, at det var en nyttig Lære. Han havde formodentlig allerede faaet Vished for, at »Poesier« I ikke havde faaet mange Beundrere og mindst havde fundet det blandt Oehlenschlägers Venner, der endnu tildels beherskede Smagen; og det er forstaaeligt, om han fandt Aarsagen til den ringe Begejstring i den Omstændighed, at han ikke tilhørte Kredsen. Han havde maaske endda — hvad han jo ikke var bange for — udtalt sig nedsættende om Digterkongen, skønt han paa Forhaand maatte vide, at det lønnede sig bedre, om han om ethvert Værk af ham ydmygt sagde »godt«, selv om han mente »slet«.

Han ønskede ikke at lefle for de toneangivende. Tværtimod var hans Digt en Haan mod Eftersnakkerne. Det var jo netop hans Ærgerrighed at dømme og skrive »frit og uafhængig af Peers eller Pauls Dom«. Han vilde være, hvad han i »Dandseriden« (*Poet. Skr.* I, S. 23) kaldte »Fri, stolt og eensom mod de andre vendt«. Og han gentog det i »Trochæer og Jamber«, at han »uden Hensyn til Publicum og Recensenten« vilde gaa sine egne Veje:

Hidtil jeg seiled under eget Flag
Paa Poesiens toneklare Bølge;
Ei den befarne Vei jeg vilde følge,
Hvor det gaaer til imorgen som idag.

(S. 39.)

Saadan vilde han vedblive. Kunsten at behage — at snakke efter — maatte blive andres Sag. Faderens Belæring om aldrig at sige imod, hvor det var unyttigt at gøre det, og aldrig at undlade Høflighedsceremonier, hvor de kunde anses for rimelige, havde ikke frugtet tilstrækkeligt. Digteren var endnu en Smule rebelsk.[4])

»Den ottende Konst« er det betydeligste Digt, der findes i »Poesier« II; men dets baggesenske Form og satiriske Indhold giver det et saadant Præg, at det kun i ringe Grad svarer til den øvrige Samling.

Nogle af de største Digte — f. Eks. »Vestalinden« — er netop ikke satiriske, men tjener til at vække Medfølelse hos Læseren. Det gælder ogsaa et Par, der — ligesom »Dandserinden« og »Zuleimas Flugt« — er stærkt paavirket af Byron, nemlig »Slaven« og »Beatrice«.

»*Slaven*« er sikkert skrevet i Slutningen af 1837 og handler om en Polak, Peter Wysotzky, som — ifølge Digtet — døde landsforvist i Sibirien.

En Meddelelse om hans Død fandtes i adskillige Blade. F. Eks. læser man i »*Dagen*« for 4. November 1837: »Om Peter Wysotzky, som Natten til den 29. November 1830 førte de sammensvorne Fændrikker og Underofficerer til Belvedere og ved Warschaus Storm, bedækket af Saar, blev taget tilfange paa Wola-Skandsen, haves en Efterretning, at han er død i Sibiriens Miner, hvor han maatte arbeide i Lænker.«

Det er Grundlaget for Digtet. Interesse for Polen havde Paludan-Müller jo allerede vist, da han udsendte »Raab til Polen«; og han havde siden læst Revolutionshistorien. Desuden havde han haft særlig Anledning til at beskæftige sig med de Forhold, han beskrev, idet Hansteen fra sin sibiriske Rejse havde meddelt graverende Eksempler paa den Grusomhed, der anvendtes overfor Fangerne.

Det synes altsaa tydeligt nok, hvordan Paludan-Müller kom ind paa Æmnet. Men i Behandlingen er han desuden stærkt paavirket af Byrons »*The giaour*«, hvilket især viser sig i Skildringen af Samtalen mellem Slaven og Munken.

Det andet Digt, »*Beatrice*«, er maaske skrevet, efterat Paludan-Müller havde læst Felice Romanis Tekst til Operaen »*Beatrice di Tenda*« (1833); og i saa Fald er det vel Adjunkt Birch, der har anvist Æmnet. Baade i »Beatrice« og i »Beatrice di Tenda« er der Tale om en gift, moden Kvinde, som har en ung Elsker. Men iøvrigt er Handlingen i de to poetiske Arbejder meget forskellig.

Stærkere Vidnesbyrd er der om, at »Beatrice« er opstaaet under Indflydelse af Byrons »*Parisina*«, hvor der er Tale om et Kærlighedsforhold mellem Markien af Estes unge uægtefødte Søn Hugo og Markiens Hustru Parisina. I Skildringen af den natlige Stemning og af Stævnemødet, er der stor Lighed mellem de to Digte. Derimod er Slutningerne forskellige.

Af anden Oprindelse er »*Grevens Død*«, der dog svarer meget godt til de byronske Poesier. Det gengiver en Historie, som fortaltes om Fyrst Michel Cleophas Oginski (1765—1833), der en Tid var Skatmester i Litauen, senere Senator i Rusland. Han komponerede en Del Polonæser, hvoraf én angives at være knyttet til det Drama, Paludan-Müller beskriver.[5]) — Fra B. S. Ingemann kender vi et ganske lignende Digt, »*Grev Uginskis Dands*«, der fandtes i »Procne« (1813). Muligvis var det gennem Familien Borch, Paludan-Müller lærte Historien at kende.

»*Grevens Død*« er fortalt i stærk erotisk Tone, og det samme gælder »*Donna Rosa* (Et af Don Juans Eventyr)«. Heri spores Glansen af Mozarts Opera; men ligesom i det mindre Digt: »*Bella Donna*« — hvori hentydes til Ulricca Mylius — er Motivet rimeligvis egne Minder fra Balsalen.

Helt udenfor Rammen falder »*Det store Værksted*«, der er en Variant af Paracelsus' og Goethes Homunculusfantasier.

Af de smaa Digte er en Del paavirket af kendte Sange med kendte Melodier. Allerede tidligere er omtalt Digte, der har Tilknytning til en ung Piges Død, og dertil hører endnu andre, hvori der udtales Tro paa en Genforening, Tro paa et Liv efter

dette. Navnlig maa i den Forbindelse fremhæves »*Nattevagt*« og »*Gjensyn*«, der hører til de smukkeste Dele af Paludan-Müllers Produktion. Det sidste slutter med Linierne:

Den Trøst er dog den sidste!
Den Tro bestaaer tilsidst:
Hvad her vi maatte miste,
Vi faae tilbage hist.
Til Undergang ei skabtes
Endog det mindste Frø:
Det var kun Skal, hvad tabtes:
Livskjærnen kan ei døe.

(*Poet. Skr.* I, S. 187.)

Tanken henledes her paa Vers af Goethe, H. C. Andersen og — J. P. Jacobsen.

Til Digtene kommer saa Skuespillet »*Fyrste og Page*«, der var udarbejdet i 1837 og 16. Januar 1838 blev tilsendt Molbech. Det blev antaget af det kongelige Teater og opført første Gang 3. Maj s. A.

Endnu her er Paavirkning at spore af Shakespeare og Heiberg. Men en ny Hovedkilde er J. C. Bernards romantiske Opera »*Libussa*«, oversat af kgl. Skuespiller C. N. Rosenkilde.

Efterat Paludan-Müller havde skrevet »Eventyr i Skoven« under Indflydelse af »Den dramatiske Skrædder«, var det naturligt, at han fordybede sig yderligere i Arbejder af Rosenkilde, særlig da han kendte ham og kom sammen med ham; og her viste sig saa Resultatet.

»Libussa« er Historien om en Hertuginde, der har arvet Tronen efter sin Fader, men nu skal vælge sig en Ægtefælle. Folket har indrømmet hende tre Dages Betænkningstid, og hun har to Bejlere Domoslaw og Tursko, men ingen af dem elsker hun. Den unge Hertuginde er ivrig Jæger, og paa en Jagt farer hun vild i Skoven, hvor hun angribes af en Bjørn, men reddes af Jægeren Wladislaw, som straks bliver forelsket i hende, ligesom hun i ham.

Wladislaw er som Barn funden i Skoven ved Krokowitz, hvor Adelsmanden Botak har frelst ham, mens Plejersken blev søn-

derrevet af en Ulv. — Nu opklares det efter nogle Forviklinger, at han er den i sin Tid forsvundne Fyrstesøn, og at hans Søster er Hertugindens Kammerjomfru og Veninde Dobra. Wladislaw ophøjes da til Fyrste og ægter Libussa.

Denne Historie saavelsom adskillige Enkeltheder vil man finde i »Fyrste og Page«, hvor Libussa har Navnet Aurora, Wladislaw kaldes Felix, Dobra, som har faaet sin egen Kærlighedshistorie, Felicia o. s. v., og Handlingen er flyttet fra Bøhmen til Provence.

Felicias Kærlighedshistorie er i det væsentlige hentet fra »Kjærlighed ved Hoffet«, hvormed »Fyrste og Page« i forskellig Henseende er beslægtet; og nu og da skimtes en Forbindelse med et Par af de erotiske Digte i »Poesier« II.

Efter Paludan-Müllers Ønske blev Pagen spillet af Fru H e i b e r g; men skønt hendes Rolle blev udført til stor Tilfredshed, gjorde Stykket kun ringe Lykke, og Forfatteren fik ikke den Indtægt, han havde regnet med. — Det bærende i »Poesier« II blev Digtene, hvoraf mange var af betydeligt Værd. Dog var det ikke nok til at medføre den ønskede Oprejsning. Dertil maatte kræves et Arbejde i større Format.

Det var derfor klart, at det afgørende Slag maatte vente, til Digteren kom hjem fra den Rejse, han forlængst havde planlagt. Under den maatte der blive Fred til at skabe noget, han nu følte Kraft til at udføre. Nu begyndte han forfra. Ja, det er vel sandsynligt, at han allerede havde gjort vigtige Forberedelser til det, der skulde blive hans Hovedværk. Dét maa have spøget i hans Hjærne længe, før han for Alvor tog fat. Tid maa det have krævet at lægge Stoffet til Rette; og først da dét i Hovedsagen var gjort, var det muligt at bringe det hele i Form.

XV.

FORLOVELSE OG BRYLLUP

For at komme til Udlandet var det nødvendigt at opnaa offentlig Understøttelse. Derfor indsendte Paludan-Müller 31. December 1836 en Ansøgning om Hjælp af Fonden ad usus publicos. Men i Skrivelsen fandtes ingen Oplysninger om, hvorhen han vilde, eller hvad han vilde foretage sig paa Rejsen; ej heller medfulgte Bilag af nogen Art. Ikke desmindre blev han — ligesom tidligere Hertz — i Maj 1837 indstillet til en Understøttelse af 1600 Rdl., fordelt paa to Aar; men paa Grund af mangelfulde Oplysninger blev Bevillingen udsat et Aar og blev da nedsat til 1200 Rdl., hvortil dog efter Ansøgning i 1839 kom 200 Rdl. og i 1840: 300 Rdl.[1])

I Haab om at kunne rejse var Paludan-Müller begyndt at læse Sprog, særlig Fransk, og kom i den Anledning saa meget sammen med Charite Borch, at uvedkommende begyndte at tale om Forlovelse. Broderen Caspar spurgte ham, hvordan det forholdt sig; og Fritz svarede da i et Brev af 4. Marts 1837, at der ikke var nogen Sandhed i Rygtet. Han havde spadseret i Sorø med Charite Borch og havde læst Fransk sammen med hende. Men selve Rygtet var taabeligt, særlig nu da han tænkte paa at rejse til Udlandet. Det forekom ham, at Folk havde altfor travlt med at faa ham engageret. I Løbet af et Aarstid havde der været Tale om Forlovelse med ikke mindre end fire Piger. Men selv vilde han ikke vide noget af den Slags.[2])

Han indsaa sikkert, at hvis han vilde binde sig, blev han nødt til at udnytte Juraen; og han havde jo netop taget Beslutning om det modsatte, nemlig at Poesien skulde have Forret for Protokollerne.

Men det gik ikke helt, som han havde ventet. — Efterat Udenlandsrejsen var bleven udsat, og det kraftige Angreb paa »Poesier« I var fremkommen, var han moden for kvindelig Trøst; og han søgte den da i det Hjem, hvor han før havde faaet Opmuntring.

Den, han dèr havde følt sig stærkest knyttet til, var Fru Friderichsen, til hvem han efter Hjemkomsten fra Aarhus skrev det bevægede Digt »*Tilbagefald*«. Men hun var i Sommeren 1837 meget optaget. Efterat hun — sammen med Sønnen, en Datter og den unge Borch — havde været nogle Dage i Norge, kom hun i Midten af Juni til Farum, og paa den Tid forberedte man atter Friderichsens Hjemkomst.

Under de Forhold var det naturligt, at Paludan-Müller sluttede sig til Søsteren Charite; og under Modgangen blev han og hun knyttet nøje til hinanden.

I Fr. Langes Biografi (S. 95) er sagt, at i »Trochæer og Jamber« møder vi første Gang Charite Borch, og deri har han Ret. Beskrivelsen af Musens Opmuntring til Digteren, Skaaltalen, hendes Anglen efter Recensenten, Sejlturen, hvor hun viser Digteren den Vej og det Ideal, han skal søge, og til Slut: Billedet af Digteren og Musen, der stirrer hen mod Morgenens Lys, — det er altsammen skildret saadan, saa man faar en Mistanke om, at Paludan-Müller paa en tilsvarende Maade fandt sin Charite.

Der siges netop, at de blev forlovet paa en Sejltur paa Farum Sø, og det kan være sket i Juli 1837.[3])

I Jamberne fortælles, at Digteren sidder i Baaden hos sin Muse. Han har følt, at han trænger til hende, og beder hende:

Skjenk mig dit stærke Lys, din Kraft, din Varme,
Og naar jeg kalder, aabn mig dine Arme!

— — —

Da ned fra Dækkets Reling stille bukked
Hun blidt sit Hoved over Bølgen klar,
Hun saae hvor Havet Stjernens Billed bar,
Mens lette Vover sagtelig det vugged.
En liden Stund det milde Blik hun lukked
Som om i Tanker hun fordybet var;
Saa hæved hun sit Hoved, op hun skued
Hvor samme Stjernes Lys paa Natten lued.

Seer du, naar op du lader Øiet stige,
(Saa talte nu hun med sin milde Røst,)
Foroven Himmelkuglens hvalte Bryst
Besaaet med Lys i det Uendelige?
Der ligger Tankens underfulde Rige,
Og Spirerne til hele Livets Høst,
Der dufte Blomsterne, som aldrig falme,
Om Haabets Krone, og om Fredens Palme.

Og der er Sandheds Stjerne, Jordens Flamme
Er kun et Gjenskin som dit Øie seer,
Der vilde svinde, slukkes med det Samme,
Naar Himlens sande Lys var ikke meer.
Hvad Livet viser dig, er Tidens Ramme
Om Billeder af evige Ideer;
Til dette Udspring leder Alt tilbage,
Dit Haab, dit Savn, din Jubel og din Klage.

Og er du Digter, maa dit Hjerte gjemme
En Harpe, fra hvis Streng sig løser fri
Igjennem Toner Evighedens Stemme,
Den uforkrænkelige Harmonie.
I Glædens Hymner, Sorgens Melodie,
I Kamp, i Fred, i Spøg du maa fornemme
Det sande Liv, det uforgængelige,
Skjøndt ei af denne Verden er dets Rige.

(»*Trochæer og Jamber*«, S. 46 f.)

En Digter skal ikke som »Drengen ved Floden« blot stirre paa Stjærnernes Billede i Vandet. Han skal male Livet, men samtidig vise, at det kun er Genskin af et Lys fra oven, et Udtryk for »evige Ideer«.

Det lyder troligt, at den fromme, tænksomme Charite kan have givet en Vejledning som den, der findes i de citerede Ord, en Vejledning, der maatte vinde Genklang hos Digteren. Hun har da, paa samme Tid som Heibergs spekulative Digtning gav Impulser til at søge nye Veje, været med til at fastslaa det Program, som dannede Grundlaget for Paludan-Müllers senere Virksomhed.

Hendes Indflydelse fæstnedes endnu mere, da Paludan-Müller blev syg i August Maaned. Friderichsen var kommen hjem 28.

Juli med Orlogsbriggen »St. Croix« og var straks taget til Farumgaard, hvor han igen var blevet modtaget med nifoldig Kanonsalut. Gamle Fru Borch med Datter opholdt sig i København; og kun paa Fru Borchs Fødselsdag 15. August kørte hun og adskillige Gæster til Farum, hvor Fødselsdagen som sædvanlig blev fejret.

I den følgende Tid var Paludan-Müller i Fru Borchs Hjem og laa i Uger sanseløs hen.

Det er allerede fortalt af F r. L a n g e, at Beskrivelsen af Digterens Sygdom er givet ret nøje i »*Adam Homo*«; og ogsaa her har han ganske sikkert Ret. Sygdommen skildres i følgende Strofer:

Hans Liv var saaret inderst i sin Rod.
En hidsig Feber som en Gift sig hefter
Til hver en Draabe af hans unge Blod.
Udtømte var hans Sjæls- og Legemskræfter,
Og villieløs han bort sig føre lod
Ad Undergangens Vei som af en Kæmpe,
Hvis Raseri han mægted ei at dæmpe.

Det var ham, som hans Hoved blev til Steen,
Saa midt i Løbet alle Safter nøle;
Som droges Marven ud nu af hans Been;
Som kunde Intet meer den Brand nu køle,
Der i hans Aarer løb fra Green til Green.
Bedøvet syntes han at kunne føle,
Hvordan i Gjæring vildt, og som i Had,
Alt løstes op i ham og skiltes ad.

(*Poet. Skr.* II, S. 139.)

Saadan laa Adam i en Maaned og vidste ikke, at hans Moder plejede ham. Men da han begyndte at blive rask og kom op, nød han Samværet med hende:

Thi lig en Skytsaand skjermende hans Bryst,
Hans Moder vandred om ham trofast, stille.
Hun læste for ham med sin søde Røst,
Og naar han hellere saa tale vilde,
Da sugede hans Øre Fryd og Trøst
Af hendes Tales altid rige Kilde.

Hver Dag steg meer og meer i Tankens Hjem
Det brudte Haab i nye Spirer frem.

Naar Dagen helder, ofte Arm i Arm
De op og ned ad Gulvet vandre Begge,
Og mangen Sandhed hørtes hun at lægge
Ham da paa Hjerte med en Stemme varm.
Ei Religionen til hans Sjæl at skrække
Hun brugte, men til Læge for hans Barm;
Hun søgte kun hans Indre op at lukke,
For ved dens Trøst at dæmpe blidt hans Sukke.

Men tændes Lampens Lys i Aft'nens Stund,
Da gjerne ved Claveret hun sig sætter,
Og huldt en Krands af Toner om ham fletter,
Hvis Echo klinger op fra Sjælens Bund.
(S. 142.)

Den, der her betegnes som »Moderen«, svarer i Virkeligheden til Charite Borch.

Det er karakteristisk, at hun har faaet den Rolle. Den Beskrivelse, der er givet af Musen i »Trochæer og Jamber«, viser hende som Vejleder; og den Beskrivelse, der gives i Slutningen af »*Adonis*« viser — bag Symbolikken — et Forhold mellem Paludan-Müller og Hustru som mellem Søn og Moder. Han søgte i hende ikke blot en Ægtefælle, men ogsaa en Erstatning for den Moder, han knap kunde huske.

For andre kunde det synes mærkeligt, at det skulde gaa saadan. Hun var jo ubetydelig. Man undredes. Man forstod ikke.

Det varede længe, inden Paludan-Müller kom nogenlunde til Kræfter. Han var efter Sygdommen udtæret og bleg og havde næsten mistet sit brune Haar. Endnu da han var blevet rask, boede han hos Borchs, der flyttede op i den Del af Friderichsens Ejendom, som vendte ud til Knabrostræde, og levede her temmelig afsondret fra Omverdenen ivrigt optaget af de Arbejder, der endnu skulde fra Haanden.

Hjemme i Aarhus var man ikke klar over, hvor galt det var fat, og Bispen var meget utilfreds med, at Sønnen var kommen i Fru Borchs Hjem, hvad man ser af en Meddelelse af 31. August til Caspar: »Her er kommet Brev fra Jens; Fritz er syg,

men, som det hedder, er der ingen Fare paa Færde. Dog har Tante Borch faaet det underlige Indfald, at hun har flyttet ham op til sig for ret omhyggeligt at kunne tage sig af ham. Fritz har ladet sig flytte. Dette er ogsaa underligt. Meget rigtigere havde det været, at han var taget paa Hospitalet. Denne hele Sag er mig ikke behagelig; men der lader sig jo endnu intet Videre gøre. Der er vist ingen Tvivl om, at han jo bliver passet godt nok; men der er adskilligt ved den hele Affære, som jeg ikke synes om.«[4])

Jens havde netop efter at have overstaaet Eksamen været hjemme med sin Kæreste og var 18. August rejst tilbage over Kalundborg. Kun gennem ham og andre Slægtninge var der Mulighed for at faa noget at vide. Digteren selv skrev intet. Blot til Julen kom en ganske kort Hilsen.

At Bispen var urolig er naturligt nok. Fru Kongslew kunde intet nyt fortælle; og 29. December udtalte han paany til Caspar: »Iøvrigt tilstaaer jeg, at hans oeconomiske Stilling er mig fremmed, og jeg kiender intet til hans Resourcer. Men da et Spørgsmaal kun vilde saare den Selvstændigheds og Uafhængigheds Følelse, over hvilken han er saa øm, er det rigtigst at tie, indtil han selv taler, som han efter min Formening ikke giør.«

Det pinlige Forhold blev efterhaanden kendt af mange, og det var velsagtens af den Grund, at S i b b e r n — efterat Sygelejet var overstaaet — fortalte, at han havde Forbindelse med Fritz, som han jævnlig saa. Bispen takkede 25. Febr. 1838 for Budskabet, som oplivede ham, ikke mindst fordi Sibbern kunde fortælle ham noget mere positivt derom: »Min Søn Fritz — skriver De, — er Tilhører ved Deres logiske Forelæsninger. Det er ypperligt. Ogsaa han føler Trang og Drift til en indre Orientering; og det glæder mig hiertelig, at De, kiereste Ven! er bleven hans Veileder. Oprigtig tilstaaet — har jeg af og til frygtet for, at han giennem H e i b e r g skulde faae fat paa nogle halvtforstaaede Hegelske Philosophemer, og dermed lade sig nøie; skiøndt Tanken om hans gode Natur, som er klar og stærk, dog ogsaa har beroliget mig endeel.«

Af Interesse er selve Oplysningen om, at Paludan-Müller gik til Sibberns Forelæsninger. Men der siges ikke et Ord om Familiestriden! Og der blev vistnok intet gjort for at hele den.

Det var endnu i Foraaret meget lidt, Bispen hørte om Sønnen. Han vidste, at Fritz tænkte paa en Udenlandsrejse, og i Avisen læste han, at »Fyrste og Page« vilde blive opført paa det kongelige Teater; men mere havde han (25. Maj 1838) ikke kunnet opspørge: »Om Fritz kan jeg intet melde Dig, da jeg ikke veed mere om hans Stykke og dets Skiebne, end hvad hele den øvrige Verden veed; og hans Digten og Tragten er mig ubekiendt. Vi ere gandske komne ud af Correspondance, og da han gandske har trukket sig tilbage fra os, erfarer jeg heller ikke noget paalideligt fra ham paa anden Haand. Inderligt ønskede jeg, at han maatte tiltræde sin Reise nu ret snart, og derved komme ud af Saucen; men jeg formoder, at der maae være mødt Vanskeligheder med Reisepengene. Heller ikke veed jeg, hvoraf han lever, eller om han har fundet de Resourcer i denne Henseende, han ventede.« — — »Jeg nægter ikke, at det gaaer mig til Hierte at være kommet i dette fremmede Forhold til ham; men jeg seer ikke, at der er andet at giøre derved end taalmodig at vente, indtil en høiere Styrelse giver ham en Vending, saa at han kommer af sig selv, og da at modtage ham med Kierlighed.«

Imidlertid gik Snakken i Hovedstaden. Det Nederlag, Paludan-Müller havde lidt, var saa alvorligt, at det vilde være vanskeligt for ham at genoprette det; og da Rygtet senere gik om hans Forlovelse med Charite Borch, rystede man paa Hovedet og udbrød: »Stakkels Mand!«

Hun, det lille gudfrygtige Menneske, blev fra nu af betragtet som en lille Djævel. Man hittede hendes svage Sider frem og snakkede om dem, til Trods for at hun havde holdt sig saa meget som muligt borte fra Offentligheden. Man tilgav hende ikke, at hun var syv Aar ældre end Paludan-Müller. Hun var lille, tynd og vissen. Hendes Stemme var skarp; og hendes Væsen var afvisende overfor dem, hun ikke brød sig om.

Forholdene blev trykkende. Men den 30. August 1838 holdt hun og Digteren Bryllup i Stiftsprovst T r y d e s Hjem; og Friderichsen og Maler Kongslew var Forlovere.

Samtidig sendtes Breve til Slægtninge og Venner. Caspar vidste Besked paa Forhaand; men Faderen var ikke forberedt. Til S i b b e r n blev 30. August 1838 sendt følgende hjærtelige Ord:

Kjære Hr. Professor!

Idet jeg endnu engang siger Dem et hjerteligt Farvel, maa jeg tillige fortælle Dem noget, som jeg veed vil glæde Dem, da De jo altid har taget Deel i min Lykke. Jeg seer mig nemlig nu istand til at indgaa en ægteskabelig Forbindelse med Charite Borch, hvem jeg i lang Tid har elsket. Hun er med oprigtige Venners Understøttelse sat istand til at følge mig paa min Reise, saa at jeg ikke vil føle mig forladt, naar de Hundrede Miil ligge mellem mig og mit Fædreland. Hvor lykkelig jeg herved føler mig, kan Ingen bedre forstaae, end De, hos hvem denne Verdens Viisdom aldrig har udslukt Gemyttet. Maatte Deres gode Ønsker følge os! Der er dog Ingen blandt de hædrede Mænd jeg har staaet i Forbindelse med, hvis Venskab og Agtelse jeg sætter større Priis paa end Deres. Bevar mig i Deres Tanker i min Fraværelse! og hils Deres Familie fra Deres

meget hengivne
Fr. Paludan-Müller.

Til Molbech blev der sendt en lignende Hilsen, efterat Paludan-Müller havde haft en Samtale med ham:

Høitærede Ven!

Førend jeg reiser fra Byen, maa jeg dog endnu sige Dem et Ord til Farvel. Det vil under mit Ophold i fremmede Lande altid være mig en Glæde at tænke paa, at jeg ved min Hjemkomst med Dem skal fornye en Omgang og et Venskab, som en uheldig Stjerne et Øieblik afbrød. Da jeg sidst var hos Dem talte De om, hvor ofte Følelsen af Eensomhed overfaldt den Reisende langt fra Danmk; disse Ord har jeg stiltiende lagt paa Hjerte, og idet jeg idag forenes med en Pige, som mit Hjerte i lang Tid har hængt ved, og som vil følge mig ud i Verden, maa jeg prise mig dobbelt lykkelig, idet jeg, ledsaget af Kjærlighed, fra det Fjerne kan se hjemad til kjærlige og hengivne Venner.

Modtag endnu engang et varmt Farvel fra

Deres hengivne
Fr. Paludan-Müller.

Forholdet til Molbech var da fornyet; men iøvrigt var det paa Tide, Digteren rejste bort. Han maatte ud for at blive befriet fra det Tryk, der hvilede paa ham, ud af Vrøvlet og Skuffelsen. Han maatte — efter en lang og ufrivillig Ventetid — ud til Lys og Varme, fremmede Indtryk og fremmed Kunst. Den Sejr, han havde vundet ved at skrive »Dandserinden« og »Amor og Psyche«, havde vist sig for flygtig. Der maatte vindes en ny og større.

Eller skulde hans Drømme aldrig gaa i Opfyldelse? Maaske var han en af dem, der tidligt fejres, men hurtigt glemmes. Maaske blev han alligevel nødt til at »opgive Idealet« og søge et Embede. Det vilde afhænge af, hvad han havde med sig, naar han vendte tilbage.

HENVISNINGER OG TILFØJELSER

UTRYKTE HOVEDKILDER

Det kgl. Bibliotek:

1) Breve fra Biskop J. Paludan-Müller til Sønnen Caspar.
2) » » Caspar Paludan-Müller til Hustruen.
3) » » Fr. Paludan-Müller til Professor Hansteen og Hustru.
4) » » Fru H. Friderichsen til Fru H. Paludan-Müller, født Rosenstand-Goiske.
5) » » og til Provst Jens Paludan-Müller.
6) » » og til C. Molbech.
7) » » C. H. Bredahl til Fru H. Rosenstand-Goiske, født Wøldike.
8) Biskop J. Paludan-Müllers efterladte Papirer.
9) Caspar Paludan-Müllers Dagbøger, I—III (her nummereret efter Alder).
10) Auditør P. E. Rasmussens Dagbøger.
11) C. Molbechs Dagbøger.
12) C. Molbech: Tolv Forelæsninger over Paludan-Müllers Poesie, 1851.
13) H. Hertz: Studiebøger og Dagbøger.
14) Dr. E. Kolthoffs Dagbøger.

Universitetsbiblioteket:

15) Carl Borgaards Dagbøger 1838—40.
16) Breve til F. C. Sibbern (delvis trykte).

Rigsarkivet:

17) Breve fra Fr. Paludan-Müller til J. L. Heiberg og Hustru.

Universitetsbiblioteket i Oslo:

18) Breve fra P. J. Collett til Camilla Wergeland (senere Collett).
19) P. J. Colletts Dagbøger.

Hertil kommer Protokoller og Skrivelser vedrørende Kancelliet, »Fonden ad usus publicos« og det kgl. Teater, samt Kirkebøger, Folketællingslister m. m.

Næsten alle Dagblade og Tidsskrifter for Tiden 1828—50 er gennemset; og særlig er foretaget en grundig Gennemgang af alle deri værende Passagerlister. Selv ejer jeg en Samling Originaltryk og Recensioner paa c. 150 Numre.

Citater af Paludan-Müllers Skrifter er væsentlig foretaget efter *Poetiske Skrifter i Udvalg* med Indledning. Tekstrevision og Kommentar ved Carl S. Petersen. 1909.

Stavemaaden i Paludan-Müllers Papirer er bevaret. Kun er Ordene Du og Dig rettet i Overensstemmelse med senere Retskrivning til du og dig.

Iøvrigt henvises til følgende Bemærkninger.

1. Del.

Side 8 [1]) C. Søltoft: »Stamtavle over Slægten Paludan-Müller« 1895, S. 3.

» 10 [2]) K. L. Rahbeks »Minerva« 1802, S. 106.

» 12 [3]) »Kbh.s Skilderi« 1827, S. 1051—52. — Lengnicks Stamtavle. — En Del af Korrespondancen mellem Paludan-Müller og Lütken er gengivet af Skat Arildsen i »Personalhistorisk Tidsskrift« 1939.

[4]) Anders Petersen: »Den jonstrupske Stat« 1884, S. 230.

[5]) Danske Kancellis Forestillinger. 1. Departement 1810. (Rigsarkivet). — Her fortælles om Oprettelsen af Instituttet og om den Anerkendelse, Paludan Müller fik derfor.

» 13 [6]) Paludan-Müller havde senere dette Skrift i sin Bogsamling.

[7]) Han kendte altsaa den indbyrdes Undervisning, skønt Lancasters Vejledning først i 1819 udkom paa Dansk.

[8]) »Dansk Kirketidende« 1847, S. 705 f.; 1848, S. 74 og 548 f. og »Breve fra Theologen P. H. Steenschwang paa hans udenlandske Reise« 1822. — St. gik lange Ture med sine Elever. Men Præstens Drenge var ikke altid lette at styre. Det hændte, at én af dem erklærede, at han var træt af at gaa. St. tog ham da op paa sine Skuldre, hvor Knægten derefter sad hoverende og læste med i Lærerens Bog. Ved Miner og Fagter hjalp han paa den Maade sine Brødre, mens de blev overhørt, saa de kunde svare rigtigt paa de stillede Spørgsmaal.

» 14 [9]) Nekrolog skrevet af F. E. Hundrup. 1854.

[10]) »Bidrag til Tidshistorien«. Et Ugeblad. 29. Nov. 1839.

Side 17 [11]) »Dagstelegrafen« 22. Febr. 1870, Brickas biografiske Leksikon og Hollard Nielsens Breve til Kabinetssekretær J. G. Adler 1830—45 (Rigsarkivet).

[12]) »Breve til og fra Sibbern« 1866, I, S. 71 og II, S. 102 f.

» 18 [13]) Caspar Paludan-Müllers Optegnelser 1. Juli 1877 efter Fr. Paludan-Müllers Død. — 14. Febr. 1816 skrev Faderen til Lütken (»Pers. Tidsskr.« 1939, S. 197 f.): »Min Kones Forfatning bliver stedse sørgeligere. Hun er vanskelig at regiere, er ofte meget nedslagen, kan Ingen lide omkring sig, taler ikke meget, men har besynderlige Indfald. Hendes Drift til Virksomhed har dog ikke forladt hende, og hun spinder bestandig, undertiden med en gyselig Iver og Vedholdenhed.« — Sml. Vilh. Andersen: »Fr. Paludan-Müller 1910, I, S. 65 f.

[14]) Dødsannoncen i Hempels fynske Avis.

» 21 [1]) Om Stiftelsen af Fyens litteraire Selskab se: Brev af 5. Maj 1837 til Caspar Paludan-Müller fra Faderen, Breve af 12. Nov. og 3. Dec. 1814 fra J. P. M. til Lütken (Kgl. Bibliotek) og Brev af 11. Nov. 1814 fra Lütken til Gehejmeraad Joh. Bülow (Sorø Akademi).

[2]) Fr. Zeuthen: »Mine første 25 Aar« 1866, S. 64.

» 22 [3]) »Udvalg af Biskop Jens Paludan-Müllers Papirer« 1868, S. 334 f.

» 23 [4]) »Bidrag til Huusandagtens Oplivelse« 1824, S. 1 f, »Nyt Bidrag til Huusandagt« 1822, S. 344 og 315.

» 26 [5]) »Udvalg af Biskop J. Paludan-Müllers Papirer« S. 309.

» 27 [6]) Om Caspar Paludan-Müller — se Ellen Jørgensens Afhandling i »Historisk Tidsskrift« 1927, S. 349 f.

» 30 [7]) G. L. Grove: »Slægten Plum« 1903, S. 125.

» 31 [8]) Fr. Lange: »Fr. Paludan-Müller« 1899, S. 28. — Originalen med dekorativ Overskrift er i Privateje.

[9]) Vilh. Andersen: »Poul Møller« 1904, II, S. 149 f.

» 32 [10]) Caspar inviterede ham senere til sit Bryllup og kaldte ham da (Brev af 12. Aug. 1829 til Kæresten) »min bedste Ven; eller rettere den eneste, jeg har havt.«

» 33 [11]) Fr. Langes Biografi, S. 35.

» 34 [12]) Fr. Zeuthen. »Mine første 25 Aar« S. 64 f.

» 35 [13]) Nicolai Bøgh: »Chr. Winther« 1900, II, S. 315.

Side 39 [1]) J. H. Lorck: »Femoghalvfjerdssindstyve Aar« 1885, S. 35—36 (Lorck var netop Student fra 1828).

» 40 [2]) F. L. Liebenberg: »Nogle Optegnelser om mit Levned« 1894, S. 96.

» 41 [3]) Brev af 7. Febr. 1844 til Caspar Paludan-Müller.

[4]) H. P. Selmer: »Nekrologiske Samlinger« 1852, II, S. 507 (af Stiftsprovst Tryde).

» 42 [5]) I Hostrups »Erindringer fra min Barndom og Ungdom« 1891, S. 50 omtales fra 1831 nogle andre Smaaarbejder af Paludan-Müller, Arbejder som Fr. Liebenberg havde faaet overdraget af Digteren.

» 43 [6]) Aug. Rothe: »Bidrag til Beskrivelsen af Conferentsraad, Medlem af Rentekammeret Chr. Rothes Levnet« 1854, S. 96.

[7]) Det hed i en Del Aar »Fru Borchs Hus« ligesom »Ingemanns Ø« kaldtes »Fru Borchs Ø«.

» 44 [8]) Om Familien Pedersen berettes af Gerda Mundt i »Bromme Mølle« 1932 og »Tegnemesterens Efterkommere« 1940.

[9]) Børnene var: 1) Thora (f. 1816), 2) Alvilda (f. 1819), 3) Harald (f. 1821), 4) Nanna (f. 1822), 5) Asta (f. 1824) og 6) Viggo (f. 1826).

» 46 [10]) Sml. Fr. Langes Biografi, S. 60.

[11]) Brev af 14. Febr. 1845 fra Fr. Paludan-Müller til Professor Hansteen.

Welhavens senere Hustru, Josephine Bidoulac (f. 1812) kom i en Aarrække meget i Hansteens og Friderichsens Hjem. Særlig omtales hun i Breve fra og til H. C. Ørsted. — Caspar Paludan-Müller skriver 2. April 1840 efterat have været hos Fru Friderichsen til Alvilda Hansteens Fødselsdag: »Mange unge Piger, bl. a. en Jfr. Bidoulac — et Allerhelvedes Fruentimmer! Hun kunde snakke Fanden et Øre af; ja jeg troer, hun ikke skulde være vegen for selve Martensen. Hun begyndte endog at snakke Philosophie, talte om det »Transcendente«, hvorved jeg naturligvis fik største Respect for saa duelig en Dame.«

Hendes yngre Søster blev gift med H. L. Martensen.

» 49 [12]) Sml. C. A. Bjerknes: »Niels Henrik Abel« 1929, S. 22, 27, 52, 70, 71, 74, 86, 95, 122 og 123, og S. H. Finne-Grøn: »Abel, den store mathematikers slegt« 1899.

Side 50 [13]) Forlovere var Kammerherre Kaas og Etatsraad Kongslew.
» 51 [14]) Fr. Langes Biografi, S. 32, »Personalhistorisk Tidsskrift« 1924, S. 158 og »Til Minde om Jens Paludan-Müller« 1900.
» 54 [15]) »Statsoeconomisk Archiv« 1827, Bind 2.
[16]) Tillæg til »Nationaltidende« 17. April 1884. — Stykket er skrevet af Fru Bentzons Dattersøn Joakim Reinhard.
» 57 [17]) Fr. Langes Biografi, S. 52.
» 58 [18]) I 1814 kom de til Sorø, hvor de levede i Professorinde Borchs Hus. Ved kgl. Bevilling af 21. Aug. 1818 blev de anerkendt som Arvinger efter Friderichsen og Hustru.
[19]) Hans og Frøknerne Friderichsens Moder Ann Campbell betegnedes som Mestits. Deres Fødselsdata maa søges i de kulørtes Kirkebog.
» 59 [20]) og [21]) Fr. Langes Biografi, S. 53, 52 og 55.
» 61 [22]) Om Auditør Rasmussens Virksomhed som Komponist faar man Besked i et Brev til P. A. Berggreen (Rasmussens Dagbøger, Bd. 10, S. 2382 f). Her oplyses bl. a., at Forbilledet for Melodien til »Danmark dejligst Vang og Vænge« findes i J. A. Schultz: »Lieder im Volkston« 1785, 1. Theil, S. 34 (»Freund', ich achte nicht des Mahles«).
[23]) og [24]) Rasmussens Dagbøger, Bd. 5, S. 904 og Bd. 4, S. 756.
» 62 [25]) Rasmussens Dagbøger, Bd. 5, S. 764 f.

» 63 [1]) »Breve til H. C. Andersen« 1877, S. 531 f. og Fr. Langes Biografi, S. 33 f.
[2]) »Iversens Avis« 11. Febr. 1831.
» 65 [3]) Se »Dagen«, 25. Marts 1832. — Poul M. Møllers kendte satiriske Digt i Anledning af Konkurrencen blev trykt i »Dansk Ugeskrift« i December 1831.
» 66 [4]) Georg Brandes: »Samlede Skrifter 1899, II, S. 173.
» 70 [5]) »Aarbog for Sorø Amt« 1916, V, S. 54 f.

» 73 [1]) Sml. »Breve til og fra Sibbern« I, S. 172.
» 74 [2]) I Oehlenschlägers »Prometheus« 1833, II, S. 127—167, blev H. C. Andersen og H. Hertz stærkt kritiseret af Wilster, som fandt, at »vor yngre Digterslægt kun sparsomt er begavet med Genialitet«.

»Den af vore yngre Digtere, hvis Poesie forekommer mig ved sin Friskhed og Sundhed at vække de glædeligste Forhaabninger, er Forfatteren til Skuespillet Kjærlighed ved Hoffet. Det er allerede et godt Julemærke, at han ikke dandser efter Modens Pibe, og det er bedre, at han ikke pløier med Andres Kalv.«

Side 74 [3]) Studiebog C, S. 100 og 104 og K, S. 81 f. (fra 1836).

» 75 [4]) Sml. Korrespondancen mellem Paludan-Müller og Teaterdirektionen. (»Ude og Hjemme« 1882—83, S. 541 f.)

» 81 [1]) I et Brev til Caspar, skrevet i Tyverne, omtales en Officersdatter i Odense spøgende som den »hulde Dione«, der venter sin Bejler.

» 85 [2]) Ogsaa Chr. Winther havde den Opfattelse, at Jfr. Pätges opholdt sig i Farum, hvilket fremgaar af et Brev af 21. Juli 1830. (Nic. Bøgh: »Christian Winther« II, S. 135).

» 92 [3]) Henrik Hertz' Papirer, Pakke 1.

» 99 [4]) Brevet opbevares i Universitetsbiblioteket.

» 100 [5]) »Breve fra H. C. Andersen« 1878, II, S. 122.

[6]) »Breve fra og til H. C. Ørsted« 1870, 2. Sml. S. 116.

» 114 [1]) Fr. Langes Biografi, S. 71 f.

» 115 [2]) Sml. »Breve til og fra Sibbern« 1866, I, S. 173 f.

» 116 [3]) Fr. Langes Biografi, S. 79.

» 117 [4]) »Breve til og fra Sibbern« I, S. 173 f.

[5]) »Breve fra P. V. Jacobsen« 1899, S. 201.

[6]) »Breve fra og til J. L. Heiberg« 1862, S. 154.

» 118 [7]) Af Molbechs Erklæring, da Anmeldelsen af »Poesier« I skulde optages i »Maanedsskrift for Litteratur« 1837.

[8]) »Maanedsskrift for Litteratur« 1835, S. 189—228.

» 119 [9]) »Breve fra H. C. Andersen« 1878, I, S. 293. — Molbech ærgrede sig over den Tid, han havde anvendt paa Striden, men siger, at »Hovedsagen er dog, at jeg er bleven ret tilfulde overbeviist om, hvor svag og indbilsk og overstolt en Natur, som Digter, der tilhører H.« (Dagbog 17. Dec. 1834). — Mange Aar efter gjorde Hauch selv Tilnærmelser, og Molbech bemærkede efter hans Besøg 30. Aug. 1847: »Hans Adfærd og Tone i vor Samtale (uden at han har aflagt den besynderlige halv-tvungne Bundenhed eller Forlegenhed i hans ydre Væsen, som altid charakteriserede ham) var meget aaben — man kunde sige

hiertelig, og han omtalte selv, med Misbilligelse af »ungdommelig (?) Overilelse« som havde henrevet ham, forrige Tiders Forhold — med Ønsket at dette maatte føres tilbage til den tidligere venskabelige Forbindelse imellem os.«

Side 120 [10]) »Breve fra Fr. Paludan-Müller« 1928, S. 16.
[11]) »Dansk Ordbog« 1828—33.
» 122 [12]) Nicolaj Bøgh: »Christian Winther« II, S. 45.
[13]) »Breve fra Fr. Paludan-Müller« S. 20.
[14]) Poul Andræ: »Geheimeconferensraad Carl Georg Andræ« 1894, I, S. 163.
» 123 [15]) »Breve fra Fr. Paludan-Müller« S. 56 og 67.
» 124 [16]) Fr. Langes Biografi, S. 74 f.
» 125 [17]) Georg Brandes: »Samlede Skrifter« II, S. 181.
[18]) J. L. Heiberg: »Prosaiske Skrifter« 1861, IV, S. 364. Sml. »Intelligensblade« 1. April 1842. — Heiberg var iøvrigt ingen Ynder af den byronske Muse.
[19]) »Breve fra P. V. Jacobsen« S. 201.
» 126 [20]) »Flyvende Posts Interimsblade« 19. Jan. 1834.
[21]) P. Hjort: »Udvalg af Breve« 1867, I, S. 234.
[22]) P. V. Jacobsens Dagbog (Det kgl. Bibliotek).
[23]) »Personalhistorisk Tidsskrift« 1906, S. 260 f.
» 127 [24]) Georg Brandes: »Samlede Skrifter« II, S. 181.
» 129 [25]) Brev fra Paludan-Müller til Molbech 8. Marts 1835. — »Danske Studier« 1910, S. 37 f.
[26]) »Breve til H. C. Andersen« S. 196. Sml. H. Brix: »H. C. Andersen og hans Eventyr« 1907, S. 113.
» 131 [27]) »Breve fra Jul. Lange« 1903, S. 315.
[28]) »Breve fra P. V. Jacobsen« S. 200 f.
» 132 [29]) Sml. dog hermed Nicolaj Bøgh: »Christian Winther« III, S. 143 f.
[30]) Hertil føjes: »Gjorde Bekiendtskab med Studenten Poul Møller.«
[31]) Sml. »Tilskueren« 1891, S. 121 f.
[32]) Rob. Neiiendam: »Johanne Louise Heiberg« 1937, S. 79 f.
» 133 [33]) »Et Liv, genoplevet i Erindringen« 1891, I, S. 424.

» 135 [1]) Fr. Langes Biografi, S. 82.
» 137 [2]) O. Thyregod: »Chr. Bredahl« 1918, S. 290. — Sml. hermed desuden Brev af 19. Dec. 1876 til Georg Brandes. (»Det nittende Aarhundrede« 1895—96, S. 472).
» 139 [3]) P. E. Rasmussens Dagbøger, Bd. 5, S. 896.

Side 147 [1]) »Dagbladet« 26. Okt. 1884.
» 148 [2]) S. H. Finne-Grøn: »Slægten Platou« 1912, S. 48.
[3]) Sml. Vilh. Topsøe-Jensen: »Stamtavle over G. A. Jensen og Hustru C. M. A. Jensen, f. Topsøes Slægter« 1911, og »Aarhus Stifts Aarbøger« 1924.
» 149 [4]) »Selskabet Polyhymnia«s Protokoller (Statsbiblioteket i Aarhus).
» 152 [5]) »Berlingske Tidende«s Søndagsnummer 4. Januar 1931.
[6]) Den ægte Madame Catalani optraadte 2. April 1828 som Koncertgiver i Raadhussalen i Odense, efterat hun havde underlagt sig Stockholm og København.
» 154 [7]) »Aarhuus Stifts-Tidende« 5. Marts 1836.
» 156 [8]) »Klubvisebog« udg. af J. P. Grüne 1838, S. 256 f.
» 160 [9]) Før hun rejste til Vestindien, var de to Frøkener Rosenørn en Tur paa Fyn sammen med Frøken (T. eller L.) Elmquist og Komtesse Holstein. Paa Henrejsen overnattede de hos den gamle Fru Reedtz paa Palsgaard og sejlede 22. Juli fra Juelsminde til Bogense.
[10]) »Breve fra H. C. Andersen« I, S. 55.
» 161 [11]) »Poet. Skr.« I, S. 525. — Torkel Baumgarten: »Borgerlige Familier« 1913, S. 123 f. (Elmquist) og »Aarhus Stifts Aarbøger« 1914, S. 58 f.
» 162 [12]) I Familien Elmquist fortælles, at da Paludan-Müller skulde rejse, gik han op til Redaktørens, hvor Louise var alene hjemme. Hun holdt en Blomst i Haanden; han bad hende om den; men undseligt gemte hun den bag Ryggen, og han forlod hende uden at tale nærmere med hende. Da hendes Fader senere saa, hvor fortvivlet hun var, gik han til Bispen, der derefter skrev til Sønnen. — Ved Frøken Elmquists Død fandtes en Pakke Breve, der efter hendes Ønske blev brændt. Kun en Poesibog, hvori hun har optegnet en Del Digte — bl. a. af Paludan-Müller — er bevaret. Den findes i Kærteminde Musæum. — Sml. Vilh. Andersen: »Paludan-Müller« I, S. 41 f. og H. Martensen-Larsen: »Den virkelige Fr. Paludan-Müller« 1924, S. 115 f.

» 168 [1]) »Trochæer og Jamber 1837, S. XIII.
» 169 [2]) Fabrikant Funder blev i et af de omtalte Nytaarsvers haanet, fordi han gik i Giftetanker.

Side 170 [1]) I et Brev af 3. Jan. 1837 skriver Bispen ikke destomindre til Caspar: »Det glædede mig ogsaa overmaade meget, at Du synes saa godt om Fritz's Eventyr i Skoven, da jeg ogsaa synes meget godt om det. Min Søster har og skrevet, at Bogen giør almindelig Lykke i Kbhvn.«

» 172 [2]) Molbechs Dagbog. — Ogsaa her fortælles, at Digteren havde været syg i 5 Uger af »en farlig Nervefeber.«

» 174 [3]) C. A. Thortsen: »Efterladte Smaaskrifter« 1880, S. XIX.

» 177 [4]) Fr. Langes Biografi, S. 97.

[5]) P. E. Rasmussens Dagbøger, Bd. 10, S. 2349.

» 178 [1]) Bispen bemærker 8. Jan. 1836 til Caspar: »Jeg er gandske enig med Dig i din Mening baade om Fritzes skiønne, indholdsrige Digt: Sorgen, i Nytaarsgaven, og om Ølenschlægers yderlig flaue Fyensreise.«

» 179 [2]) Molbech skrev i sin Dagbog, at 22. November 1835 »reiste Paludan-Müller til Aarhuus, for der, efterat have taget Ex. jurid., at opholde sig et Aars Tid hos sin Fader. Med ham afsendt Brev til Adjunct Birch i Aarhuus.«

[3]) Østs »Materialier« 20. Nov. 1836, Sp. 722.

» 183 [4]) Faderen havde forøvrigt selv i sin Ungdom reageret mod Behagesygen. Bl. a. havde han oversat et Par Vers om den Sag fra Herders Værker.

» 184 [5]) Poet. Skr. III, S. 403 f.

» 187 [1]) Fonden ad usus publicos, Forestillinger og Resolutioner 1837—40 og Bevillinger af Finanskassen (Resolution af 31. Aug. 1839).

[2]) »Breve fra Fr. Paludan-Müller« S. 26.

» 188 [3]) Charite Borchs Broderdatter Fru A. M. Krebs hævder bestemt (»Dagbladet« 8. Febr. 1885), at Paludan-Müller var forlovet, før han blev syg i August.

I den Forbindelse kan nævnes, at Joakim Reinhard i Tillæg til »Nationaltidende« 30. Okt. 1884 meddeler: »Efter sit Bryllup trak »Adam Homos« Digter sig næsten helt tilbage fra de Huse — Ørsteds f. Ex. — hvor han tilforn færdedes. Dette vakte Misstemning, hvis Ytringer naaede hans Øre. En Dag stod da »Perlen« indrykket i en Avis —

helt demonstrativt altsaa — og kort efter bragte Paludan-Müller sin Hustru et Kors, som endnu opbevares i Familien. Det er af Rubiner og med en ægte Perle i Midten. »Du er Perlen«, sagde han til hende.« — Helt rigtig kan denne Meddelelse ikke være. Digtet er — som før nævnt — skrevet i 1836, hvilket ganske vist ikke hindrer, at det senere er benyttet paa den angivne Maade. Hvad der derimod kan indvendes noget imod er Tidspunktet for Offentliggørelsen. Den fandt nemlig Sted i »Kjøbenhavns Morgenblad« 1. April 1838 (under Titlen »Kjøbmanden«). Deraf følger, at de to Begivenheder — saafremt de har noget med hinanden at skaffe — maa henføres til Forlovelsestiden.

Side 192 [4]) Fr. Langes Biografi, S. 99.